

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او
درسي کتابونو د تالیف ریاست

پښتو یوولسم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۸۸ لمريز

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او

درسي کتابونو د تألیف ریاست

ښتو پوولسم ټولگی

درسي کتابونه د پوهنې وزارت پورې اړه لري. په بازار کې یې اخیستنه او خرڅونه په کلکه منع ده. له سر غړوونکو سره قانوني چلند کېږي.

د چاپ کال: ۱۳۸۸ لمريز

د بيا کتنې کمېټې

د ژبې او محتوا کمېټه:

- سيد احمد مومند د پوهنې وزارت سلاکار.
- د مؤلف مرستيال محمد عزيز تحريک د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تأليف رياست د پښتو د پيارتمنټ علمي او مسلکي غړی او د پښتو د پيارتمنټ آمر.
- د مؤلف مرستياله فروزان خاموش د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تأليف رياست د پښتو د پيارتمنټ علمي او مسلکي غړې.
- سيد هاشم سادات د عاشقانو _ عارفانو د لیسې ښوونکی.

دیني، سیاسي او فرهنگي کمېټه:

- ډاکټر محمد يوسف نيازی د پوهنې وزارت سلاکار.
- محمد آصف ننگ د پوهنې وزارت د خپرونو او اطلاعاتو رئیس.
- د مؤلف مرستيال محمد سهراب دیدار د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تأليف رياست د پښتو د پيارتمنټ علمي او مسلکي غړی.

د څارنې کمېټه:

- دکتور عبدالغفور غزنوي د پوهنې وزارت د تعليمي نصاب د پراختيا، د ساينس مرکز او د خپرونو مرستيال. د کمېټې رئیس
- محمد صديق پتمن د پوهنې وزارت د تدریسي مرستيال.
- د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر گلستانی د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تأليف رئیس. غړی.

کمپوز او ويزاين:

- صفت الله مومند د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تأليف رياست د کمپيوټر د پيارتمنټ غړی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پېغام

د لوی خدای (ج) شکر ادا کوو چې زموږ د مجاهد ملت د کلکې ارادې، بیدریغې قربانیو، د ملگرو ملتونو او د نړۍ د بشر دوستو هېوادونو د نیکو هلوځلو په پایله کې په هېواد کې سراسري سوله او مشروع سیاسي نظام ټینګ شو او له جگړې څخه را پیدا شوی څوکلن کړ او یې پای ته ورساوه. د افغانستان اسلامي جمهوریت او په سر کې یې جلالتمآب حامد کرزی د واکمن وګړنیز نظام له پېل څخه ملي سترو موخو ته د رسېدو په هیله د هېواد د بیارغاونې او پراختیا په ټولو برخو کې د نوو پروګرامونو تگلاره پیل کړې ده. د ښوونې او روزنې په برخه کې او د معارف د نوي کیدو او غوړیدو په لاره کې هڅې، د ملي یووالي، متمدنو، رښتینو او د پیاوړو مسلمانانو په توګه د نوی ځوان نسل د روزنې په برخه کې د دغه جلالتمآب زیات ملاتړ او زړه سواندې لارښوونې چې تر تطبیق لاندې دي د ډېرې درناوي وړ دي.

د پوهنې وزارت دهغو لارښوونو او نوښتونو له جملې څخه چې د افغانستان د پوهنې د بیارغاونې په لاره کې یې تر لاس لاندې لري، د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست ته دنده ورکړې ده چې له یوې خوا د ښوونځیو د لوست د کتابونو د کمښت او نشتوالي ستونزه لرې کړي او له بل پلوه د افغانستان د اسلامي جمهوري دولت د علمي او فرهنگي پالیسي او موخو په رڼا کې د داسې واحد تعلیمي نصاب په ترتیبولو بوخت شي چې د هېواد اوسنیو او راتلونکو اړتیاوو ته ځواب ووايي. زموږ نوی تعلیمي نصاب چې د افغانې ټولنې له غوښتنو او نړیوالو معیارونو سره عیار شوی، موخه یې د هېواد د بچیانو اسلامي او علمي روزنه اوزده کړه ده چې په نتیجه کې یې د پوهنې د زده کوونکو، ماشومانو، تنکیو ځوانانو او ځوانانو په ذهن کې سالم تفکر پیاوړی او هغوی د نوې پوهې له ارزښتونو سره آشنا کوي. زموږ د هېواد ځوانان باید متدین مسلمانان، هیوادپال، بشرپال او د پوهې او کمال پر ګاڼه سمبال انسانان وروزل شي ترڅو د علومو د پرمختیا او معاصر تمدن له پرمختګ سره اشنایي تر لاسه کړي او په ټینګ هوډ سره له هغو نوو او مثبتو بدلونونو څخه چې رامنځته شوي دي ګټه واخلي. دنوي افغانستان او د یوې سوکاله ټولنې د جوړونې په موخه د ساینس او تکنالوژۍ له بدلونونو سر بهر په باید د انساني علومو له بنسټونو، د بشري حقونو د ساتنې، سولې، هېوادپالنې، ملي یوالي، د استوګنې د سالم چاپیریال د ساتنې اوسوله ییز ګډ ژوند څخه خبر وي. د جهل له تورتم او د مخدره توکو له تولید او قاچاق سره مبارزه د خپلوزده کړو په سر کې په پام کې ونیسي.

موږ له رښتینو، زړه سواندو او تجربه لرونکو ښوونکو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په تطبیق کې د هېواد د بچیانو د زده کړې او روزنې ستر مسؤلیت پر غاړه لري او دغه راز د هېواد د پوهنې د برخې له نورو علمي، فرهنگي شخصیتونو او پوهانو څخه هیله لرو چې د خپلو رغنده نظرونو او وړاندیزونو په وړاندې کولو سره زموږ له لیکوالو سره د درسي کتابونو په لیکلو او پیاوړي کولو کې مرستې وکړي. په همدې ډول له تمویلونکو هېوادونو او درنو سازمانونو (د امریکا د متحده ایالتونو د نړیوالې پراختیا اداره، د انډیا، یونیسف، نړیوال بانک او یونیسکو) څخه چې د کتابونو په تالیف او چاپولو کې یې د پوهنې له وزارت سره مادي او تخنیکي مرسته کړې ده مننه کوو. له ټولو ګرانو زده کوونکو، درنو ښوونکو او محترمو میندو پلرونو څخه هیله کوو چې د درسي کتابونو په ښه ساتنه کې خپله مرسته ونه سپموي.

فاروق وردک

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

سرلیک

مخ	سرلیک	مخ	سرلیک
۳۶	د بې وفايي سبب	۱	مناجات
۳۸	حكايت	۲	ويده ماشوم
۳۹	اې هلمنده	۴	زموږ هېواده!
۴۲	ژوند	۶	د مزار لوحه
۴۴	حقايق	۷	نږدې حج
۴۶	د لوی احمد شاه بابا احسان	۹	د مېرې عزم
۴۹	د حضرت علي ؑ ويناوې	۱۰	له بېوزلو سره مرسته
۵۱	د نېشې او عادت تر منځ څه توپير دی؟	۱۲	امير کروړ
۵۳	روغتيا	۱۴	بريالی شهيد
۵۴	بڼه گټه	۱۶	بې بې نيكبخته
۵۶	پښتو متلونه	۱۸	پسرلی
۵۸	د وطن مينه	۲۰	ناکامې
۵۹	کمال	۲۲	څلوريځې
۶۱	احسان	۲۵	د حضرت عمر ؓ ويناوې
۶۳	لوړ هندوکش ته!	۲۶	حكايت
۶۵	ستا سزا	۲۸	پنځه گوهره
۶۶	ملي يووالی	۲۹	زرغونه
۶۷	وچ تقليد	۳۲	دوې تاريخي څلوريځې
۶۹	پسرلی او د ژوندانه راز	۳۳	ورمونه

صخ	سرليک	صخ	سرليک
۱۱۸	سيد جمال الدين افغان	۷۲	روغتيا
۱۲۲	د سولې ترانه	۷۵	لوی احمد شاه بابا د يوه اديب په حيث
۱۲۴	بڼه خوآنان	۸۳	طمع
۱۲۵	ابو علی سینا	۸۴	د پېغور حسرت
۱۲۷	وهم	۸۸	نارینتوب
۱۲۹	بڼه نیت	۹۰	د گلو کر
۱۳۰	محمد هوتک	۹۲	ملاله
۱۳۲	زور زیاتی	۹۴	شیخ تیمن (ج)
۱۳۴	د قرآن عظیم الشان قانوني حیثیت	۹۶	د سعادت کیمیا
۱۳۵	د اسلام مسأله په قرآن کې	۹۸	فکر پالونکی
۱۳۶	د الفت څلور یخې	۹۹	د زړه سوی غږ
۱۳۷	د بدانو حال	۱۰۰	حریت
۱۳۸	غوښتنه	۱۰۱	حکایت
۱۳۹	د شیدا مرغلرې	۱۰۲	ماشومان
۱۴۰	شاعر او سوله	۱۰۴	د مشرانو همت
۱۴۲	سبا	۱۰۶	د محرم لسمه
۱۴۵	د بیان برخه	۱۰۸	فضیلت
۱۴۷	د تشبیه غرض	۱۰۹	سوله
۱۴۸	د تشبیه خواوې	۱۱۱	پیر روښان او د هغه تألیفات
۱۵۵	د تشبیه ادات	۱۱۴	له بې وزلو سره مرستې
۱۵۸	مجاز	۱۱۷	نوڅه
۱۷۰	کتابه		

مناجات

د محشر په ورځ به څه د ستا په درېدم
 د جرس په دود فریاد آه په ځیگرېدم
 دواړه لاسه په لمن د پاک سرورېدم
 ستا د نوم پاڼه په دې زولن پرهرېدم
 درته مخکې د معراج د شپې دفترېدم
 فرش د سترگو په دې لاره د نظرېدم
 غوږ مدام په غږ د الله اکبرېدم
 په تندي درته د عرض لاسونه برېدم
 گویا دا چې د خپل سر له پاسه غږېدم
 چې بلبل غوندي زه تل پرې بال وپرېدم
 په لمبو مې قدمونه د د لبرېدم
 په ایرو مې دادب بوسې ته سرېدم
 (حافظ)

الهي ستا په حضور د عجز سرېدم
 قافله د بندگۍ مې را نه لوټ شوه
 چې نصیب مې سیوری ستا د مرحمت شي
 دا نا سوز زړه مې چې وکړي څه پرې سوډه
 چې د عرش د کنگر و زيب وزینت شو
 چې د ستا د نازولو قدمگاه وي
 ستا دیاد ژبه خونه لرم په خوله کې
 ته غفور یې ته کریم یې ته رحیم یې
 راته خواست بې ستاله دره هومره گران دی
 تازگي مې د هنرگلو ته راکړه
 چې بې د له یې په یو وارې کتو شم
 چې د حق په دیوې ځان ستي پتنگ کا

لغتنونه: معناگانې:

عاجزي	عجز
زنگوله	جرس
وریت ، کباب	ستي

ويده ماشوم

مازيگر لمر په غرغره دی، دانگر په منخ کې د گلانو د کياريو په غاړه وروکي ماشوم په لوبو بوخت دی. په لمن کې خاورې اخلي، له يوه ځايه يې بل ځای ته وړي او هلته يې غونډوي، مور د کاله په کار اخته ده په ډېره بېره لگياده، کالي سمبالوي، ځکه چې ماښام او وخت نا وخته دی.

د کار په منخ کې يې چې پام شي ور غږ کړي چې زړگيه څه کوي، راځه نا وخته دی، هله جار دې شم!!!

ماشوم په خپله نيمکۍ او خوږه ژبه وايي: "ډوډو پکه کم" مور څه کوي؟ ماشوم "ډوډو پکه کم" يعنې "ډوډۍ پخوم" مور د کاله په کار و بوخته او ماشوم په خپلو لوبو وړې مرغۍ چې په کياريو کې يې ټوپونه وهل خوشحاله خوشحاله او جلتې جلتې گرځېدې. يوه يوه والوته او ټولې خپلو بچيو او ځالوته ولاړې. وخت تيرېږي، لمر ولوېده تياره را پورته او د ځمکې په مخ را خوره شوه.

د آسمان په شنه او نا محدوده فضا کې ځای په ځای ستوري را ښکاره شول. مور چې له کاره خلاصه شوه. له ځانه سره يې وويل: آه ماښام

دی، تر غونې شوه بچی مې هلته لوبې کوي او زما هېر شوی
دی. ورغله چې گوري: ماشوم له خاورو نه وړې وړې او پلنې
ډوپکنې (ټوپنې) جوړې کړې دي.

خړ پر پروت دی، ستړی شوی دی په خاورو کې یې سر ایښی دی او
د خوب د قاصدانو لاس ته یې ځان سپارلی دی.

د ماښام په خړه تیاره کې مور د خپل ماشوم سرته ولاړه ده. زړه یې
د یو عالم ترحم او زړه سوي نه ډک دی او چورت وړې ده:
هو! د ژوندانه مثال همدادی!

مور په خپل ژوند کې همدغسې په خاورو لوبې کوي!
په دغه لوبو اخته یو، چې د مرگ دروند خوب په مور خپا و راوړي
او بل عالم ته مو بوځي.

نو! آه څومره خوږې دي دالوبې!
او څومره خوندور دی دا خوب چې په خپله خوښه او آزادۍ سره
وي؟

(د خادم له نوي ژوندون څخه)

لغتونه: معناگانې:

کیاریو ماشومان چې په خپلو لوبو کې پټي جوړوي همدغو ته کیاری
وايي.

جلتې جلتې تېزې تېزې، چُستې

سپارښتنه:

- دپورته لوست مطلب په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

زمور هېواده!

چې دې خاوره د سرتاج د ايشياده
د جنت په شان دې ځمکه نوراني
د آريه نژاد زانگو هم غېږه ستاده
د زاره تمدن ته وي ودانـي
رب دې تا لري ودان زمور هېواده!
تر هغې چې لمر سپوږمۍ وي آسماني
تاروزلي دي په غيږ کې ډېر مېړونه
چې پرې ډکې په دنيا کې هديرې دي
کار نامو دې ستانيولي تار يخونه
ډک له سرو لالو نو ستا خاورې ايرې دي
وخوځېږه چې راغلي موقع بيا ده
تېره نه ده لاداستا بنياسته ځواني
د وطن وروڼو راځئ چې را اوچت شو
دکمک لاسونه ور کړو يو له بله
دپلرو په شان خاوند دلور همت شو
خپل ذاتي جوهر بنکاره کړو بيا يو ځله

گهته کړې له يووالي نه هرچاده

په کونښن کېږي د سختو آساني

پاڅی، پاڅی، افغانانو چې روان شو

اورده نه ده د مطلب لاره ده لنډه

ساتندويه د خپل لوی نوم او نښان شو

پاک به ساتو خپل وطن له خاړو خنده

که په چا کې پښتنو له په رښتيا ده

په مېرانه ساتي خپله وداني

(د شمس الدين مجروح له "منتخب شعرونه" څخه)

معناگانې:

آسيا

فخرونه، وياړونه

لغتونه:

اېشيا

مفاخر

سپارښتنې:

- دپورته شعر مطلب په نثر واورئ.
- گرانو ښوونکو! تاسو په زده کوونکو کې د هېواد پالنې روحیه وروزی.
- د هېواد په مقابل کې تاسو څه مسوولیتونه لرئ؟ په اړه یې یوه مقاله ولیکئ او بیا یې د ټولگيوالو په مخکې ولولئ.

د مزار لوحه

کور په کور او کلي په کلي به گرځېدم. د خدای په نامه به مې څه غوښتل. چا به یو موتی ناپاکه غله راکړه او چا به سوې ډوډۍ. ډېرو کورونو به ځواب راکاوه او ځینو به په دروازه کې هم نه پرېښودم. څو ورځې د یو او بل له درگاه نه وړی او بینوا راغلم هېچا هېڅ رانه کړ، له ټولو خلکو مې زړه بد شو دنیا ته مې په کرکه وکتل.

خدای ﷻ ته مې رجوع وکړه او په دغه کوتنی (قبر) کې پرېوتم. هغوی چې زه به یې په دروازه کې نه پرېښودم اوس ماته لاس په نامه ولاړ دي او له مانه څه غواړي. زما په نامه زما کوتنی ته هر څه راوړي او د خدای ﷻ په نامه خوارانو او غریبانو ته سوې مړۍ هم نه ورکوي.

(دالفت له غوره نثرونو څخه)

معناگانې:	لغتونه:
نا امید، خوار او نادار	بینوا
مخه کول	رجوع

نژدې حج

عبد الله د څښتن دوست وایي یو کال
شو روان په نیت د حج صاحب د حال
چې دریاب غاړې ته ورسېد له واري
یو مردار مرغه یې ولید پروت په لارې
په دا حین کې یوه ښځه را ښکاره شوه
ډېر ساعت ددې مارغه په ننداره شوه
بیا یې واچاوه څادر کې شوه روانه
عبد الله وليده ویې وې له ځانه
مناسب چې له دې ښځې استفسار کړم
حقیقت ددې مردار مارغه اظهار کړم
په نژدې د ښځې راغی ها ښاغلی
ورته ویې وې چې یو سوال کړم له تاغلی
دا مردار مارغه چې تا کړ اوس اوچت
دا دی منعنه د نبي ﷺ په شریعت
دې ووي چې خبر نه یې مبارکه
مسئله هېره له تانه ده، پېشکه
دا مردار مارغه زما په حق مباح دی
روایت له کتابونو د صحاح دی
فرزندان راته لسه لوړې هلا کېږي
اې صاحبه! که باور دې په دا کېږي

دا دريمه ورځ ده دوی چې بې طعام دي
 په ژړا په نارو سر په صبح و شام دي
 عبد الله چې واورېدې دغه خبرې
 په زرگي باندې يې بل شه اور د سرې
 ده ويل چې حج مې دادی چې ادا کړم
 دا توبنه د حج دې بنځې ته عطا کړم
 هغه مال چې څه و ده څخه موجود
 وې چې واخله بنځې سردې شه مقصود
 نه سل کاله عبادت زهد تقوی کې
 ته يوه روپۍ په لار د خدای ﷻ سخا کې
 مرتبه د سخاوت د يو درهم
 دی سل کاله عبادت ورځني کم
 (له "درالمجالس" څخه)

معناگانې:	لغتونه:
پوښتنه کول	استفسار
جایز او روا	مباح
د صحیح جمع ده	صحاح
بښنه	عطا
سخاوت ، بخشش	سخا

سپارښتنه:

❖ دپورته شعر مطلب په ساده ژبه وليکئ.

د میړي عزم

وايي چې يوه میړي د شگو له ډېری نه يوه يوه شگه وړله او د لارې نه يې بل طرف ته يوه ډېری سازو له، يوه مارغه ته تپوس وکړ چې: "دا د خه له پاره بې فايدي لگيا يې؟ دغه کا رخو تر سره کېدونی نه دی." میړي ځواب ورکړ چې: "زما يوه معشوقه ده هغې وعده کړې ده چې دغه د شگو انبار چې له دغه ځايه ټول دغه بل ځای ته نقل کړې هله به وصال مومي، نوزه کونښن کوم که دغه کې ومرم نو د چا د پېغور خوبه نه يم او که په فضل د خدای ﷻ کامياب شوم، نوزيات اميد مې هم دغه دی. که بې همتي وکړم نو مطلب به هم په لاس را نشي او ټول عمر به د عزيزانو د خدا شم او دغه شان د بې عزتۍ د کوزو سترگو ژوند مې هېڅ په کار نه دی."

(له "عنوان النصايح" څخه)

سپارښتنې:

- د میړي د ټولنيز ژوند په هکله څوک خبرې کولی شي؟
- د میړيانو دکار او زيار په هکله يوه مقاله وليکئ.

گړانو زده کوونکو!

میړي د خدای ﷻ ډېر کوچنی مخلوق دی، مگر دده عزم او اراده ډېره قوي ده نو تاسې هم د میړي په شان با عزمه واوسئ. او خپلې ستونزې حل کړئ.

لغتونه: معناگانې:

تی	ترې
مارغه	مرغه
ومرم	مېرشم

له بېوزلو سره مرسته

هسې وايي د صديق ﷺ په خلافت كې

يو سړى و ډوب تمام په معصيت كې

ډېر فاسق فاجر ميخوړ ډك له عصيان و

نقل كړى ده له دې فاني جهان و

هغه شپه صديق په خوب كې وليدلى

شاهانه تاج يې پر سر و ځلېدلى

ابو بكر ځنې و كړ له پوښتنه

دا عزت دې په څه بيا موندله څښتنه

ته په فسق او فجور هر چرته معروف وې

بيرون تللى له نيكيه له وقوف وې

غه سړي ورته عرض وكړ اې صديقه!

دا خبر رښتيا و تا ته كړم تحقيقه

يوه ورځ هر گوره وږى بې قوت وم

كورته تللى د مړۍ خوړو په نيت وم

چې مړۍ مې په لاسونو واخستله

هغه وخت فقير پر ما ناره وكړله

غه مړی، مې هغه وخت فقیر ته ورکړه

زه هم هسې وږی کښیناستم باور کړه

اوس هغه مړی، دلې زما په بڼه شوه

راوستم یې تردې ځایه زما مله شوه

بارې خدای مې را معاف کړه گناهونه

رایې و بڅښله واړه نعمتونه

(له تفسیر الضحیٰ څخه)

لغتونه:	معناگانې:
معصیت	گناه
فاسق	بدکاره
عصیان	گناه
فاني	ناپایسته

سپارښتنه:

- گرانو زده کوونکو او پورته نظم مطلب په نشر واورئ.

❖ تفسیر الضحیٰ غلام محمد لیکلی دی، غلام محمد د یو ولسمې هجري پېړۍ په سر کې ژوند کاوه. معراج نامه، جنگنامه او د سیف الملوك کیسه هم دده تألیفونه دي.

امير ڪروڙ (ج)

په تاريخ سوري ڪي راوڙي چي امير ڪروڙ د امير پولاد سوري زوي و، چي په ڪال ۱۳۹ هجري د غور په مندپش ڪي امير شو، او "جهان پهلوان" يي باله.

وايي چي دغور ڪوتونه، بالشتان، خيسار، تمران، خول ماني او بر ڪوشڪ يي ٽول ونيول او د رسالت له ڪهوله يي په خلافت ڪي ڊپر ڪومڪونه وڪرل.

نقل ڪا چي امير ڪروڙ ڊپر غبنتلي او پهلوان و، په يوه تن له سلو جنگاورو سره جنگبده، ڪه يي نو (ڪروڙ) باله، چي معنا يي ده ڪلڪ او سخت. وائي چي امير ڪروڙ به په دوبي په زمينداور ڪي و او هلته يي ماني درلوده. چي ڪٽ مٽ د مندپش په شان وه، او په دغه ڪاي ڪي يي بنڪار ڪاوه او عشرت.

په تاريخ سوري ڪي راوڙي چي دا اميران له پڙيو په غور، بالشتان او بست ڪي وو او دهغه "سور" نومي له اولاده دي چي د سهاڪ له پڙسته و.

امير پولاد په هغه دعوت کې شريك و چې ابو العباس سفاح له بني اميه سره جگړه كوله او ابو مسلم يې هم مرستى و.

په تاريخ سوري کې محمد بن علي البستي داسې كښلي دي: د عباسي دولت په جنگو کې امير كروړ ډېرې سوبې وكړلې، شيخ كته عليه الرحمه له تاريخ سوري نقل كا چې امير كروړ عادل او ضابط او د بني وينا خاوند و، ده به هر كله شعرونه ويل په كال ۱۵۴ هجري د پوشنج په جنگو کې مړسو او ترده وروسته يې زوى امير ناصر ابادونه ضبط كړل او د غور او سور او بست او زمينداور پر محكو خاوند شو.

(له پتې خزاني خخه)

سپارښتنه:

- بناغلي ښوونكى دې د تاريخي ځايونو د ارزښت په هكله زده كوونكو ته معلومات وركړي.

بريالی شهيد

چې پر کوټ د کالنجرخپله سپاه
خپژوله پښتانه غازي شير شاه
رژېدلې ککړۍ د ژوبله ورو
په خوانيو سرېده د مرگي خوا
بهېدلې ځبله وينې د جگړنو
د ميراني غېږ ته وړه بري پناه
نژدې وړ له پښتنو غازيانو سوبه
چې يې اور باروت خانې واخيست ناگاه
ډېرې هيلې د زړو پاتې شوې نيمگړې
ډېرې برنډې خوانۍ شولې نيمه خوا
ډېر مېړونه په کې وسول د غازيانو
هاله وې د ننگ پټين مکوټ شير شاه
د روږ کړې مې دى سر دا ستا په مينه
د جهان د پادشاهانو پادشاه!
خو مې رغ د سوبې نه دى تر غوږ شوى
په رحمت سره مې ټينگه لره ساه
لمسول يې پښتانه بسمل فوځونه
نه ده کورټ د ناميندى، درب درگاه

ننگيالو! لکه زمري ورځي پر تورو

دی بری په يقين "نصر من الله"

وينې راغلي پر اېشناو پښتنو مټ کړ

په يوه يرغل يې کا غليم تباه

چې خبر د سوبې راغی تر شېر شاهه

له بنادۍ ور باندې تنگه شوه بارگاه

وي: "غازيانو!" مبارکه موداسو به

پر حالت د ځنکندن دی خدای گواه

چې غالب له دې دنيا ځمه مسعود يم

نور ارمان مې پر دنيا نشته خوشنوديم

(عبد الشکور رشاد)

سپارښتنه:

• دپورته شعر مطلب په نثر وليکۍ.

❖ کالنجر (د "آهنگر" پروزن) په هندوستان کې د يوې ټينګي او تاريخي کلا

نوم دی چې په ۹۵۲ هـ ق کال شير شاه ونيوله او په دغه جنگ کې شهيد شو.

❖ سلطان العادل شير شاه سوري په هندوستان کې له ۹۴۷ څخه تر ۹۵۲ هـ ق

پورې پا چاو.

بي بي نيکبخته (ح)

دا عصمت پناه او عارفه د الله، د شيخ الله داد لور وه. په قوم مموزی چې په اشغرف کې يې پلار او نيکه د مموزيو مرشدان وو.

هسې وايي کاتب الحروف (محمد) چې زما پلار روايت کا! چې شيخ امام الدين خليل غوريا خيل په خپل کتاب "اولياى افغان" کې هسې کنبلي دي چې: شيخ الله داد لوی ولي و او لوريې نيکبخته چې په حقيقت کې هم نيکبخته عارفه بنځه وه علوم ديني يې ولوستل او په رياضت او عبادت د خدای ﷻ يې عمر تېر کا. په سنه (۹۵۱) هجري په جباله د نکاح شرعي د شيخ قدم قدس الله سره راغله. چې د خواجه محمد زاهد خليل متي زى زوی و او عارف د خدای و. په ۹۵۶ يې له بطنه غوث الزمان قطب دوران شيخ ميا قاسم افغان په بدني کې پيدا شو، او دا شيخ په معرفت د خدای شهرت وکا چې په هند او پښتونخوا مشهور شو.

نقل کا چې شيخ امام الدين هم د دې عرفا وو له اولاده دی او دی په کتاب د اولياى افغان هسې کارې چې بي بي نيکبخته چې د خدای ﷻ عارفه او رابعه د زمانې وه، يو کتاب يې کنبلی دی چې نوم يې دی "ارشاد الفقرا" او په دې کتاب کې يې هسې نصيحتونه په شعر ويلي دي چې فقراء او عباد الله ته مفيد دي. دا کتاب په سنه ۹۶۹ هجري تمام شوی دی، او زما پلار يې نسخه ليدلې وه په "بنو" کې، هغه وخت چې دی تللی و په سفر د هغه ځای، دغه شعرونه له هغه کتابه زما د پلار په ياد وو.

د خدای ﷻ حق ته غاړه کښېږده

نورې نورې وینا پرېږده

دنیا پاته له هر چاده

په اخلاص کې ځینې لیرېږده

خو قوت لرې په ځان کې

سر دیار په رضا کښېږده

ځان له بده خوښه ژغوره

زړه په ذکر دیار بلېږده

کل دنیا به دې دښمنه شي

اوس له بېرې ځنې رېږده

ټوله غواړي حسابونه

که دې اوښه که دې میږده

دنیا ترک ووهه که پوه یې

د بقا پر لوري پښې ږده

(له پټې خزاني څخه)

لغتونه:

معناگانې:

عصمت

له گناه څخه پاک

عارف

خدای پیژندونکی

ژغورل

ساتل، نجات ورکول

❖ گرانو زده کوونکو! که غواړئ چې معلومات مو د پخوانیو شاعرانو او ادیبانو په هکله بشپړ شي له پټې خزاني څخه استفاده وکړئ او دغه اثر حتمي او ضروري ولولئ.

۱- بدني د پېښور ختیځی ډډې ته دیو ځای نوم دی.

پسرلی

د پسرلي بنکلونکي بيا کره سينگارونه
بيا يې ولونل په غرونو کې لالونه
مخکه شنه لابنونه شنه لمنې شني شوي
طيلسان زمردی واغوستل غرونه
د نيسان مشاطې لاس د مچېدو دی
مرغلرو باندي وبنکلل بڼونه
د غټولو جهدی، خاندي وريدي ته
زرغونو بڼو کې ناخي ځلمي جونه
لکه ناوې چې سور ټيک په تندي وکا
هسي وگانل غټولوسره پسرلونه
مرغلري چې او رو و خونوليه
په ځلا يې شوه رانه خپاره دښتونه
سپڼي واورې ويلېده کاندې بهېري
لکه اوبڼې د مين په گرېوانونه
هر پلو د گلو وړم دی لونلی
ته وا راغله له ختنه کاروانونه
د مسيح په پو به مرو ژوندون بيا موند
پسرلی مگر مسيح شو په پو کرنه
له مرو خاورو يې آغلی گل را ويوست
وچ بديا او غري يې کرله جنتونه

د زلما ټاپی راغلی پر جنډیو
لکه پیغله غوتی کاندی مکېزونه
د پو پلو مخ سور کری پسرلی دی
یو د بل په غاړه اچوي لاسونه
د هندارو په خیر غرونه سپین وړنگین دی
چې پروورو باندې ځل وکا لمرونه
په غورځنگ غورځنگ له خولې ځگونه باسي
لکه شن هاتي شنیا کاندی سیندونه

(بنکارندوی غوري)

معناگانې:	لغتونه:
آرایش – ډول	سینگارونه
غورول ، تیتول	ولونل
مست	شني
ته وايې	ته وا
راغلل	راغله
وشیندل	وخونولیه
	سپارښتنې:

بناغلی بنوونکيه!

پورته نظم زده کوونکو ته معنا او تشریح کړه او زده کوونکي دې دپورته نظم
مطلب په روانه ژبه په خپلو کتابچوکې وليکي.

❖ بنکارندوی غوري^(ج) په شپږمه هجري پيړۍ کې ژوند کاوه او پلاريې
احمد نومیده، چې د فيروز کوه کوتوال و.

ناکامی

د ژوندانه له ناکامیو څخه مه مایوسه کېږئ!

هغه ژوند کامیاب ژوند نه دی چې یوازی کامراني لري.

هغه خوشحالي سپری نه خوشحالي چې د درد او خوږو په قیمت نه وي اخیستل شوې.

د ورځې رڼا د شپې له تیاري څخه ده.

د لېدو خوند د بېلتانه په غم کې او د ژوند فتحه د جنګ په شکستونو کې ده. هغه چې له خدای ﷻ نه ابدی راحت غواړي هغه د یو داسې جنت آرزو لري چې هلته د لیدو له پاره سترگو پرانیستلو، د خوږو له پاره خولې بېرته کولو او د اورېدلو له پاره غوږ اېښودلو ته حاجت نه وي.

تر څو چې ژوند دی، نو په دې کې برکت له حرکت څخه دی او کامل سکون عین مرګ دی. هغه چې وایي په دې دنیا کې بدې ولې شته، کمې ولې او بند شونه ولې، نو دی په حقیقت کې د

نيكۍ د پرېمانۍ او آزادۍ قدر نه پېژني او د دې مرغلرو پوره
قيمت ادا كول نه غواړي.

هر څومره چې يوه خوشالي شانداره وي هماغو مره هغه لارې هم
سختې وي چې د هغې د حصول له پاره لنډېږي.

د ژوند ناکامي په حقيقت کې داسې کسان غواړي چې دکاميابۍ
وروي.

(له نوي ژوندون څخه)

سپارښتنه:

● گرانو زده کوونکو! له پورته متن څخه مو څه نتیجه واخيسته، په څو کرښو
کې يې وليکئ.

❖ نوی ژوندون د بناغلی قیام الدین خادم اثر دی.

خلورِيحِي

عادت چي بد لري حان يي ژرلي دی
عادت چي رد لري سري يي خورلي دی
عادت په پند نه عادت په بند نه عي
عادت له سره سره^(۱) ترلي دی

عفو کرم دې په هر چا عام نه وي
په کس ناکس دې دا کار مدام نه وي
کس چي خطا و کا باندې عطا بويه
ناکس لا بد شي چي انتقام نه وي

فرزند که بنه شي د سترگونورشي
د سترگو نورشي د زړه سرور شي
فرزند که بد شي غاښ دې رنخور شي
غاښ چي رنخور شي نور د انبور شي

مردان هغه دي چي همت ناک وي
د ننگ په کار کې چست و چالاک وي
کار چي آغاز کا انجام يي فرض گني
په زړه هم پاک وي په خوله هم پاک وي

۱- په دې بيت کې لومړی سره د "ککړی" او دوهم سره د فارسي د "همراه" په معنا راغلي دي.

زمانه او رده ای نانغو تانده
ته وچ لرگی یې نه لښته تانده
دا اوربه تاو ته په منډه درشي
که ژاړې ژاړه که خاندي خانده

دا پند مې نغوړې مه کړې دوه توکه
خواست د خسري له خپله روکه^۱
دروغ خبره په خوله را مه وړې
په کارو بار کې له واړه لـوکه

په چا چې نه پسندې گرانې دشواري
په تابه نه درخي دشواري چاري
په خدای ږو واړه جزا سزا لري
تر پښو که لاندې کړې ميړې په لاري

حق د خپلويه د خپل په زړه کړه
که هر خو بد کا ورسره بڼه کړه
په هر سلوک چې پردی خپلېږي
سلوک هم هسې ورسره وکړه

^۱ روکه: د ورور مصغر

رنګ رنګ گلونه په باغ کې واشي
لکه چې واشي هسې فنا شي
ګرمې هېڅ نه دي د باغ بلبلي
چې يې دا هومره فرياد ژړا شي

دا ويل مې خوښ دي چې چا ويلي دي
ډېر مې په زړه باندې ښه لګېدلي دي
بد خوا دې خوښ کا په ښو خبرو
ښک خواپه بد و خپل ژړولي دي

د شپې څښتن دې سحر ته ګوري
ګوندي پرې وڅيري د سبا ستوري
هېڅوک دې طمعه اميد پرې نه کا
باران په تړو کښتونو اوري

خصلت يې دادی چې لئيمان وي
نن چې څه ور کاګانده پښيمان وي
که هرڅو ډېر ور کا خپله ورکړه کم ګڼي
دا شان يې دود دی چې کريمان وي

خسيس که مال لري پرې ښاد به نه شي
بنده بنده دی آزاد به نه شي

چې همت ناک دی هغه آزاد دي
آزاد آزاد دی عباد به نه شي
(د خوشحال خان له څلوريځو څخه)

سپارښتنه: پورته څلوريزې په نشر وړوئ.

د حضرت عمر رضي الله عنه ويناوې

- ۱- هسې رښتيني دوستان ومومئ چې په ښه ورځ مو مجلس پرې ښايسته وي او په بده ورځ مو ملا پرې وتړله شي.
- ۲- هر څوك چې زموږ عيبونه رانښيي پاك خداى دې پرې ورحمېږي.
- ۳- طمع فقيري او قناعت بډايي ده.
- ۴- هر څوك چې بدي نه پيژني په بدي كې نښلي.
- ۵- له هغه چا ځان وژغورئ چې په زړه كې مو بد ځنې راځي.
- ۶- كه پر رښتيا وژل كېږئ هم له رښتيا مه اوړئ.
- ۷- كه ساهو غوندي ژوند غواړئ له چا پور مه اخلي.
- ۸- گناه لږ كوه چې مرگه در باندې آسان شي.
- ۹- كار هغه كوه چې در پوره وي.
- ۱۰- د نن كار سبا ته مه پرېږده!
- ۱۱- څومره چې ټوكې او وشتي ډيريرې هومره حيا او وايه كمېږي.
- ۱۲- ډېرې وعدې او زيات عذرونه د دروغجن خاصه ده.

(له الفاروق څخه)

سپارښتنه:

(د نن كار سبا ته مه پرېږده) پرې يوه لنډه مقاله وليكئ او بيا يې ټولگيالو ته ولولئ.

حکایت

شیخ متي^(۱) چي خيلی و
دی له آره لوی ولی و
یوه ورخ روان په لار و
د خښتن په استغفار و
کرده ذکر د غفار
یوه شپه نه و وزگار
پر دې لار وې تیرې گتې
لارې مخکې وې په پتې
ډېرې شپې راغی رویدار
چې یې صافه کړ له لار
یو دهقان به آیاري کړه
شپه په شپه به یې خواري کړه
ده به لید په توره شپه
شیخ متي په زیار اخته
له راحتته به بیزار و
ټوله شپه به هم بیدار و
یوه شپه را تیر ملیار سو^(۲)
شیخ متي ته په گفتار سو

۱- شیخ متي (رح) یو پښتون ستر ستانه تیر شوی دی. دی په ۶۸۶ هـ ق کال مړ او د کندهار په کلات (اوسني زابل) کې ښخ دی. اوس یې هم خلق زیارت ته ورځي او دکلات بابا په نامه یې بولي.

۲- سو- شو- په اوسني- املاء کې (شو) غوره گڼل شوی دی.

اي د خدای رو بداره څه کړې
 دومره زور زحمت په څه کړې
 ته بادار يې د وليانو
 ته قدوه د صالحانو
 ستا د درخاوري سره زر دي
 د هر چا کجل البصر دي
 په شپو شپو يې ته بې خوا به
 په زحمت په اضطرابه
 پا کوي د لارې گتې
 ددې خاورو څه دي گتې
 داسې ووي: شيخ متي
 د مولا په عشق تپي
 چې خدمت د خلق الله
 يوه گړۍ په يوه سا
 تر هر څه بهتر دي وروره
 زده کړه دا خبره گوره

(له افضل الطرايق څخه)^(۱)

سپارښتنه:

• ددغه نظم مطلب په خپله ژبه وليکئ.

۱- افضل الطريق د مياجي پير محمد هوتک تأليف دی.

پنځه گوهره (۱)

ستا په تن کې دا پنځه خیزه گوهر دي. ته یې وساته عاقله! هر چې
دا گوهر خوندي کا د نبي ﷺ لار یې ونيوله.

اول گوهر ایمان دی، د ایمان زوال درواغ دي، لکه ټول چې وږي
کاږي په ناگاه یې ږلۍ ووهي پر بله.

دوهم گوهر، عقل بیا د عقل زوال قهر، لکه مانی کا تیاره اور پرې
پورې کا په خپله.

دریم گوهر علم، بیا د علم زوال کبر، لکه نادان چې په باغ گډ شي
اومه خربوزه پرې کاندې له گله.

خلورم گوهر سخاوت دی، بیا زوال یې پنبېماني ده، هر چې
پنبېماني پر سخاوت کا خزانه یې شیطینو ولټوله.

پنځم گوهر صبر دی بیا د صبر زوال حرص دی، هر چې حرص پرې
غلبه شو غیره لار یې ونيوله.

(د مخزن الاسلام له ملحقاتو څخه)

سپارښتنه:

- زده کوونکي دې دغه پورته پنځه گوهره په یاد زده کړي او په خپلو کتابچو کې دې یې ولیکي.

۱- دا نثر مقفی یا مسجع نثر دی چې په لسمه او یوولسمه پېړۍ کې یې د لیکوالو ترمنځ رواج درلود.

زرغونه^(۱)

زرغونه د ملا دین محمد کاکړ لور وه. په پنجوايي^(۲) کې اوسیده. له پلاره يې وکا تحصیل، د علومو د فصاحت احکام يې زده کړل او د فصحاوو اشعار يې ولوستل. زرغونه په جباله د سعدالله خان نورزي وه، چې توريالي زامن يې درلودل او ټول د علم او هنر خاوندان وو.

ما ته هسې نقل وکا زما پلار چې زرغونې د شيخ مصلح الدين سعدي^(ح) کتاب د بوستان ټول په پښتو شعر نظم کا، او نوم يې و "بوستان د پښتو" دا کتاب يې په سنه ۹۰۳ هجري قمري پای ته ورساوه او ټول نکات عارفانه او نصايح حکيمانه يې په پښتو کړل.

علاوه پردې زرغونې نور اشعار او غزلې هم وويل او په زمره د فصحايبې شهرت وکا، هسې چې موزونانو دروزگار به يې اشعار لوستل او د پښتو په بوستان به يې سير کا، او گلونه د پند

۱- د ستر ټولواک لوی احمد شا بابا مور هم (زرغونه) نومېدله او دا بله زرغونه ده.
۲- د پنجوايي کلي د کندهار ښارلويديز پلو ته کابو (۲۵) ميله ليرې پروت دی، دلته پخوا په دغه نامه يو ښارودان و د عربو جغرافيه ليکونکو په دريمه او څلورمه هجري پيړۍ کې ددې ښار نوم ډېر ځله راوړی دی.

او نصیحت به یې ټولول، هسې وایي چې زرغونه کمالداره بنځه وه
خط یې خورا ښه و او کاتبانو به یې له حسن خط اقسام د خط زده
کول.

زما پلار هسې وویل چې په سنه ۱۱۰۲ هجري ما د زرغونې په
خط "بوستان د پښتو" ولید چې خپل اشعار یې په خپل ښه خط
هسې کښلي وو چې ملغلرې^(۱) یې خط ته عاجزي کا، او دغه
حکایت له هغه کتابه زما د پلار رحمت الله علیه په یاد و چې زه یې
په خزانه کې کارم.

اوربډلې مې قصه ده	چې له شاتو هم خوږه ده
د اختر په ورځ سهار	بایزید ^۲ چې ورویدار
له حمامه راوتلی	په کوڅه کې تېرېدلی
ایرې خاورې چا له بامه	راچپه کړلې ناپامه
مخ او سړ یې شو ککر	په ایرو په خاورو خړ
بایزید په شکر کښو شو	د خپل مخ په پاکېدو شو

۱- ملغلرې = مرغلرې.

۲- بایزید بسطامي په درېمه هجري پېړۍ کې یو ستر ستانه تېر شوی دی. دده نوم طیفور او
د پلار نوم یې عیسی و، په ۲۶۱ هـ ق کې مړ او په بسطام کې ښخ دی.

چې په اور کې شم نسکور	چې زه وړيم د بل اور
يا به لږ شکوه کومه	له اېرو به څه بد وړمه
له لويښې نه يې ځان پري کړ	هو! پوهانو ځان ايرې کړ
خدای ته نشي کړی کتل	څوک چې ځان ته گوري تل
لو خبره په کار نه ده	لويي تل په گفتار نه ده
تکبر به دی تل څوړ کا	تواضع به دي سر لوړ کا

(له پتې خزاني څخه)

پوښتنې:

- ۱- زرغونه دچا لور وه او له چا څخه يې دعلم زده کړه وکړه؟
- ۲- زرغونې دچا کتاب په پښتو شعر نظم کړ او دکتاب نوم څه و؟

د انشاء تمرين:

- پورته شعر په نثر واپړئ.
- په پورته بيتونو کې د شعر قافيه په نښه کړئ.

دوې تاريخي څلوريزې

محمد رسول كلات وال هوتك په خپل بياض كې هسې كنبلي دي چې په هندوستان د برسات په موسم خليل خان نيازي هسې رباعي انشاء كړه او د سلطان بهلول پاد شاه^(۱) په مخ كې يې^(۲) وويله! خړې وريځې ژارې له پاسه

كويله رغ كا بيلتون له لاسه

يه! هغه لوني گوهر په خول ستا

دا مرجبا كاستا، زمونږ مواسه

سلطان بهلول "رح" چې دا رباعي و نغوږ له (واورېدل) په ځواب كې يې دا رباعي سمدستي وويله:

ملك به زرغون كړم په ور كړه راسه

گوره وريځې دداد له پاسه

خول مې د عدل په درو روڼ دی

جهان به زيب مومي زما له لاسه

(له پتې خزاني څخه)

سپارښتنه:

- زده كوونكي دې پورته رباعي گانې په ساده ژبه په نثر واپروي.

۱- سلطان بهلول لودی په شمالي هندوستان کې يو ستر پښتون پاچا تير شوی دی. له ۸۵۵ هـ څخه تر ۸۹۴ هـ کال پورې پاچا و. هديره يې په ډيلي کې دروشن چراغ د زيارت ترڅنگ ده.

۲- کی يې = کې

ورمونه

خپل استاد و ماته ووي خو پندونه
هر يو پند يې مرغلرې دي لالونه
وي بې هره بدي كړه هغه بد مه كړه
چې له لاسه دې آزار شي د چا زړونه
كه دې زړه دى چې بد نه مومي له چانه
اول ته پرېږده د بدو خصلتونه
د شهوت په نغوته مه څه شهوت اور دى
په دا اور د ډېرو سوي دي كورونه
له هرچا سره د بنو سلوك بايد دى
په بدى كې څه فايده ده كوم سودونه
د دنيا په مال د نيكو نوم حاصل كړه
تل جهان و چاته نه پرېږدي مالونه
له هرچا سره نرمي ملايمت كړه
گوندي وي چې په دا خپل كړې د چا زړونه
هغه كار چې په نرمۍ تر سره كېږي
څه حاجت چې رساوه شي تر جنگونه
و هغو وتنه كه قهر كړې روا دى
چې لري د بدو فعل بد خو يونه
د هغو په مرگك ثواب گتلى بويه
چې يې سيڅي له شامته غاړې غرونه
كه د بنمن دې ډېر زبون ته ځنې ډار كړه
په يوه بخري وسوځي بنارونه
د د بنمن په تملق غلطي مه كړه
د رستم غوندي هم مړه دي په مكرونه
عاقبت به خپل ورغوي په غاښ پرې كا
هرچې كار كا د د بنمنو په ورمونه
كه په خپله د خپل ځان په بدۍ نه يې
د مارونو په غار مه منډه لاسونه

پر خپلوانو باندې هومره خشم مه کړه
 د پيپلو پانې خوره نه هغه پاستي
 چې پردي درخينې تښتي په ملکونه
 چې يې خورې د نو کريه په شرطونه
 د هونبیار له لاسه ښه ايسي کارونه
 له بد خويه سره هېڅ بدې ته مه کړه
 په هر کار کې چې د رپښ شي بېره مه کړه
 چې دې قول له چاو کړ نور يې مه کړه
 په رښتيا که په دروغ وي سوگند مه خوره
 د حرص سترگې دې مړې په قناعت کړه
 که هر څو دې علم ډېر چې عمل نه کړې
 د ښه دين له پاره علم دانش ښه دی
 نه په دا چې پرې لوتې پردي کورونه
 په جهان کې که مردان دي هم هغه دي
 چې و سختې و ته ونيسي ځانونه
 چې بدانو سره ښه کړي قباحت دی
 د بدانو خو هم تور ښه وي مخونه
 چې بد فعله بد غرضه و بله ناست وي
 د هغو له ناستي تښته په کروهونه
 که خبره که خدا کړې جگي جگي
 هره چار تر حساب مه کوه بېرونه

^۱ لښلي = د لښل له مصدر څخه د ليردولو او وړلو په معنی.

که دې زړه دی چې دې عیب ښکاره نشي
 چا ته مه شماره د خلقو پټ عیبونه
 چې توانېږې د هغې خبرې لاف کړه
 او کنه په دروغ مه وهه لافونه
 په دښتو کې چې د جنگو خرڅنې وي
 ته بېغمه خپل هوس کړه خپل ښکارونه
 خدای هغه په دواړو کونو دي نمانځلي
 چې په ورځ یې عدل و داد د شپې لمنځونه
 چې په زړه په تامین د هغو ناز وړه
 تل نیاز منو سره وړي دي نازونه
 (خوشحال خان له کلیاتو څخه)

لغتنه: معناګانې:

ورمونه نصیحتونه

نغوته اشاره

تملق غوره مالي

پوښتنې:

- ۱- پورته نظم کې شاعر په کومې موضوع باندې خبرې کړې دي؟
- ۲- پورته نظم په نثر واروی او بیا یې د ټولګیوالو په مخکې ولولئ.

د بي وفايي سبب

يو وخت باز له چرگې سره جنګ آغاز کړ. ورته يې ووي! ته بېوفا او بد عهده يې. په اتفاق سره وفا له اخلاق پسندیده ده. ځوانمردي او خردمندي هم دا تقاضا کا چې گرد د بېوفايي بويه په لمن د احوال د هېچا کښې نه ني.^(۱)

چرگې جواب ور کړ چې: له ما کومه بېوفايي او کومه بد عهدي شوي ده.

باز ووي: نښه د تا د بېوفايي داده چې باوجود ددې هومره مهرباني چې بني آدم يې په حق د تا کا او خوراک وڅښاک د تاله خوا نه د ديو^(۲) احسان دی او په طفيل د ديو د دولت توبنه او گوبنه لري هر گاه چې ميل د تا په نيول و کا له مخې گريزان او بام ته پران شي او په گوبنه کښېني.

اوزه با وجود چې جانور وحشي يم چې دوی درې ورځې طمع په لاس راکا، حق يې نه فراموشوم. هر گاه چې ښکار را څخه وغواړي

۱- کې نه ني = نه کښيني

۲- د ديو = دوی.

بنکار ورته وکړم بنکار پرې وخورم او که هر څه ليرې هېواد تر
ميان وي چې تش آواز کا په يوه پرواز راشم په لاس يې کښېنم.

چرگي ووي: "رښتيا وايې بيا راتلل ستا او تښتېدل زما دواړه
سبب دا لري چې تا هر گز يو باز په سيخ ليدلی نه دی. ما ډېرې
چرگي په بټۍ پريوتې تلولې ليدلي. که تا هم دا هسې ليدلي وای
لکه ما ليدلي دي شايد چې صحرا دې هم د ديو له غمه پرې ايښې
وای".

(د افضل خان خټک له علم خانه دانش څخه)

سپارښتنه:

- کله چې ښاغلي ښوونکي پورته متن په مفصله توگه تشریح او لغتونه يې
معنا کړل زده کوونکي دې دپورته متن مطلب په خپله ژبه په خپلو
کتابچوکې وليکي.

حکایت

حکایت واورہ لہ مانہ
یو غل راغی پہ شپہ جانہ
د دہوال پہ کیندل سر شہ
دا خبنتن یی ور خبر شہ
پہ بام ورغی چہ شہ یی
پہ شہ کار باندي اختہ یی
غلہ ویل: مطرب یم گورہ
طبیل ڊول وھم پہ زورہ
بیا خبنتن ویل: شہ راز دی
چہ دا طبیل بی آواز دی
غلہ ویل دا آواز بہ ورورہ
تہ سببا واورې پہ زورہ
سببا واورہ آوازونہ
پہ ژرا پہ فریادونہ
چہ غلہ وری خو ڊپر مال دی
چہ مات کړی یی دہوال دی
زما د ڊول آواز سببا دی
چہ مخلوق پہ وایلا دی
عا قلان خیل غم پومبی کا
جاھلان آخر ہی ہی کا
(لہ خزینة الفقراء خخه)^(۱)

پوښتنې:

- ۱- غلہ شہ کول؟
- ۲- دکور خبنتن ورته شہ وویل؟
- ۳- غلہ ورته شہ وویل؟
- ۴- دا نظم پہ خپلو الفاظو ووايي.

د انشاء تمرین:

- پورته نظم پہ نثر واروی. او بیا یی دتولگیوالو پہ مخکې ولولی.
۱ خزینة الفقراء "محمد" پښتانه په ۱۲۶۱ هـ ق کال په بخارا کې لیکلی دی.

اي هلمنده!

تل بهپرې نه وچپرې!
اي ژوندى بهانده روده!
غارې غارې خگ په خوله كې
ژوند دې ټوله تگك وپوده!
تل بنورپرې حركت كړې
ته ډېر بد وړې له ركوده!
راشه ستا سره خواله كړم
د غمجن زړه تشېده كړم
دلته ستا پر دواړو غاړو
خه بنارونه چې ودان وو
لمر سپوږمۍ په زرو كاله
دلته برېښنده تابان وو
ستا زامن وونوموړي
را د مردان پهلوانان وو
يو وار وگوره چې خه شوه
په تور تم په ور كېده شوه
داور^(۱) ولاړې ټوله وران شو
بست^(۲) دې هم خاورې ايرې شو
د زرنج^(۳) كنده والې وينم
د لوړ تيا مزى يې پرې شو

۱ داور = زمينداور.

۲ بست = كلا.

۳ زرنج = سيستان.

(سروان) هم شولو ټپې لوتې
 خه ماتم دلې هورې شو
 (البستي) په وير ککر دی
 (زرنجی) په خاورو خر دی
 راشه ای بهانده روده!
 درته لولم افسانه ستا
 ستا اوبه آب حیات وې
 ټول زامن وو مردانه ستا
 چې د مرګ طوفان پرې راغی
 کنډ واله شوه کرانه ستا
 نه خراغ د تهذيب بل شته
 نه رڼا شته نه مشعل شته
 د زرنج مدارس وران شول
 علما يې ټول خاموش دي
 نه د بست دا نشکده شته
 طلبه يې سیه پوش دي
 مدني بناړونه وران شول
 له عدمه هم آغوش دي
 یو وار وگوره هلمننده!
 څنگه تشه ستا لمن ده
 یو وار بیا حرکت وکړه
 شا وخوا دې ژوند خپه کړه
 بیا ودان کړه لوی بناړونه
 پرې ابله د ژوند چینه کړه

تش ډگر دې زرغون باغ کره
(بست) دې بیا دا نشکده کره
خپل زامن په ژوند خبر کره
زرغون داکنډو کپر کره

ولې هسې شوې بې فیضه
ای هلمنده! ځان ته گوره

د ژوندون اوبه خپرې کره
غور څه پر څه خنده بنوره
زرغونه کره دا دښتونه

پرېرېده مه دا محکه توره
ته دژوند مسته چینه وې
ولې نه گورې چې څه وې

(عبد الحی حبیبی)

دانشاء تمرین:

- پورته نظم په نثر واریئ.
- دهلمند په هکله که معلومات لرئ په خپلو کتابچو کې یې ولیکئ او بیا یې دټولگیوالو په مخکې ولولئ.

ژوند

د یوې چینې اوبه دي، څوک یې د زرو په جام کې څښي، څوک یې د خاورو په کنډولي کې، هغه چې نه دالري نه هغه په لپه کې یې را اخلی. په اوبو کې هېڅ فرق نشته فرق په لوبنو کې دی. د شاه او گدا فرق په لوبنو کېږي، د اوبو په خوند هغه څوک بڼه پوهېږي چې ډېر تږی وي.

هغه لازوی چې له بېدیا نه سترې ستومانه راځي، او تنده یې ډېره زیاته ده دا اوبه خوند ورکوي.

هغه دهقان چې په سره غرمه کې یوې کوي، او خولې پر راماتې دي دا اوبه د هغه له پاره ډېر لوی نعمت دی.

یو شپون چې له غره نه تږی را کوزېږي، او په چینه باندې خوله ږدي د اوبو په خوند بڼه پوهېږي.

يو بل سپرى چې يخ سورې ته په آرامه چوکی ناست دی، بنایسته
صراحی يې له څنگه ایښې ده او په ښو گیلسونو کې اوبه څکي له
اوبو نه هغه خوند نشي اخیستلای. هو! ده دلارو یو او شپږو تنده نه
ده لیدلې، په سره او ټکنده غرمه کې يې لونه دی کړی، ځکه هغه
تلوسه په دې کې نشي پیدا کېدلې.

چا چې لوږه او تنده نه ده لیدلې هغه د خوړو او اوبو پوره خوند هم
نه دی لیدلای او د ژوند په کیف نه دی پوه شوی.

(له غوره نثرونو څخه)

پوښتنې:

بزگر په سره غرمه کې څه کوي؟

یوشپون دخپلو میړو او پسونو په مقابل کې څه مسئولیت لري؟

د انشاء تمرین:

○ د پورته متن مطلب په لنډه توگه په خپلو کتابچو کې ولیکئ؟

حقایق

چا چې خپل قدر په خپله وکړ گله!
ستاره د هغه قوم په عروج شو له
خدای هم نه بدلوي حال د هغه قوم
خوک چې نه بدلوي خپل حالت په خپله
تا ته بنایي په خپل لاس موقع پیدا کړي
انتظار د موقع چپري دانا نه کړي
ته ناز کړي چې بدل کړي زمانې يم
مرد هغه دی چې بدله زمانه کړي
مستقبل و حال حاصل ستا د تدبیر دی
ته جهد و کړه ستا په لاس کې ستا تعبیر دی
تا په خپله په ځان هسې چاري وکړي
بر نا حق دي بد نام کړی خپل تقدیر دی
چې په کور کې د بنیبنو اوسې په خپله
ولې کور د گاونډي په گټو خله
فرمایلی مو مشرانو د امتل دی
چې "په مالگه مه شلوه د گونگر وتله"

د حاسد خونه له غمه خالي نه شوه

د طامع چپرې نصيب خوشالي نه شوه

چې په کم نظر د خدای مخلوق ته گوري

مرتبہ د هغو خلقو عالي نه شوه

گوره ونه په هغه هم سيوری کاندې

چې له بېخه يې وهي په تبر باندې

ته سپی يې له دښمن سره بد مه کړه

په احسان سره يې کړه تر قابو لاندې

چې سپی وي هغه هېڅ وخت وزگار نه وي

د هغه ژوندون په چا باندې بار نه وي

هر يو کار که ته همت وکړې آسان دی

کار له دې کاره گران نشته چې کار نه وي

(له گل کوهي څخه) (۱)

سپارښتنه:

- دپورته نظم دتشریح او دلغتونو له معنا څخه وروسته دې زده کوونکي دټولگیوالو په مخکې په لنډ ډول خبرې وکړي چې په نظم کې څه ویل شوي او غوښتل شوي دي.

(۱) - "گل کوهي" د ابو سعید فضل احمد خان افغان د پښتو اشعارو مجموعه ده.

د لوی احمد شاه بابا احسان

چې روان شو شهريار
په جنبش شو تمام فوج
شو بلوچ په دا خبر
شول و جنگ ته استوار
په هيبت سلطاني
د نصير^(۱) طالع بلند شو
په خلعت شو سسر فراز
د بلوڅو شو سردار
د پادشاه شو په ركاب
د محبت^(۲) پر ځای امير شو
بيا هرات ته شو روان
په فراه شو په هرات
د تعديل يې بڼه كمال
چې نظر يې پر نظام شه

و ايران ته په دا لار^(۳)
ترې غبار شو په دا اوج
د پادشاه راغی لشكر
اوس فلك د چا شي يار
په حشمت خا قاني
و هر چاوته خرگند شو
په بلوڅو كې ممتاز
په پايه شو استوار
د خلاف يې نه و، تاب
په خدمت د شاه نصير شو
په طرف د خراسان
شو له عدل يې انبساط
ملك ترې بيا مونده جمال
په دنيا ځكه نيك نام شه

۱- ستر ټولواک لوی احمد شاه بابا له لاهور څخه د بولان دري پر لار ایران ته خپلې لښکرې وځوځولې او په لاره کې بلوڅو ورته مخه نيولې وه.

۲- نصير خان بلوڅ د ستر ټولواک احمد شا بابا له خوا د بلوچستان واکمن وټاکل شو.

۳- محبت خان تر نصير خان پخوا د بلوڅانو سردار و.

تمام ملك شه ترې گلزار
 و مشهد ته شوروان
 په اقبال شاهانه
 د (شاهرخ)^(۱) پيدا شه غم
 د پادشاه و فوج تيار
 نه د تير تفنگ گوزار
 و شاهرخ په بنار درون
 تمام بنار شو په فرياد
 مجاور غريب یتيم
 په ډپر غم شو گرفتار
 په ژړا په استغفار
 د دوی و شودا تدبير
 وې ايلچي دي شي روان
 بڼه کلام دې کا بيان
 "که څه حکم شهريار کا
 چې فرمايې شهريار
 شوه آرزو د دوی تمام

په عالم بيا شو بهار
 مخ تي^(۱) راغی عالم خان
 له دنيا شو بېگانه
 چې دا فوج شو ورته سم
 زر مشهد يې کړ حصار
 چې ادب و د مزار
 غمزده په رنگ زبون
 او س پادشاه که وکاداد
 تمام شوه په زړه دوه نیم
 برهنه شو په تن خوار
 په طواف و د مزار
 چې خبر و، په تقدير
 چې شیرين وي په زبان
 مرواريد دې کا عيان
 په دا سر زمونږ قرار کا
 په خدمت د شاه تيار"
 و پادشاه ته نام په نام

۱- تی=ته بې.

۲- شاهرخ میرزا د رضا قلي میرزا زوی او د نادر افشار لمسی و.

شوه معلومه په تفصيل
چې دا حال يې هويدا شو
د پادشاه غريب نواز
پرې يې شوه کلابندي
و بنانده شاه رخ ته يخت
په شاهي کې يې بندي کړ
مسخر چې په احسان شو
نشاپور ته شوروان

يقيني بي قال و قيل
د پادشاه پرې مهر پيدا شو
په کرم شو سرفراز
په احسان يې کړل بندي
د مشهد هغه نيك بخت^(۱)
په احسان يې شرمنده کړ
له مشهد شاه روان شو
شاهي بخش شاه شاهان

(له احمد شاهي شهنامي خخه لنډون)^(۲)

د انشاء تمرين:

- پوره نظم په نثر وړوئ.
- زده کوونکي دې دپورته نظم نثري ليکنه دټولگيوالو په مخکي ولولي.

۱- دا مطلب د شاهرخ افشار د مهر په سجع کې داسې افاده شوی دی.

یافت از الطاف احمد پاد شاه شاهرخ بر تخت شاهي تکیه گاه

۲- احمد شاهي شهنامه حافظ گل محمد مرغزي د لوی احمد شاه بابا په پاچاهۍ کې (۱۱۶۰-۱۱۸۶ هـ ق) لیکل شوي ده.

د حضرت علي عليه السلام ويناوې

- ۱- د هونبیار ژبه په زړه پسې ده او د بي عقل زړه په ژبه پسې .
- ۲- پر لوڅه شاله غره ډبرې راوړه، خو چاته د سوال لاس مه اوږدوه.
- ۳- ډبرې بې بڼې هغه دی چې ځانته وروڼه نشي موندلی او تر دې زیات بې بڼې هغه دی چې موندلي وروڼه ځنې پردي شي.
- ۴- ډیر بڼه زهد د زهد پټ ساتل دي.
- ۵- د لږ شي په ورکړه مه شرمېږه، ځکه چې ناامیده کول تر هغه لږ دي.
- ۶- هغه گناه چې ته په زړه کې پرې نو لږې تر هغې نیکی د خدای ﷻ په مخ کې ډېره بڼه ده چې په تا کې لویي او غرور پیدا کوي.
- ۷- له وږي سخي او ماړه موذي خخه وویرېږی.

۸- عقل غوندي بډايي، جهل غوندي فقر، ادب غوندي ميراث،
او سلا غوندي بڼه مرستيال نشته.

۹- صبر دوه ډوله دی: يو پر هغه چې بد ځنې وړي او بل پر هغه
چې ورته هوسپري.

۱۰- څوک چې په خلکو پسې بد وايي خلک په هغه پسې هغه څه
وايي چې دی په خپله پرې خبر نه وي.

۱۱- چې د نعمتو در ته مخه شي په ناشکری يې له نيمې لارې مه
ستنوی.

۱۲- ناروغي چې څومره در سره تلی شي هومره څه.^(۱)

(له علي "بن ابي طالب" له کتاب څخه ژباړه)

سپارښتنې:

۱- پورته ويناوې په یاد زده کړئ.

۲- د حضرت علی عليه السلام په هره وينا باندې په خپل منځ کې خبرې وکړئ چې څه يې
ويلي او غوښتي دي.

۳- پورته ويناوې په خپله ژبه بيان کړئ. او بيابې دخپلو ټولگيوالو په مخکې
ولولئ.

^۱ يعنې تر څو چې دی ناروغي پرې نه باسي له کاره لاس مه اخله.

د نېشي او عادت ترمنځ څه توپير دی؟

عادت هغه حالت ته وايي چې د انسان په وجود پورې تړلی دی او د هغه پرېښودل پر وجود ناوړه اغيزه نه کوي.

نېشه هغه حالت ته وايي چې سپری له ځان او چاپېريال څخه بې خبره شي او د خپلې نېشي د لاس ته راوړلو له پاره پرته له نېشي د بل هېڅ شي په فکر کې نه وي. دغه ډول خلک د کورنۍ او ټولني په اوږو باروي او د نشي د پرېښودلو په صورت کې ورته جسمي او روحي ستونزې پيدا کېږي.

خلک ولې نېشه کوي؟

دا چې خلک ولې نېشه کوي ډېره مهمه پوښتنه ده. د هغې عوامل او سببونه په لاندې ډول دي:

هغه پيسې چې پرته له کوم زحمته تر لاسه کېږي کېدی شي چې دغه ډول پيسې د بدو عملونو له پاره په کار واچول شي.

نوي زلميان ډېر زيات د ملگرو او خپلوانو په وسيله چې ورسره ناسته ولاړه لري په مخدره موادو اخته کېږي. په لومړي سر کې يوازې په دې نامه چې (مزه يې وڅکه) پرې پيل کوي او وروسته پرې روږدي کېږي.

هغه خلک چې د نېشه يي موادو د پېرلو او پلورلو چارې تر سره کوي د خپل کار د ښه والي له پاره يې په پيل کې ډېر و زلميو ته

ورپا ورکوي. او په دغه بد عمل يې اخته کوي. چې بيا يې وروسته ور باندې پلوري.

تنکيو ځوانانو ته د مور او پلار نه پاملرنه داسې کورنۍ ستونزې منع ته راوړي چې نه يوازې د دوی روحیه مړژواندې کوي، بلکې دغه ډله ځوانان دې ته مجبور وي چې د نېشې لمن ونيسي او خپل ژوند د نېشو په لوگيو کې تور او ککړ کړي او په پای کې اخلاقي انحرافاتو ته راکنبل کېږي.

په نېشو اخته کسانو ته هېڅوک د کار کولو زمينه نه شي برابرولی. او که چېرته څوک پرې تېر وځي ډېر ژر يې له دندې څخه لرې کوي، ځکه چې نېشه يي سړی خپله وظيفه لکه څنگه چې بنيادي په بڼه توگه سرته نه شي رسولی.

د تل له پاره نشه يي سړی يو ډول ستړی او ستومانه ليدل کېږي او له کار څخه د تېبنتې په لټه کې وي، کورنۍ ژوند يې له يوې مخې برباد شوی وي. د خپلې کورنۍ حقوق په بڼه ډول نشي برابرولی کوم شی چې لاس ته راوړي هغه ورڅخه په خپله نېشه لگېږي. که چېرته ورته د کار او مزدورۍ له لارې څه شی پيدا نشي، نو بيا د خپلې نېشې د دودولو له پاره په غير قانوني کار، لکه غلا وژلو او نورو لاس پورې کوي.

سپارښتنه:

- زده کوونکي دې دنېشې په زيانونو باندې په خپل منع کې خبرې وکړي.

د انشاء تمرین:

- د دغو زيانمنو موادو په هکله يوه مقاله وليکئ.

روغتيا

لوی نعمت دی په دنیا کې د روغتیا
چې روزي دې سالم فکر شي په ژوند کې
په بازار چې د صحت ور برابر شي
کور صفا کړه که دې روغ صورت په کاروي
هم کوڅه دې کړه له دورو څخه پاکه
په پنځه وخته لمانځه کې له پاک ربه
چې ناروغ شوي نو ډاکټر ته دستي ورشه
شي خبرې شاو خوا کې د روغتیا
غم خوري کړه نن سبا کې د روغتیا
ځنډونه کړې په سودا کې د روغتیا
حکمت پروت دی دې صفا کې د روغتیا
چې بڼکاره شي نښې تا کې د روغتیا
غواړه روغ صورت دوعا کې د روغتیا
پدل شته دی په دوا کې د روغتیا

ښوونځی پاک او جامه پاکه، کور یې پاک وي
چې پیدا شي خوی په چا کې دروغتیا

(حافظ)

سپارښتنې:

- پورته شعر په نشر واپړی.
- دروغتیا په هکله څو کرښې مقاله ولیکئ.

بنه گټه

قصاېې پرېردئ له مېړو او پسونو نه بل شان گټه واخلي! د وړيو له پوستكو نه پوستينونه مه جوړوئ، له وړيو نه يې بنه توکي جوړ کړئ.

که تاسې وړين کالي واغوندي پوستين ته څه حاجت نشته، هغه وخت چې انسان نه پوهېده د مېړو او وزو پوستکي يې اغوستل کله چې انسانيت ترقي وکړه او شپون د رمې خاوند شو پشمينه پوشي رواج شوه او د زاهد خرغه له وړيو نه جوړه شوه، د مېړو او پسونو له غوښونو نه د غرو لېوان او پرانگان استفاده کوي او شپانه ترېنه يوازې پي او وړي اخلي.

د وحشي او مدني انسان فرق همدغه دی چې هغه د ونې بناخ راماتوي او ميوه يې خوري، دی ترېنه يوازې ميوه ټولوي او ونې ته زيان نه رسوي. دا گټه بنه گټه ده د انسان گټه بايد همدغه راز وي د گټې بنه او سمه لاره پېژندل د انسان کار دی. گټه په کار او زيار پاکېږي او بېکاره گټه بنه نه ده، د گټې لاره چې هر څومره اوږده وي هغومره بنه وي.

هغه کسان چې د نورو په تيارو درموندنو دارې غورځوي او د گټې له پاره يې لنډه لار غوره کړېده لاسونه او پښې يې د تړلو دي. تاسې کوښښ وکړئ چې گټه له لرې ځايه راوړئ او د کار برخه په کې زياته وي.

هغه چې د کلي په دوکان کې سودا کوي او هغه چې له ليرې ښاره سودا راوړي په متاع او بها کې يې ډېر فرق موجود وي، تاسې په خپلو بڼو او بازانو د همسايه گانو چرگوري مه نيسئ.

د هوا مرغان او د غرونو زرکې اوسيښي ونيسئ. له نژدې ډنډونو څخه نا پاکې اوبه مه راوړئ. لږ لري لږ شي له هغه سيند ياله هغې چينې نه رنې او پاکې اوبه راوړئ چې رنگ او خوند يې ډېر ښه وي. دا ښه گټه نه ده چې يوه روپۍ په دوو روپيو ورکړئ او خوشې په خوشې د گټې خاوندان شئ.

گټه بايد په غير مستقيم ډول وي او کار په کې ډېر دخل ولري. په مستقيم ډول هېڅوک سره او پارو دغلي په کندوانو کې نه اچوي مگر هغه غله چې له همدغه ناپاک جنس څخه د کار په وسيله پيدا کېږي پاکه او حلاله ده.

لنډه دا چې بې کاره گټه که په غلاوي که په سوال وي، که په زور وي انسان ته نه ښايي او هغه گټه چې په کار او زيار پيدا کېږي ډېره ښه گټه ده.

نوراشي! چې کار وکړو او هر څه په کار پيدا کړو. ښه کار او ښه عمل د خدای ﷻ په دربار کې ډېر قدر لري او په مثقالونو خر خېږي. (غوره نثرونه)

سپارښتنې:

- له پورته لوست څخه مو څه نتيجه تر لاسه کړه؟ زده کوونکي دې پرې خبرې وکړي.
- دکار دارزښت په باب يوه مقاله وليکئ او بيا يې ټولگيوالو ته ولولئ.

پښتو متلونه

- د گور شپه نه پر کور کېږي.
مار خوړلی له پړي ویرېږي.
چې په تمه د سپرو شي، هغه پاتې په مېروشي.
چې بد گرځي، بد به پرځي.
بنده په خپل وس پر دی.
خوک چې خوب کوي، مینښه یې نر کتې زېږوي.
اوبه په ډانگک نه بېلېږي.
اوبو اخیستی ځگک ته لاس اچوي.
د غنمو له رویه څو ز هم اوبېږي.
مېړونه مري، نومونه یې پاتېږي.
یوه ورځ د بلې مور ده.
په درنو دروند، په سپکو سپک.
په یارانہ کې بنگرې ماتېږي.
د کبر کاسه نسکور ده.
کېږدی په خپلو مراندو ولاړه ده.

مه كوه په چا چې وبه شي په تا.
خپل عيب د وليو منح دی.
تشه لاسه ته مې د بنمن يې.
دوست به دې وژروي د بنمن به دې وځندوي.
كوږ بار تر منزله نه رسېږي.
وسله هغه ده چې په لاس در غله.
وينې په وينو نه مينځلی كېږي.
له يوه لاسه ټك نه خيژي.
په يوه خپېره سل مخه خوږيږي.

سپارښتنه:

- زده كوونكي دې د پورته متلونو د كارولو په هكله خبرې وكړي چې هر متل د يوې ټاكلې موضوع له پاره كارول كېږي.
- دهر متل موخه په خپلو كتابچو كې وليكئ او بيا يې ټولگي والو ته ولولئ.
- بسوونكي ته بويه چې ددغو متلو د كارولو ځايونه په عامه محاوره كې زده كوونكو ته وروښيي.

د وطن مینه

موتی خاورې د وطن به پرې ورنه کړم
که په سر د مخکې هر وطن ختن شي
خپله خاوره به په خپلو وینو پالم
که حاجت یې قرباني زما دتن شي
د اوبو په ځای د زړه وینې به ورکړم
که محتاجه طراوت ته دا چمن شي
که غلیم له ما بری یو وړ محبوبې!
ستا پرونی دې زما د تن کفن شي

(همپش خلیل)

سپارښتنه:

- گرانو زده کوونکو! د وطن دوستۍ حس او په خپل فکر کې د وطن د خدمت له پاره د سالم فکر په هکله یوه مقاله ولیکئ.
- پورته شعر په نشر واړوئ.

پوښتنې:

- موږ ولې له خپل وطن سره مینه لرو؟
- د هېواد حق په څه شي اداء کیدی شي؟

کمال

که طالع او هنر دواړه سره کښېږدې

زه خوشحال به پکې ونیسم هنر

مت په علم په فضیلت بویه فضیلت او دولت سره توامان دي. د علم د فضیلت د څښتنو محتاج پادشاهان وي. هر څیز نقصان او کمال لري. د سړي کمال په علم او فضیلت کې دی. که یې حاصل کا کمال یې حاصل شه^(۱) او کنه په نقصان کې پاتو^(۲) شه، مثلاً اوسپنه پیدا ده چې توره شي که د استاذ تر لاسه ورغله توره ورځنې سازه شوه، تېره شوه، موی میان یې مرتب شول، تر ملا شوه، غزا پرې وشوه. کمال یې حاصل شه او که دا هېڅ نه وي هم هغسې پونډه په نقصان کې پاتو شوه نابوده شمارلې بویه، په داسان د هر شي نقصان او کمال شته لکه شاهین چې له جالې^(۳) راوړشي که ښه

۱ - شه = شو.

۲ - پاتو = پاته = پاتې.

۳ - جاله = ځاله.

میر بنکار وی تربیت یې ښه وشي آموخته یې کا باوله یې ور
کاپایه په پایه یې په بنکار گیرا کا زانې چې دده د کمال پایه ده
ونسي^۱ کمال یې حاصل شه او کنه هم هسې په نقصان کې پاتو
شه، دونې نهال وي د مېوو یا دگلونو دپاره یې په باغ کې کښېږدي
میوه یې وشوه یا گل پرې پورې شو د باغ د څښتن په کار شول
کمال یې حاصل شه او کنه په نقصان کې پاتو شه. هم په دا رنگ د
هرخیز قیاس په زړه راوړه چې هر خیز دا حال لري ترکانې تر بوتې
پورې.

(دستار نامه)

سپارښتنه:

- زده کوونکي دې د پورته نثر په باره کې یوه مقاله ولیکي.

"دستار نامه" د خوشحال خان خټک اثر دی.

^۱ ونسي = ونیسي.

باوله: هغه غوښه چې باز پرې آموخته کېږي.

احسان

د اخبارو راویان وایي چې کوم وخت سکندر د پښتونخوا هېواد دغه ونيول او دیونان بیرغ یې د آریانا په غرونو کې لوړ کړ، نو دلته یې د امنیت د ټینګولو او په ساړه زړه سره د حکم چلولو له پاره ډېره موده کوبښونه وکړل، مگر هېڅکله د بغاوتونو او انقلابونو څخه فارغ نه شو او نه په راتپول زړه سره پر تخت کښېناست.

په آخره کې چې نور ټول دستورونه بېکاره ثابت شول نو خپل مشهور مدبر او حکیم استاد ارسطاطاليس ته یې چې د سکندر د ټولو فتوحاتو راز دده په حکیمانه مشوره او تدبیرونو کې پټ و، یو مبسوط خط ولیکه چې د هغه یوه ټوټه داده:

"ډېره موده وشوه چې په دې ممالکو کې ما د امنیت د ټینګښت او د قانون درایجولو له پاره هر قسم زیار وایست، لیکن دې خلقو چې زما په مقابل کې کومه وسله راپورته کړېده هغه یې کښېښوده. دلته همېشه جنگ او جګړې اوسې دهرې خوانه بغاوتونه او انقلابونه پورته کېږي.

دا خلق حکم ته هیڅ غاړه نه ږدي. زما خپله رایه په دې قایمه شوې ده چې په دې عالم کې یو عام قتل وکړم او د تورې په زور یې غلي او آرام کړم."

ارسطاطاليس چي د پورته خط په ځواب کې خپله کومه نظريه ليکلې ده د هغې پايله لاندې ليکل کېږي:

څه رنگه چې زه ددغه ملک په طبيعي وضعيت او فطري آب و هوا باندې فکر کوم نو دا معلومېږي چې ددغه ملک طبيعي تقاضا داده چې ددې خاورې نه پيدا شوي دې جنگيالي، زړه ور، غيور او آزاديخواوي.

ته د مملکت طبيعي آب و هوا نشې بدلولی، که عامه وژنه په کې وکړې دا خاوره به بيا همدغه ډول وگړي پيدا کړي او هغوی به ستا ددغو کړنو په اثر تا سره لازيات د بنمنان شي، نو بهتره طريقه داده چې د احسان په زور يې قانع کړې، ځکه چې د احسان په زور په زړونو حکومت کاوه شي او دا قوت په توره کې نشته.

(له "نوی ژوندون" څخه)

-
- ❖ گرانو زده کوونکو! له پورته متن څخه موڅه نتیجه واخيسته؟
 - ❖ احسان څه ته وايي؟ دا احسان کولو په هکله يوه لنډه مقاله وليکئ.

لوړ هندو کش ته!

لویه لوړه هندو کشه! د زمري او باز وطنه!

د هېرمند او آمو پلاره د طوفان او سپل مینه

د ایشیا د غرونو تاجه د پښتون د کام عدنه

ای خوادې خوا ستا په خو کو وریځې لږې را تاوېږي

که د پښت^۱ د کام غیرت دی چې په تا باندې غوړېږي

د هېرمند په غورځنگو کې د آمو په طوفانو کې

د کو کچې په ناروچیغو د اټک په سپلاوو کې

د مرغاب د سیند په موج د هرې په ترانو کې

ستا دلورو کانو پر بنویا داستان یا ترانې دي

یا د "پکت" د کام د ترو په ویاړنه افسانې دي

ستا په لور مې چې نظر شي له غېرته لېونی شم

ستا د ترو له جنونه په غرو گډم غرڅنی شم

۱- پښت = پکت، پخت، پښتون.

د غیرت لمبې راتاو شي ستا په پښو کې سپیلنی شم

په تاو یار و تا به ساتو د پښتون د کام سنگره

د تاریخ د باغ بنایسته، د هېواد نومیالی غره

ستا له شاوخوا روان دي نهضتونه په خپو کې

غواړي نوی افغان جوړ کړي ستا په پښو او قدمو کې

ستا د مست باد له جنونه وینې ایشي په رگو کې

دا چې وزی زما له خولې نه، نه پوهېږم ترانې دي

که زما په سوی زړه کې ستا له عشقه زلزلې دي

خانده فخرکوه ویاړه را روان کړه سېلابونه

په غږا کړه دې ځلمو ته نوي نوي ربابونه

چې کړم ډک دا ستا له عشقه د ژوند نوي کتابونه

ویاړه ویاړه چې راغلی په افغان نوی شباب دی

په هر فکر و هر نظر کې د ژوندون یو نوی باب دی

(لایق)

سپارښتنه:

• گرانو زده کوونکو! پورته نظم په نشر واورئ.

ستا سزا

د يوه دهقان باغ و. په قسمونو گلونه او مېوې په کې وې. يوه ورځ دهقان د گلونو نندارې ته ولاړ و. گوري چې بلبل په گل کښېناست او په مښوکه يې گذارونه شروع کړل. آخر دا چې گل يې پانې پانې کا. سبا له^۱ بيا او بله ورځ بيا هم دغه قصه وه.

باغوان په دې خبره ډېر خپه او بلبل ته يې قهر پيدا شه او ده ته يې دام کښېښود، گرفتار يې کړ او په پنجره کې يې واچاوه. بلبل خوار باغوان ته فرياد شروع کا چې "بې انصافه! په څه خطا دې بند کړم ما څه گناه کړې وه.

که زما خوږې نارې دې ياد پرې، نو زما ځاله خو ستا په باغ کې ده او هر سهار زما نارې اورې او که څه بل غرض دې وي، نو له هغه نه مې خبر کړه."

باغوان ورته ووي: اې بلبله! ته لاله خپلې گناه خبر نه يې زما معشوق گل دې پانې پانې کا او زه دې د خپلې معشوقې په جدايي، غمجن او زهير کړم. دا د هغه جرم سزا ده چې دواړه به خپه پراته يو. زه به په گل پسې ژاړم او ته به له خپل يار آشنا، خپلو خپلوانو او له کوره جدا پروت يې. بلبل ووي: "اې باغوانه ما خو گل پانې پانې کړی و. دامې سزا شوه او تا چې زما زړه توتې توتې کړ، نو ستا به څه سزا وي؟"

له (پښتو انوار سهيلي څخه)

سپارښتنه:

- زده کوونکي دې دټولگيوالو په مخکې دغه کيسه بيان کړي.

^۱ - له = ته

ملي يووالی

د ملي وحدت په چاره فکر بويه
خدای مویو، رسول مویو، وطن مویو دی
دغه لوی افغانستان د افغان کور دی
په بازار د اتفاق چې کله پینښ شې
وطن وایي په یوه لاره روان شه
د وطن مور راته پند را کوي داسې
چې د سیمې او د ژبې توپیر وړک کړه
چې په یو وطن کې اوسو نو یو وروڼه
په ملي يووالي وړان وطن ودان شي
چې حافظ پرې خوشحالیږي دی يووالی

په دې پاکه ښکلي لاره فکر بويه
په دې کار کې ایمانداره فکر بويه
په دې برخه کې هونبیاره فکر بويه
په سوداګې خریداره فکر بويه
دی له ستا نه طلبګاره فکر بويه
خومره ښکلی مزه داره فکر بويه
له غفلته شه بېداره فکر بويه
د وطن د بن مالیه فکر بويه
د وطن د بن مالیه فکر بويه
وطنواله بر خور داره فکر بويه

(حافظ)

سپارښتنه:

- له پورته شعر څخه مو څه نتیجه واخیسته؟
- دغه شعر په نشر وړوئ.
- ګرانو زده کوونکو! د ملي وحدت په هکله یوه مقاله ولیکئ.

وچ تقلید

په هر قام کې هغه کسان چې پردی، رشې او اخلاق له یوه مخه خپلوي او درندو په خیر یې وچ تقلید کا، د قام په کور کې د هغو کولکو او کرکیو کار ورکوي چې ترهغه غلیمان دغه کورته لاز مومي.

د دوی په فکرونو کې وسوسې خای ونیسي او ذهنونه یې د فریب ټاټوبی شي. زړونه یې د هغه قام په درناوي سپیڅلي وي چې دوی یې وچ تقلید کاندې او هر څوک چې د هغه قام پر لاره نه درومي دوی ته سپک ایسي، ځکه نو دوی د خپل قام زامنو لره د بد مرغی سبب شي، په کښته سترگه ورته گوري، سپکاوی یې کوي، د قامي مېړونو چارو ته هر څومره چې لویې او گټورې هم وي په ښه سترگه کاته نه کا، د تذلیل او حقارت وړ یې بولي.

په قام کې چې داسې میړونه وپاڅي چې په ټینګه اراده دسترو سترو مقصدونو لور ته هڅه کوي، دوی په گډه ورغورځي او تر

وسه زيار باسي چې لټار او څورنگک يې کاندې. تر دې چې په قام کې د تورياليتوب او بهادری، روح ووژني او د ننگ او غيرت پر اور يې اوبه تويې کړي.

دغسې کسان پياوړو لښکرو لره د سرلان او پنځم ستون کار کوي. د پرديو تاراکونو له پاره په ملک کې لارې جوړوي، پردي قوتونه چې يې ملک او قام ته رانه ايستل بيا يې نور پښې ټينگوي او ملا يې تړي چې لايې بڼه پر قام مسلط شي، دا ځکه چې د دوی په خيال دغه يو پياوړی قوت پر دنيا شته چې هيڅوک يې نشي ماتولی او يوازې دوی د علم او هنر څښتنان دي او بس.

(علامه سيد جمال الدين افغان)

سپارښتنه:

- د علامه سيد جمال الدين افغان د خدمتونو په هکله خپل معلومات ديوي لنډې مقالې په بڼه وليکئ.

پسرلی او د ژوندانه راز

یوه ورځ د سیند په غاړه شین سحر و
کایناتو کې بنکاره د ژوند اثر و
پاس له غره نه په مستی او به راتلې
په یوه گټه او بله لگېدلې
د سیند هرې خواته شین د ونو بڼې و
د مرغانو په کې شورا او بڼه اتڼې و
ځمکې اېښي وو په سر کې بڼه گلونه
هم په مخ باندې دشنو بوټو خالونه
غر ټول پټ و په نښترو سر تر پایه
د شپنو نارې راتلې له هره ځایه
د اوبو زوږ مې په سیند کې اورېدلو
زرکو غره کې د بهار صفت کولو
د ځوانۍ دوره راغلې په جهان وه
په گلانو ځولۍ ډکه د باغوان وه
تک شنه بوټي مې ولاړ وو شا او خوا کې
چې لوی شوي وو په دې تازه هوا کې
چې کاته مې ددې بوټو بڼې ځوانۍ ته
د بهار بڼه طراوت او تازگی ته
یو ناڅاپه را په یاد وخت دخزان شو
په نظر کې مې تیاره دغه جهان شو

ما ويل چې دا شنه بوټي ټول وچيږي
 پس له خو ورځو دا حال نه پاته کېږي
 هسې دا گلان بهار دلته کړلي
 د سېلاب مخ کې يې بوټي درولي
 دا هر بوټي چې نن دلته ستايل کېږي
 د خزان په لور له بيخه رېبل کېږي
 چې خزان شته غوټې هسې باغ کې خاندي
 بورا خوشې د گل بوټي ته ور دانگي
 ما سره دغه تشويش دغه سودا وه
 پته خوله مې له بهار سره وينا وه
 بڼه وږمه د پسرلي ناخاپه راغله
 په راتلو يې هر يو بوټي شو خوشحاله
 زما غوږ ته رانژدې شوه په تلوار
 راته وې ويل د ژوند ځيني اسرار
 بېهوده يې رابنکاره زما سودا کړه
 د حيات معنا يې بڼه راته رڼا کړه
 زه يې پوه کړم چې دا بوټي فنا کېږي
 خو فنا ځنې هېڅکله نه و پرېږي
 ته هم وېره د خزان له زړه بهر کړه
 په بهار کې دې بنکاره اصلي جوهر کړه

وده وکړه د بهار تاثیر قبول کړه

د ژوندون په کارو باندي ځان مشغول کړه

که يوه گړۍ ژوندون لرې دنيا کې

خاورو لاندې يې تېر نه کړې په بېديا کې

په گلانو خپله سيمه کړه گلزاره

چې ونه اوسېږې گوره خوارو زاره

دا چې بېرته لږ څه پاتې دي شريگان

سبب دا دی چې دوی ټول دي شاعران

په بهار کې د خزان تصور کاندې

ژوندی ځان خپل گڼي تورو خاورو لاندې

(گل پاچا الفت)

پوښتنې:

۱. په پورته شعر کې څه ويل شوي دي؟

۲. له پورته شعر څخه مو څه نتیجه واخيسته څوک پری غږيدای شي؟

۳. الفت څوک و؟ په ژوند يې خبرې وکړئ!

سپارښتنه:

- گرانو زده کوونکو! پسرلی چې دکار او زيار موسم دی. په دې کې د زده کوونکو دنده څه ده؟ يوه لنډه مقاله پرې وليکئ بيا خپله مقاله دټولگيوالوپه مخکې ولولئ.

روغتيا

د جهان له ټولو نعمتونو نه ډېر بڼه اوپه زړه پورې نعمت روغ وجود او صحت دی. که څوک غواړي چې نیکمرغه او سوکاله ژوند وکړي او د لوی خدای ﷻ د عبادت په گډون د ژوند ټولې چارې په سمه توگه تر سره کړي، نو د هر څه نه د مخه یې لارمې او فرضي دنده داده چې خپلې روغتیا او غښتلتیا ته ډېر پام وکړي.

هغه څوک چې د بڼه صحت او روغتیا خاوند وي د دنیا له ټولو نعمتونو څخه خوند او لذت اخستلی شي. په انساني ټولنو کې ځینې پخې خبرې له یو نسل نه بل ته په میراث پاتې کېږي. دغه شان خبرو ته د کاینې کرښې وایي، لکه چې هوښیارانو ویلي دي: "روغ عقل په روغ بدن کې وي" له نورو حیواناتو سره د انسان د ټولونه لوی توپیر په عقل کې دی.

ځکه هغه عقلیه ځواک چې په انسانانو کې شته په نورو حیواناتو کې نشته، نو کله چې انسان ته په نورو حیواناتو باندې د عاقله قوې د درلودو له امله دومره غټه برخه او ارزښت ورکړ شوی دی، باید له دغې قوې څخه داسې کار واخلي چې نه یوازې خپل ځانته گټه ورسوي، بلکې بشریت او خپلې ټولنې ته سربېره په گټه

رسولو ویاړلي خدمتونه وکړي او خلك ددې تائید وکړي چې دده کارونه او عملونه ټول په خپله دده او دده د ټولني په گټه دي.

انسان د نورو انساني دندو ترڅنګ باید دتل له پاره او په دوامداره توګه خپل صحت ته ډېره زیاته پاملرنه وکړي. د روغتیا ساتنې لومړنی شرط له میکروب او ویروس سره مقابله ده، که چېرې میکروبونه نه وي، نو ناروغۍ به هم نه وي، د ټولو ځورونکو او وژونکو ناروغیو سرچینه میکروبونه دي، میکروبونه هم د خپل وجود، کور، کلي او د ژوند د چاپیریال له ناپاکۍ څخه پیدا کېږي.

د طب پوهان دې مهم اصل ته متوجه شوي چې له تداوی نه د وقایې ارزښت ډېر اوچت دی، په وقایه کې له یوې خوا مالي تاوان نشته او که وي ډېر به لږ وي او له بلې خوا د ټولو خطرناکو ناروغیو مخه نیول کېږي، که چېرې وقایه، یعنې د ناروغیو مخنیوی و نه شي، نو له یوې خوا په روغتیايي معایناتو او درملو باندې زیاتې پیسې لګېږي او له بلې خوا کله چې څوک په ناروغۍ اخته شي د وجود د کمزورتیا او د مرګ له خطر سره یې مخامخ کېدل حتمي دي، دغه راز هغه طبي درمل چې د ناروغۍ د له منځه وړلو په خاطر استعمالېږي جانبي عوارض هم لري او نورې

ستونزې پيښوي، نو ښه به دا وي چې مور پاكوالي ته په يوه
سترحياتي ارزښت قايل و اوسو.

خپل لاسونه هروخت په تېره بيا د ضرورت له رفع كولو وروسته په
صابون پريمينځو، پاك خواړه وخورو او له ډېرو پاكو اوبو نه گټه
واخلو په هغو اوبو كې چې د پاكوالي له پلوه اشتباه موجوده وي ښه
لاړه يې داده چې له جوشولو وروسته استعمال شي.

هغه څوك چې د پاكوالي مراعات نه كوي روغتيا له لاسه وركوي.
ډېر ژر د لنډ عمر په موده كې له منځه ځي او كه چپرې ژوندي هم
وي نو ژوند يې په ژوند كې نه شمېرل كېږي.

پوښتنې:

۱. د پاكوالي په گټو باندې څوك غږيدلی شي؟
 ۲. په پورته متن كې مو څه زده كړل هغه په خپلو كتابچو كې وليكئ.
- سپارښتنه:
- دروغتيا په هكله يوه لنډه مقاله وليكئ.

لوی احمد شاه بابا دیوه ادیب په حیث

تر اوسه ځینې خلک د منځنۍ آسیا نامتو، بریالی او معروف شهنشاہ لوی احمد شاه بابا یوازې د تورې او مېراني خاوند بولي او د دوی په فکري یوازې په همدغو اوصافو مخکې نیولي او د افغانستان د شهنشاہي تېره یې ایښې ده.

خو په حقیقت کې داسې دی چې لوی احمد شاه بابا لکه د آسیا د منځنیو فاتحینو، چنگیز، تیمور، نادر افشار غوندې یوازې په خپلو سوقياتو او توره، ملکونه، نه دي نیولي، بلکې ده له توري سره قلم له خپلې سرتیرۍ او توريالي توب سره علم، فضیلت، تقوا، احسان، زړه سوی او ادب هم درلودل.

ځکه نو دی نه یواځې یو عادل پاچا، بلکې عالم مشر، ټولنیز مصلح، روحاني مقتدا، یو تکړه ادیب او لوړ شاعر هم گڼل کېږي. په عربي ژبه ډېر خوندور اشعار ځنې پاته دي چې تر ۱۶۶ هـ ق کال پخوا د کتاب په ډول په فارسي ژبه شرحه پرې لیکل شوې ده. د فارسي دېوان یې هم درلود، د تصوف غامض او مغلق نکات یې هم په یوه کتاب کې چې "علم گنج" نومېږي په پارسو ژبه خپرلي دي، پښتو دېوان یې چې ۳۰۰۰ بیتو ته رسېږي ډېر لوړ اخلاقي مضامین لري. دده په شعر کې دده عالي فکر، لوړ همت، د پښتونوالي جذبات، د شاهنشاهی جگ نظر، د بښني هسک عواطف، د توريالیتوب احساسات، د جهان گیری کلک عزم، د ایمان او عقیدې ټینګار، د عشق سوځند دردونه او د مینې او الفت د دنیا عجیبې پېښې ښکاره دي، او دا څرگندوي چې

احمدشاه بابا لکه څنگه چې د تورې پر میدان یو بریالی او ننگیالی سر تېری و د پښتونولۍ پر ډگر بشپړ پښتون، د سیاست او مشرتوب له پلوه دخپل عصر لوی سیاسي مشر او فاتح او په اجتماعي دنیا کې یو تکړه اخلاقي شاعر هم دی. د لوی احمد شاه بابا ویل ډېر ساده او موثر دي. پر وینایې تصوف اثر لري. شاعري یې د تصنع او نمایش له پاره نه ده، بلکې د زړه رغ یې دی او تشه وینا نه ده. کلام یې له تعقید او ابهامه څخه خلاص دی، خپل لوړ افکار او د سوي زړه رغ په ساده او خوږو الفاظو کې څرگندوي. له وینا څخه یې پښتونواله ښکاره ده د تصوراو تخیل په دنیا کې د پښتونوالی ترحدودو نه ووځي دده د وینا ځینې ټوټې دا دي:

د وطن مینه:

لوی احمد شاه بابا له خپل وطن سره دومره مینه لري چې په لږو شاعرانو کې لیدل کېږي، لکه ده چې عملاً هم خپل وطن گران گانه، او دغه خاوره یې د ټولو افتخاراتو ادبي، عمراني او اقتصادي چارو مرکز کړه. یو وخت لوی احمد شاه بابا د شهنشاهي له شوکت او عظمت سره د هندوستان په ځنگلونو کې پروت دی، دده بریالی لښکر د ډیلي ښار فتح کوي او نوموړی بابا په برم او جلال ور داخلېږي، مگر په دې حال کې هم د خپلو غرو خوږ نسیم نه هېروي او د زړه گل یې بې له دې وږمې نه غوړېږي:

د زړه گل به مې له خاورو کا سر پورته
که نسیم له کوهستانه وزیده

په دې رباعي کې یې هم خپل وطني احساسات ښه څرگند کړيدي:

د زړه فریاد مې له جدایی

اورمې ورك نه شي د آشنایی

چې پر وطن وي زړه خه قراروي

یم بې طاقته په پردیسۍ

د لوی احمد شاه بابا دالاندینی وطني بدله د یوه دېوان قیمت

لري اود پښتنو په وطني ادب کې خورا مهمه ده:

ستا د عشق له وینو ډک شوه ځیګرونه

ستا په لاره کې بایلي ځلمي سرونه

تاته راشمه زړگی زما فارغ شي

بې له تامې اندیښنې د زړه مارونه

که هر څومې د دنیا ملکونه ډېر شي

زما به هېر نشي دا ستا ښکلي باغونه

د (فرید) اود (حمید) دور به بیا شي

چې زه وکاندم پرهر لوري تاخونه

که تمامه دنیا یو خواته بل خوايې

زما خوښ دي ستا خالي تش ډګرونه

"احمد شاه" به دغه ستا قدر هېرنه کا

که ونیسي د تمام جهان ملکونه

په دې بدله کې تاسو گورئ چې احمد شاه بابا د شهنشاهی ټولې

ښیګڼې او خوندونه تر خپل وطن پورې هېروي او د شیر شاه

سوري (فرید) او سلطان حمید (لودي) رڼې دورې په خپل همت او

وطن خواهۍ بېرته جوړوي.

ملي وحدت:

لوی احمد شاه بابا ډپر مدبر او هوښیار سړی و. دی پوهېده چې د هېواد لوړتیا په ملي وحدت پورې اړه لري. د هېواد تاریخ یې کتلی او دا یې ځنې را ایستلی وو: هرکله چې افغانان سره یو شوي دي، هرې خواته یې د خپل برم او جلال توغ جگ کړی دی، نو ځکه پوه او نومیالی پلار خپل ښاغلي ملت ته د ملي یووالي تبلیغ کوي او وایي:

قافله د عشق راغلي له کوم خوا ده
پر زرگي باندي ميشته کاڅه غوغاده
چې عمل یې د نیکی وي مېړه هغه
که اغوستي یې گډله د خمتا ده

د بري لار:

لوی احمد شاه بابا په ژوندون کې د ټولو لوړتیاوو او بریو لار زیار او کونښن گڼي، لکه چې وایي:
بي زحمته راحت چېرې مونده نشي
د "احمد" ځکه په هر لوري غزاده
"احمد شاهه" دلته جوړه سر بازي ده
د لوړتیا خرید کوه له دې بازاره

"احمد شاهه" خو دې کار په لاس دی مټ کړه
حیف هغه چې په تېر کار مورې لاسونه

حماسيات:

لوی احمد شاه بابا د نورو پښتنو شاعرانو په دود لور لور
حماسيات لري او لکه عملاً چې هم یو بريالی قوماندان و. په وینا
کې یې هم داسې لور احساسات ښکاره دي:

راته یو دی بحر و بر که څه سمه ده که غر
په همت به یې تسخیر کړم شاهانه په شان وفر

په برېښنا د توري ژوند کوه احمده!

د بري جولان پر لور دهر ديار كړه

په افغانيت کې پت او ننگ هغه مقدسات دي چې تل يې هرافغان
په سر ساتي. لوی احمد شاه بابا د افغانيت پر دغې ښيگڼې داسې
تینگ ولاړ دی:

پر ننگ مړ خوڅه مړ نه دی د بې ننگه ژوند جفا ده
چې سر پرې کړي احمد شاهه د هغو مينه رښتيا ده
پر ننگ مړ خوڅه مړ نه دی د بې ننگه ژوند جفا ده
لاس به وا نخلم له ننگه که پر ننگ پاته دنيا ده
په دې بدله کې زموږ د ښاغلي بابا حماسي او رزمي افکار ښه
برېښي:

چې بر کړی مې خدای لاس پر رقيبانو

ترو به زه د هند پر لور په تماشه ځم

چې د هند دملکو فتحه مې روزي شوه

نور ايران لره به توغ په نغاره ځم

پر دا کړي دا ددې خدای نشي پښېمانه

ترنگين مې ايران لاندې شاهانه ځم

چې زما د ولایت فتحه روزي شوه
ترو به خه دیار له نازه کناره ځم

اخلاقیات:

دلوی احمد شا بابا د وینا اخلاقي برخه هم خورا گټوره وه، مثلاً د
شهنشاهی له برمه سره هم ځان نه ورکوي:
یاره زه خو هغه ستا د درگدایم

خه شو نن که احمد شاه درانی یم

د تکبر په هکله داسې وایي:

تکبر دې له شیطانانه مه یې نغوږه

چې په کبر په سروچ کړې لکه لوخه

عجز داسې ستایي:

کمیني شکستگی د تا کمال دی

خود بینی په بدایي گنه گناه

د وفا اړتیا:

مرگی بڼه دی په دنیا کې

نه چې څوک شي بې وفا

سر په تبغ پرې کړی بڼه دی

نه بې پته په دنیا

د رښتیا ستاینه:

پر رښتیني بازار تل کلپې کوټه ځي

سخ د هغه چې په دې بازار مخ سپین کا

اجتماعي پيرزوينه:

په دنيا کې دغه هسې کار د مرد دی
مگر هغه، چې په درد بې بيا همدرد دی
چې په غم بې غمجن نه، هغه نامرد دی
کله يار دی چې له ياره بې نبرد دی
چې پر پت ديارى، سربندي اوس فرددی

چې ديار په درد رضا کاله اخلاصه
يو د بل په درد و غم چېرې خبرې
يار هغه دی چې په غم ديار شريك وي
يار چې بنه وايي له ياره هغه يار دی
احمد شاهه! بې پتي ننگ کړه يارانو

تصوف:

د لوی احمد شاه بابا د وينا لويه برخه تصوف دی. مگر دا تصوف
يو راهبانه تصوف نه دی چې سپری به ضرور دنيا پرېږدي او د
رهبانیت په گوت کې به میشتېږي، بلکې د لوی احمد شاه بابا
تصوف او افکار له هغو کانونو څخه تاوده شوي دي چې د حضرت
شيخ احمد فاروقي کابلي (مجدد) ټولو عرفاني اوسلوکي حالاتو
په کې وده موندلې وه. لوی احمد شاه بابا د ميا فقير الله جلال
آبادي (ثم شکار پوري) ته ارادت درلود او د تصوف درس يې له ده
څخه لوستی و. د دوی په تصوف کې جهاد، عمل او دخلکو هدايت
ډېره برخه درلوده، نو ځکه احمد شاه بابا يو مجاهد، مصلح او
متشرع صوفي و. دده په دېوان کې د تصوف ډېرې خوږې بدلې
شته چې دلته يې يو څو بيته راوړو:

د انسان فطرت:

په څلور عنصر وپته
په خپل څېر ده کټه مټه

دا زما د صورت خټه
چې د روح په رڼا وړک شوم

د انسان د اصلي وطن یاد:

ځکه ما لیدلی یارو
ستا وطن د یارکنارو

چې د روح په رڼا وړک شوې
"احمد" اوس که یکتنها شوې

علم ته تشویق:

لوی احمد شاه بابا عالم پاچا و، نو ځکه په خپله وینا کې خپل
ملت علم ته ډیر تشویقوي. او داسې وايي:

خو ډیوې د علم دي همپشه بلې

د غفلت په تیاره خو گرځې عجوزه

د یقین علم له ځانه سره مل کړه

د همت په وزر الوزه الوزه

له څلورو خوا به نور درته ځلېږي

که د علم روڼ خراغ و در ته بل کړې

روح له علم رڼا اخلي هله زده کړه

احمد شاهه چې بد خوی په بڼه بدل کړې

علم گوره څه څرگنده لوی دریاب دی

بیا هم دی را بهېدلی په خو باب دی

دا د علم دریاب هر چېرې محیط دی

علم زده کړه چې د علم لوړ جناب دی

(پښتانه شعراء لومړی ټوک)

سپارښتنه:

- دلوی احمد شاه بابا په هکله مو چې څه معلومات زده کړل په خپلو کتابچو کې ټول ولیکئ.
- دا احمد شاه بابا پورته اشعار په نشر ولیکئ.

طمع

چې سړی له سړي کړي د دنيا طمع
سړیتوب به یې سپیتوب شي په دا طمع
د هغو د حیا پنبه مدام بنسوئېږي
چې بې واخیسته د نس په هوا طمع
د دانې په طمعه بند آزاد مرغه شي
ژر به ستا په سر بلا شي دا ستا طمع
له هغو تر څه ویل د حق شي پاته
چې یې خوله کاندې خوږه د حلوا طمع
ژر یې رنگ د آشناییه سره وران شي
چې پیدا شي له آشنا د آشنا طمع
د اوبو څاڅکی یې دُرشې په سینه کې
خو چې پرې کاندې صدف د دریا طمع
هېڅ علاج یې د جهان په حکمت نشي
چې یې سازه په وجود کړي بلا طمع
پردي پرېږده که په قطعه پلار او مور وي
د هېچا وچاته مشه پیدا طمع
له دغې طمعی طاعون بنه دی (حمیده)
چې کوي د نفس له پاره له چا طمع
(د حمید مومند له دیوانه)

سپارښتنه:

- پورته شعر په دقت سره ولولئ او بیا یې په نشر وړوئ.

د پېغور حسرت

چې لښکر و د جسرت^(۱) راوی^(۲) نا تار
پښتانه ځلمي يې کړله تار په تار
ډېرې ميندې سره بورې کړې بریدونو
ډيرې خوندي سره ورارې کړې تينگار
ډېرې ناويې^(۳) سره کونډې کړې بړيو
ډېرې نجونې يتيماني کړې اېثار
ډېرو غشو سره پيودل زړونه زغري
ډېرو تورو سره سکبنتل سرو سپار
ډېرې تورې سره پخې شوې پر پړو
ډېر سرونه وو پراته انبار انبار
ډېر سرونه د ځلمو په سانگونجتي
ډېر سرونه د مېړو د فتراک بار
ډېر سرونه رغوېدل په وينو لژند
ډېر تنونه ترپېدل پرهار پرهار
ډېرو رنونه وو تر سوو لاندې مات شوي
ډېر لېچونه وو تر پښو لاندې افگار

۱- جسرت د پنجاب په شمالي برخه کې د گهگرو نامتو مشر و په (۱۸۴۰) هـ ق کال يې د ډيلي د پاچا (سلطان محمد شاه) په حکم د سر هند پر پښتنو برید وکړ.

۲- راوی = راوړ.

۳- ناويې = ناوياني.

ډېرې هيلې نيمه خوا کړلې غبنتليو
 ډېر ډاگونه يې په وينو کړل گلنار
 په ولجه کې يې بندي بوتی جسرت ته
 فيروز خان د پښتنو لودي سردار
 پر گهگر تېر د سوبې لمر راوخوت
 بنا د نامويې پر سرو اخیستی دربار
 بريالوبه په نخوت وړاندې کولې
 ککړی د نومياليو وار په وار
 ورنښوول به فيروز خان جسرت گهگر ته
 دهر سر نوم د کهول ملک و تېار
 په دې ترخ کې يې يو سر راوی در بار ته
 چې فيروز يې له نامه وکا انکار
 سر يې مه بوله د سرو گلو گېلې وه
 نا مرادی يې ژړول يارو اغيار
 له بنکلا ميندې ور باندي خوندي
 له پرتمه يې زمريو کواوه ډار
 نازېدل يې په وصال د جنت بنکلي
 پرښتو يې په تپاک څار له لار
 بناپيرو به يې بلابلل خپل لور ته
 بنايستو به پر زړو واخيست گزار
 په کتو يې باڼه غشي شول دزړونو
 په لېدو يې د بننو ووايه څار څار

پر ځوانۍ باندې يې توی کړې هغو اوبسکې
 چې يې وینو وته تېرې ووبار بار
 په کلو يې چې مرگي وته سترگۍ وې
 شول هغه غلیم لیمه پسې خونبار
 هغه خولې يې په ثنا ستاینې سر شوې
 چې يې وازې په بنېراوې هر سهار
 ډېرو ډېرو يې پر توره آفرین کړ
 ډېرو ډېرو شا باسی کړ پرې نثار
 ډېرو ډېرو يې کپسې د تینگار وکړې
 غلیمان يې پر مېرانه شول اقرار
 هاله ووي په مسافر و زبناغلي
 چې: "دا راز به اوس په فخر کړم اظهار
 دا زما د لېموتورد گوگل ستن وه
 د غلیم د زړه نشتر د سترگو خار
 دا زما د گرت، توبری د موټې تبغ و
 د غلیم د پښو ځنځیر د غاړې مار
 دا زما د پېرې ساه د شارگک وینه
 دا زما د گوگل زړه د زړه قرار
 دا زما د کاله مالگه د کور خوند و
 دا زما د باغ مېوه د بني بهار
 دا زما د لاس امسا د امید څانگه
 دا زما د ژوند حاصل د مرگ یادگار

په حیرت وړ ته جسرت ووي: فیروزه؟

تا لومړی ولې ونه بنود دا نامدار

ستونی ډك شو د فیروز له ډېره غمه

تر لېمويې ورته وغورځېد شرار

وي يې: "مور هېڅکله نه شمېرو په ځان کې

څوك چې مخ پرتندي نه واخلي گذار

څوك چې ژغوري پر ناموس څړی له توري

څوك چې نه اخلي پر زړه د ننگي وار

څوك چې تمه په پرېر دي د سيالو سيله

څوك چې هيله په پلوري دين په دينار

څوك چې نه پيري جنت په لپه وينه

څوك چې نه بنندي يو سر د خدای پر پار

څوك چې پرېر دي و د بنسو ته ميدانونه

څوك چې نوعی پر نامه ردي د فرار

مايې نوم په ژبه نه واخستی ځكه

هسې نه چې ورنه شوی وي ادبار

هسې نه چې "شاهين" مروي په سپيتا نه

خدای ومه کا چې را پاته نه شي عار

دزرو نامرادو زو يو داغ جسرته!

په حسرت د پيغورنه ارزي د پلار

"عبد الشکور رشاد"

نارينتوب

کوم وخت چې سردار محمد ایوب خان غازي له انگریزانو سره نظر بند و نو یوه ورځ په لاهور کې د آسونو د ځغلولو سیل ته ورغی د فوځ غټ غټ مشران حاضر دي لوبه جاري ده. دی بې پروا پر آس سپور مینځ ته ورننوت. یو کرنیل دده مخې ته راولاړ شو. دی یې له وړاندې تگک نه منع کړ او په ستغه وینا سره ورته لگیا شو چې ودرېره! دلته اجازه نشته! ته دلته څنگه راغلی یې.

په دې مینځ کې دغټ مشر (لوی جرنیل) له ورايه په دوی سترگې ولگېدې. دستي یې په آس پنبه واړوله په تراټ راوړسېد وارله واره یې سردار ته خولی کوزه کړه او د سردار یې خورا ډېر تعظیم وکړ. کرنیل چې دا حال ولید ډېر وارخطا شو چې ما د دومره لوی سړي سره بې ادبي کړې ده. جرنیل ورته مخ راواړاوه چې: "ته دانه پیژني! چې دا څوک دی. دا د میوند زمري دی!!"

له دې نه وروسته یې سردار ته ډېر عذر وکړ چې: "کرنیل صاحب تاسې ونه پېژندلی. تاسې سره بې ادبي وشوه. زه ډیره معافي

غوارم. تاسې طبعه خفه نه کړې". بیا یې نو له ځانه سره خپلې هغه لویې خېمې ته بوتله^۱ چې هلته کرسی او مېزونه اېښي وو، رومبی یې دی پر کرسی کښېناوه خپله جرنیل او نور فوځي منصبداران وروسته شاوخوا کښیناستل او دلته یې بیا ورنه عذر وغوښته چې: "تاسې خفه نشئ، تاسې سره په ناپوهۍ کې، بد سلوک وشو زه معافي غوارم!"

دا څه وه... دا د سردار هغه توره وه چې د میوند په جنگ کې یې دښمن ته بنودلې وه او د همدغې مېراني په سبب یې خپل او پردی ټول د زمري په نامه یادوي. د نامه احترام یې کوي او همداسې به تر پېړیو په عزت او حرمت یادېږي.

(له نوي ژوندون څخه)

سپارښتني:

- زده کوونکي دې د پورته متن کیسه په خپلو الفاظو ووايي.
- د هېواد نور دغسې شخصیتونه که پېژنئ معرفي یې کړئ.

^۱ - بوتله = بوتله.

د ګلو کر

کر د ګلو کره چې سیمه دې ګلزار شي

اغزي مه کره په پښو کې به دې خار شي

ته چې بل په غشو ولې هسې پوه شه

چې همدا غشی به ستا په لور ګزار شي

کوهي مه کینه د بل سړي په لار کې

چېرې ستا به د کوهي په غاړه لار شي

ته چې نورو ته په خوارو سترګو ګوري

لار ومبې به ستا صورت ترخوارو خوار شي

آدم زاد په معنا واره یو صورت دی

هر چې بل آزاروي هغه آزار شي

که ته نه کوي نظر د چا و عیب ته

هر سړی به ستا د عیبو پرده دار شي

د مات لوبښي آواز کله ثابت خپږي

د هر چا عمل څرګند په خپل ګفتار شي

نن چې صبحه ده روښانه لار صحيح کړه

ناگهانه به دا صبحه شب تار شي

لږ يې مه گڼه که هر خو گناه لږ وي

چې لږ لږ وبله جمع کړې بسيار شي

هغه زړه به له طوفانه په امان وي

چې کښتۍ غوندي د خلکو بار بردار شي

خدای دې بد له لاسه نه کا او که وي هم

د "رحمان" دې له کل بدو استغفار شي

(درحمان بابا له دېوان څخه)

پوښتنې او سپارښنې:

۱. په پورته بيتونو کې دڅه شي په هکله خبرې شوي دي؟
۲. پورته شعر په نثر وړوئ.
۳. له پورته لوست څخه موڅه نتيجه واخيسته په خپلو کتابچو کې يې وليکئ.
۴. د شعر ديوه يوه بيت په هکله دې زده کوونکي خبرې وکړي.

ملاله

د کندهار په علاقه کې (میوند) یو تاریخي کلی دی ددغه کلي نارینه او ښځې چې له خپل نوم سره میوندوال یا میوندواله وایي ویاري. دا حکه چې د میوند په جنگ کې یوې میوندوالې پښتنې میوندوالو پښتنو ته غیرت ور وچاوه په خپله مخکې شوه او زړه ختلي ځوانان ور پسې روان شول با یللی جنگ یې وگاته.

په ۱۲۹۷ هجري قمري کال کې د برات دمياشتې اوولسمه ورځ وه. د فیرنگي فوځ د میوند په میرې کې پروت و په هر سازو سامان پوره، په خوراک څښاک موړ و. سور اوړی و. له آسمان نه اور اورېده، ځمکه تبغنه وه، ملک سورتورو، کاني د گرمۍ له تاوه چاودل، پیریانو تنورونه اچولي وو، هوا سره لمبه وه او به نه وي او که چیرته کوهي یا چینه وه، نو په هغه د دښمن قبضه وه. له مسلمانانو غازیانو سره اوبه خلاصې شوې وې. له تندي د هر چا ژبې وتلې وې، مری و چې، شونډې سپینې تښتېدلې وې. ساه ختلي... سره له دې ملا تړلي ولاړ وو او دا یې غوښتل چې د دین د بښمن د انساني آزادی غلیم له خپل ملک نه وباسي، ورك یې کړي. خو د دښمن زور ډېر و. ښخ ناست و او جنگېده. آخر چې په غازیانو تندي ډېر زور و کړنو داسې وایي چې ځینو، ځینو په شاو کتل زړونه یې پرېوتل او په شاروان شول. وروسته د دوی ښځې وې. په هغوی کې یوې نجلی^۱ سر هسک کړ او له ځانه سره یې ووي چې: "دا خو کار خراب شو" دا جینی (ملاله) وه (ملاله) له ملي غرور او

^۱نجلی=جني.

کلکې پښتو ډکه، په تلوار د ښځو له منځ نه راووتله او د غازيانو په لور روانه شوه. چې نژدې ورغله لکه زمري، ودرېدله او دزړه له اخلاصه يې نارو وکړه چې:

"اې پښتو مېړونو!!"

د هر جنگيالي پښتون غوږ ته دا خبره ورسېده او په جنگ کې يې د ملالې لور ته وکتل: ملالې د زړه له جوشه دا لنډۍ وويله: که په ميوند کې شهيد نه شوي خداپرولايه بې ننگۍ ته دې ساتينه

د (ملالې) دې لنډۍ يو يو توري د هر غازي په زړه لکه غشي ور ښځ شو. دې چې دا تپه ختمه کړه سمدستي يې د الله نوم واخيست: "الله اکبر" او د زمري په دود يې د دښمن په لور ور منډه کړه. د ماتو غازيانو د غيرت جذبه په جوش شوه. مات زړونه يې جوړ شول، لکه چې مړه را ژوندي شي. د هر غازي په رگ رگ کې پښتنې وينې منډه وکړه، ويښته يې ودرېدل. (ملاله) بيا د دوی له منځه وتلې او په دښمن ورغلې وه. هر يوه ور پسې منډه کړه او د کفارو په لښکرو ورغلل، دښمن څه مقابله وکړه خو افغانان چې يو وار په کلکله د الله نوم واخلي، نو غرونه ورته هم نه ټينگېږي آخر دښمن مات شو. هغوی به په شا تښتېدل او ميړنو غازيانو به وهل، ډېر يې مړه کړل او ډېر وتښتېدل، توپونه او گولۍ ترې ځای په ځای پاتې شوې ميوند فتحه شو.

(له "پښتنې کتاب" څخه)

پوښتنې:

۱. ملاله څوک وه؟

۲. مېرمن ملالې دجنگ په ډگر کې کومه لنډۍ وويله؟

شيخ تيمن (ح)

نقل کا چي شيخ تيمن د شيخ کاکر^(عليه الرحمه) زوی و، کله چي دی د غور برې خواته ولاړ او هلته مېشت شو. نو خلك يې اوس اولاده په کاکرو کې نه شميري. خو په اصل دوی د کاکر له اولادې دي او تيمن^(عليه الرحمه) زاهد او عابد، ولي و.

نقل کا: چي کا کر بابا لاژوندي و تيمن^۱ له غوره راغي او په ژوب کې يې د کاکر بابا ليد نه وکړه. بيا ولاړ او په کجران کې واوسېد او د علاؤالدين حسين سام په زمانه کې وفات شو. د تيمن بابا دغه شعرونه زما پلا رله (بستان الاولياء) څخه نقل کول ماله ده واورېدل:

گهېڅ رڼا د لمر خپره شوه

زما په کور د وير ناره شوه

د بېلتون ورځ توره تياره شوه

ريغ شو ناڅا په چي بېلتون راغي

زړه مې له دې ويرنې شين دی

په ژړا ژاړم څه ناورين دی

زرغون له اوبنو مې سادين دی

په نول نولېږم چي تا خون راغي

^۱ - د شيخ تيمن نيکه اولاده اوس په (تايمني) مشهوره ده.

نه به بيایم نه به بيا راشي

نه به تياره شيه زما رنا شي

نه په شهی راته پخلا شي

بپلپري پير يي اوس ديون راغی

اور بل دې پرېبنودو واته کړې

زما د بل اور کروون راغی

(له پتې خزاني خخه)

سپارښتنه:

- پورته شعر دې ښوونکی صاحب په ساده ژبه معنا کړي.
- زده کوونکي دې پاس شعر په نشر واپوي.

د سعادت کیمیا

درته و بنیم کیمیا د سعادت

له بدانو سره مه کوه صحبت

مه بد گوی مه بد آموز مه بداندېش شه

که دې زړه وي چې درنه رسي آفت

که لويي غواړې ځان کم گنه تربله

بل تر دا د پاسه نشته نصيحت

په دوستانو تल्पف کړه خو په تاشي

له د بنمن سره هم بڼه کوه خلقت

د نیک خوا خبرې نغوړه پرې عمل کړه

نا نغوټانو ته تيار دی ندامت

د لمانځه تر قضا گرانه دا قضا ده

چې قضا شي د څلورو مصلحت

نوراني کا هغه ځای چې سره کښېني

د پرینه، څلور هوښيار په مشورت

په اخلاص چې په دعا لاسونه هسک کا

ور به پرانیست شي د فتحي د نصرت

بې کنگا شه به هيڅ کار په لاس وا نه خلې

که خبر يې د کنگاش په برکت

که حاتم غوندي کرم کړې د مهرانو

د یوې مړې په چا مه رډه منت

خو بدانو سره بد شي هومره بنه دی

ولې عفوه کرم ډېر لري لذت

که دې سرخي که دې مال ځي که دې نور څه

استوار اوسه په کار د رفاقت

که راحت غواړې په ځان محنت قبول کړه

بې محنته هېڅوک نه مومي راحت

که دوا په خواست مونده شې مه یې اخله

که دې مرگ وته نژدې کاندې زحمت

که آسمان دې د زمري په خوله کې ورکا

د زمري په خوله کې مه پرېږده همت

که ژوندون دې هم هغه دی په جهان کې

چې یادېږي د سړي د بنسو خصلت

چې کالي یې پاته نشي مرده شوی ته

خدایه وکړې د "خوشحال" هسې رحلت

(د خوشحال له کلیاتو څخه)

سپارښتنه:

- زده کوونکي دې پورته نصیحتونه په ځان عملي کړي.
- پورته نظم په نشر واړوی.

فکر پالونکی

پیر او فقیر نه یې چې خلکو ته دعا وکړې او د هر چا له پاره د تسلی زیارت شي. فیلسوف او عالم نه یې چې خلك درخه علم او پوهه یوسي. طبیب نه یې چې درنخورانو علاج وکړې.

قاضي یا حاکم نه یې چې عدالت وچلوې او د حق ملگری شي دغه راز افتخارات ستا په برخه یو هم ونه رسېده.

ته یو شاعر او لیکونکی یې. مگر له تا نه ښه شاعران او ښه لیکوالان ډېر پیدا کېږي. سره له دې زه تا ته په ډېر قدر گورم او په ډېر لوی حق قایل یم.

دلته د فکر او قلم خاوندان ډېر دي. مگر د فکر او قلم د آزادۍ علمبرداران ډېر لږ دي. ځکه ستا مقام له نورو هسک گڼمه. که څوک تاته د فکر خاوند ونه وایي زه ورسره کار نه لرم، مگر که د فکر خاوند تا خپل حقدار ونه گڼي زه به ورته بې انصافه ووايم. هغه څوک چې په وطن کې هېڅ نه لري او د وطن د آزادۍ له پاره سر ورکوي په وطن باندې حق لري.

همدغه وجه ده چې د فکر پالونکي مقام له فکر لرونکي څخه ډېر اوچت دی او زه هم دواړو ته په یوه نظر نه گورم.

(له غوره نثرونو څخه)

سپارښتنه:

- زده کوونکي دې پورته ادبي نثر په غور سره ولولي او دهغه نتیجه دې په خپلو کتابچو کې وليکي.

د زړه سوی غږ

ټول دې مه شه په زرگونه زر و سیم

چې ته یو ککوری خورې په کې یا نیم

تش په توره لکه مار په پردو زرو

پیچ و تاب خورې برنا حقه شوم لئیم

د هغه لستونې لاس ید بیضاوی

چې پرې وچې کاندې اوبنکې د یتیم

دوست په دوست ددې دنیا کاهسې چارې

چې یې نه کا هیڅ غلیم په بل غلیم

تر ناداره دارنده سرې حریص دی

اور د خس په قدر زور کاله قدیم

تر گدایه دسر درد د پاد شاه ډېر دی

هغه غم کا د گلیم دی دا قلیم

نفس په بده درته پند کازه په نیکو

د قارون په نغوته ځې که د کلیم

چې غنچه یې د (حمید) د خاطر واکړه

پرې له کوم لوري را والوت دا نسیم

(د حمید مومند له دیوان څخه)

حریت

د مجنون ژوندون به څه وي چې لیلیا مري

څه په کار دی تش کالبد چې زړه د چا مري

زړه ډیوه ده دا د ختو په قالب کې

خدای ومه کړه چې به دا ډېوه د چا مري

چې مرغه لار شي قفس د ماتېدو دی

که به زړه مري تش گوگل دې لاپخوا مري

هېڅ ممکن نه دی پایښت د هغه پري

زړه چې مري کالبد مجبور دی خامخا مري

حریت د هر ملت د بدن زړه دی

که دا نه و هم ملت مري هم بقا مري

(عبد الشکور رشاد)

حکایت

یو سپری زر گر له^(۱) لار او ورته یې وویل: ماله کنډه راکړه چې زه پرې وږې وږې توکړې د زرو وتلم.

هغه زر گر ورته وویل: چې غلبیل زما بل چا وږی دی.

هغه سپری ورته وایي: ته څه وایي او زه څه وایم.

زرگر وویل: جارو مې په دکان کې نشته.

هغه سپری ورته وویل: ما ته معلوم یې چې کون نه یې خبره اورې، زه له تانه یو څیز غواړم او ته بل څیز یادوې.

زرگر وویل: ښه اورم چې ته کنډه غواړې، مگر وینم چې ستا لاس ږچیرې او دا زبه درنه^(۲) پریوزي، نو بیا به وایي چې جارو راوړه چې د زرو ټوټې پرې را ټولې کړم او بیا به غلبیل غواړي د چانولولو له پاره. نو ما ځکه د جارو او غلبیل عذر وکړ چې تا لایق نه وینم چې دغه کار وکړې نو خامخا به دې دواړو ته حاجت پرېوزي او دا دواړه خو نشته.

(له گنج پښتو څخه)

سپارښتنه:

- ښاغلی ښوونکی دې د حکایت لغتونه معنا کړي. او له زده کوونکو څخه دې د کیسې مطلب وغواړي.

^۱ له - ته

^۲ درنه = در څخه

ماشومان

مور ناست وو. ماشومانو ز مور له څنگه لوبې کولې.

کله به یو له بله و نبتل چیغې به جگې شوې او ژړا انگولا به شوه.
کله به خندا شور او زور د ومره اوچت شو چې په عذاب به یې کړو.
یوه به چې د بل د لوبو شیان گډوډ کړل هغه به په قهر شو او
کنځلې به یې کولې. ز مور پام نه و یورا پاڅېده د بل مخ یې
شوکارې کړ. د هغه په مخ وینې و بهېدې او له مستی نه جنگ
جوړ شو.

مور ویل: خیر دی واره دي نه پوهېږي.

ز مور لویوالي دا تقاضا درلوده چې د کوچنیانو طفلانه لوبې هېڅ و
گڼو او ملامت یې نه کړو. ماشومان د عمر او وجود په لحاظ په
رښتیا له مور نه واره دي. مگر دومره واره نه لکه مور چې د خدای
په دربار کې واره یو.

د ماشومانو پوهه به له مورې لږه وي، مگر زموږ پوهه د خداى ﷻ په حضور كې هېڅ ده.

هلته موږ له ماشومانو نه ډېر واړه او زموږ پوهه ډېره لږ ده. زموږ لوبې هم د وړو غوندي دې زموږ خدا او ژړا هما غسې ده. ماشومان پوهېږي چې واړه يو او موږ نه پوهېږو.

راشئ چې په دې خبره ډېر خوشحاله شو او د لوى خداى ﷻ لويوالي ته په ډېر اميد وگورو.

(له غوره نثرونه څخه)

سپارښتنه:

- ښوونكى دې د متن په مطلب خبرې وكړي.
- زده كوونكي دې د لوستل شوي متن مطلب په څو كړنو كې وليكي.

د مشرانو همت

ډېر ملوکان په ډېر دولت کې هسې په ځان سترې ناست وي چې د ځان خلاصی په دعا غواړي. اما نه بويه چې کم همتي کېږي، زمري له خپل کاره نه جاروزي. څه شو که زنجیرونه يې په غاړه کې پراته وي هم دغه زنجیرونه د ديو^(۱) لويي ده ولې په (تروپيو) گيدرو څوک زنجير ونه، نه اچوي.

چې لويې چارې غواړي دلويو غمونو پروا دې نه کا.

هرڅوک چې يې پيدا کړي دي د يوه کار له پاره دي. د سړي په لاس هېڅ نشته يو چې په ډېرو کې و نمځي خاص يې کا د عام مصلحت له پاره وي چې په هر کار د پروردگار له لوريه^(۲) مامور دی خو پر دی په اختيار په همت بويه چې په همت کې سستي بې همتي دې نه کا. که هرڅو کار گران ور پيښ شي پرې دې همت وکا.

که ډېرې حادثې واقعي پرې راشي زړه دې قوي لري، واردې خطا نه کا دده خو همت بويه مشکل به خدای ﷻ آسانوي که واره ملک و مال يې په يوه ورځ د سېلاب په مخ لږ شي زړه دې لږبر نکا په زړه دې داوايي هغه چا چې را کړی و هغه را څخه رانيوه که يې راکوي بيا به يې راکا او کنه دنيا له چا سره وفا کړې ده چې له

^۱ ديو = دوی.

^۲ لوريه = لوری.

ماسره به يې كادا هومره ملو كان څه شول د ديو ملك خزانې څه شوې خو وار و په هر چا تېر شه په ما به هم تېرېده.

د چا تملق چاپلوسي دې نه كا چې كم همت يادېږي. په (پت او همت) كې مرگك بڼه دى نه په بې همتۍ، بې ننگۍ كې ژوندون. كه تمام عالم هم دده په كمې شي پروا دې د هېچا نه كا خپل هوډ، همت دې له لاسه نه اچوي.

د همت له تلاش دې په خپل كا ركې هېچېرې سستي كاھلي ونه كا.

سړ چې وځنډي ځوانان	څه مزرې څه يې هاتيان
سړ گيا ورته بڼكارېږي	چې همت لري هوډيان
سړ دې ځي همت دې نه ځي	تل څوك نه وي په جهان
ځان ساته نشي له مرگه	كه هرڅو ساتي خپل ځان

سپارښتنه:

- بنوونكي دې پورته نثر تشرېح او معنا كړي، او بيا دې زده كوونكي پورته نثر په خپله ژبه بيان كړي.
- په پورته بيتونو كې دصفت كلمې په نښه كړئ.

د محرم لسمه

د محرم لسمه چې مذهبا هم اهميت لري په پښتني كورو كې په دغې ورځ څه نا څه خيراتونه كېږي. كوم يو چې هېڅ وس او قدرت و نه لري هغه هم دپنډ و وريجو شو له هرو مرو پخوي او په جوماتو او كورو يې ويشي.

دا شوله په زعفرانو يا په بل ژېړ رنگ ژېړه شوې او خوږه شوې هم وي په دغې ورځ مسلمانان هر ډول خيراتونه كوي. له پسونو څخه بيا تر غوايانو پورې هم حلالېږي او غوښې يې اومې خيراتېږي. په دغه ورځ وږي او بې وزلي كورونه كتغ او خواړه مومي او ماړه شي. ځيني خلك او گره پخوي پسونه غوايان حلالوي، غوښې يې په همدې او گره كې اچوي.

ددې ورځې بل دود دادی چې هره كورنۍ هديرې او مقبرې ته ځي او خپلو مرو ته دعا كوي او پر قبرونو يې اوبه اچوي چې دا ددې ورځې يو نېك عمل گڼل كېږي.

د محرم لسمه په اسلامي ادابو او مراسمو کې يوه بڼه او نیکه ورځ
گڼله کېږي چې د ټولني د يووالي، د زړه سوي، مرستې او نورو
سبب گرځي.

(پښتني دودونه)

سپارښتنه:

- گرانو زده کوونکو! د محرم لسمه ورځ په مسلمانانو کې ډیر ارزښت لري
ددغې نېکمرغې ورځې نمانځنه په ځان کې وروزی.

پوښتنې:

۱. ښوونکی دې د زده کوونکو سره په دې بحث وکړي چې د محرم ورځ څه او
ولې لمانځل کېږي؟
۲. موږ له بېوزلو خلکو سره د خپل وس په اندازه څه وکړو؟

فضيلت

فضيلت د انسان علم او عمل دی
که په سر يې پټکی شال او که ممل دی
په چين او بالا پوښ ونه غولېږي
ما دلنگ څښتن ليدلی مکمل دی
د هر چا معنا ته گوره نه لباس ته
ما د ښه لباس خاوند وليد مهمل دی
فضلا و ته په ښه سترگه تل گوره
که اغوستی يې خمتا او که بخمل دی
افتخار په مال او عار له فقره نه کا
د کمال خاوند په هر صورت افضل دی
همېشه په ښه سيرت سپری ښه ښکاري
په صورت باندي که ځير او يا شيل دی
د افکار و تجلي يې نه ور کېږي
د چا زړه کې چې خراغ د علم بل دی
په تورتم کې به هغه سپری وي وړاندي
چې يې لاس کې د عرفان ښايسته مشعل دی

(الفت)

پوښتنې او سپارښتنې:

۱. پورته شعر دڅه په هکله ويل شوی دی؟

۲. د نظم د هم قافيه الفاظو د ليکلو تمرين وکړئ؟

۳. د پورته شعر مطلب په نشر وړوئ.

سوله

جنگ تورې شپې د بد مرغۍ، سوله سبا راوړي
جگره تيارو سره راځي، سوله رڼا راوړي
جنگ بوري ميندې ژروي په ځواني مرگو بچو
په وچو شونډو د يتيم سوله خدا راوړي

دا چې وايي ژوند ډېر خوږ دی او د ژوند هره شېبه ډېره ارزښتمنه
او له خوږو څخه ډکه ده يوه په ځای او منل شوې خبره ده. خو
همدغه خوږ ژوند او دغه خوږې شپې هغه وخت لاسپسې خوږې او
گرانې شي چې ژوند په سوله او امن کې وي. په سوله کې ژوند
سوکالي، خوشحالي او مينه راوړي. او په زړونو کې د محبت او
دوستۍ، هيلی لاسپسې ټينگوي د يوه هېواد او يوې ټولنې آبادي،
بنادي او بيداري هغه وخت منځ ته راځي چې د هغه وطن او اولس
په آسمان کې د سولې پرېښتې خپل وزرونه بنسټوي. او د سولې
وريځې ورباندې خپل د رحمت بارانونه وروي.

نن چې زموږ په سوله خوښوونکي هېواد کې د ملي يووالي او له
دې سره د سولې او خوښيو غږونه پورته کېږي. دغه غږونه دومره
خواره او دومره په زړه پورې دي چې په ټولو زخمي زړونو، لکه د
ملهمو پټۍ هسې لگېږي. د ميندو په سترگو کې د اوبنکو د
مرغلو په ځای د خوشحالي د گلونو غوټۍ غوړېږي. او د هېواد د

پلرونو کړې ملاوې په سمیدو دي، خویندې د خپلو ورونو د سرې ډولۍ د راتلو لارې څاري.

د نیمزالو د ژوند هیله په غورږېدو ده. او په کلیو بانډوکې د سولې او امن له برکته د خوښۍ او خوشحالی سرودونه غږېږي. مور دغه هیله لرو لکه څنگه چې په خپل گران هېواد کې سوله ستا یو او دامن ستاینه کوو، په ټوله نړۍ کې د تل له پاره د سولې سپین بیرغ اوچت او رپېدلی غواړو. ژوندۍ دې وي سوله او روښانه دې وي په جهان کې د سولې لمر.

(حافظ)

سپارښتنه:

- زده کوونکو! د سولې دغه خوږه کلمه په عملي توگه په ځان عملي کړئ د سولې درس او روحیه په خپلو افکارو کې وروزی.

تمرین:

- د سولې او د هغې د ارزښت په هکله یوه مقاله ولیکئ چې له لسو کړنو څخه کمه نه وي. او بیا خپلې مقالې د ټولگيوالو په مخکې ولولئ.

۱۶ جوزا ۱۳۸۱

د افغانستان د بشري حقونو خپلواک کمیسیون

په نکاح کې د نر، او بنځی رضایت

یوه ورځ حضرت پیغمبر (ص) وغوښتل چې د خپل زړه ټوټه، یعنی خپله گرانه لور (فاطمه الزهراء (رض)) حضرت علي (رض) ته په نکاح کړي؛ نو حضرت ابوبکر صدیق (رض)، حضرت عمر (رض) حضرت عثمان (رض)، حضرت طلحه (رض) حضرت زبیر (رض) او دمهاجرینو او انصارو مشران یې را ټول کړل او د ټولو په مخکې یې حضرت علي (رض) رضایت وغوښت او ورته یې وویل:

ای علي (رض) "زه غواړم چې د ۴۰۰ مثقالو سپینوزرو مهر په بدل کې

خپله لور فاطمه (رض) تاته په نکاح کړم. آیا ته راضي یې؟"

حضرت علي (رض) وویل: ای د خدای رسول! زه راضي یم. ټولو

حاضرینو مبارکي ورکړه. بیا حضرت پیغمبر (ص) خپله لور حضرت فاطمه

الزهراء (رض) هم د دغه نکاح په اړه وپوښتله. حضرت فاطمه الزهراء (رض) هغې

حیاء له مخې چې درلوده یې، خپل رضایت یې په سکوت (چوپوالې) سره

وښود.

۱۶ جوزا ۱۳۸۱
د افغانستان د بشري حقونو خپلواک کمیسیون

هرڅوک حق لري چې د هیواد په ټولیزه اداره کې برخه واخلي.

.....

د افغانستان اتباع د انتخابولو او انتخابیدلو حق لري.

(د افغانستان د اساسي قانون له دري دیرشمې مادې څخه)

هرڅوک حق لري چې دخپل هیواد د ټولیزو چارو په اداره کې، په مستقیم ډول او یا هم دخپلو استازو له لارې چې په آزادانه ډول ټاکل شوي وي گډون وکړي.

(د بشري حقونو د نړیوالی اعلامیې یوویستمه ماده، لومړی بند)

پير روښان او د هغه تاليفات

پير روښان او رمر پښتون چې اصلي نوم يې (بايزيد) و. په ۹۳۱ هـ ق کال په يوې پښتنې علمي کورنۍ کې زېږيدلی دی. پلار يې شيخ عبد الله نومېده چې په اووم پښت شيخ سراج الدين انصاري ته رسېږي، د نيکه نوم يې محمد و.

پير روښان هم لکه خپل پلار او نيکه عالم سړی شو. په فلسفه او حکمت کې يې ډېر غښتلی لاس درلود او په حکمت او استدلال کې دومره قوي و چې هيچا نه شو پر کولای. دده په وختو کې پير بابا چې اصلي نوم يې سيد علی دی په بونير کې اوسېده يو منلی ستانه او بزړگ و. پير بابا او غښتلی مريد يې اخوند در ويزه د پير روښان په مخالفت پاڅيدل ډېرې مناظرې او منازعې يې تر منځ وشوې. اخوند در ويزه غوندي حريف يې هم په خپلو آثارو کې پر عقل او فراست قايل دی هونبنياري او ځيرکي يې مني.

په "د بستان مذاهب" کتاب کې يې ليکلي دي چې پير روښان په عربي، پارسي، هندي او پښتو کې زيات تصانيف لري، موږ ته يې تر اوسه دغه آثار څرگند شوي دي:

۱- مقصود المومنين: يو کتاب دی چې په عربي ژبه ليکل شوی

دی.

۲- حال نامه: په دې کتاب کې پير روښان د خپل ژوند حالات په پارسي ژبه ليکلي دي، يوه ټوټه يې داده:

"عبد الله (پدرم) مرا سوی علم فقه مي گماشت تا قاضي شوم مه آن علم را از جهت ترس نمي آموختم. در دل مي گفتم نباشد که از کسی رشوت بستانم يا ريايي کنم که به حق کسی نا حقی شود، از علم فقه در علم سلوک فايده دين بهتر شمردم و از قاضي گری درویشی بهتر دانستم."

۳- صراط التوحيد: دا کتاب پير روښان په ۹۷۸ هـ ق کال په پارسي ژبه ليکلی دی. په دې کتاب کې يې خلکو ته د خير او هدايت بلنې ورکړې دي.

۴- خير البيان: دا کتاب د پير روښان په ټولو تصانيفو کې زيات شهرت لري. اخوند در وبزه په مخزن او نورو کتابو کې ډېر ځله د خير البيان ذکر کړی دی. دولت، نورو شعراوو او دبستان مذاهب هم د خير البيان نوم اخيستی دی. په دې ټولو کتابو کې دا خبره يو شان راغلې ده چې خير البيان په څلورو ژبو عربي، پارسي، هندي او پښتو ليکل شوی دی، يوه ټوټه يې داده: " ځان گنهگار گڼم.

له بد کارونو د محمد ﷺ په امت کې، امید واري مې ستا و
نيکی و رحمت و بخشش و ته ده راوبخښه وماته، او زما یارانو
فرمانبردارانو ته، گناهان. بل مې زړه په قرار شي او ستا کلام
وته وزگار شي".

پیر روښان په پښتو کې د وحدت الوجود د مسا لې لوی مبلغ تیر
شوی دی. د واصل، مخلص، میرزا خان او دولت لوانی غوندې
پښتانه شاعران په دې مساله کې په ده پسې تللي دي. د وحدت
الوجود مسا له شیخ محي الدین ابن العربي مشهور فیلسوف او
متصوف هم پخوا ترده ډېره خپرلې ده مولانا بلخي، حسن بصري،
شیخ عبد القادر جیلانی، جنید بغدادی، ذوالنون مصري، بایزید
بسطامي، فرید الدین عطار، شمس تبریزی، سعدي، حافظ،
جامي، او داسې نورو اکابرو علماوو او مشایخو هم هر یوه په خپل
وار ددې مسالې کلکه طرفداري کړېده، دا یوه نوې مساله نه وه
چې پیر روښان مینځ ته را ایستلې وه، بلکې دی ددغه شان ډېرو
نورو سترو سترو او منلو عرفاوو پر منډ روان و.

(د قیام الدین خادم له تالیف "بایزید روښان" څخه لنډون)

پوښتنې:

۱. پیر روښان کوم علوم ولوستل؟
۲. خیرالبیان په څو ژبو لیکل شوی کتاب دی؟
۳. پیر روښان په کومو کومو ژبو کې آثار او تصانیف لري؟
دپیر روښان دآثارو نومونه واخلي!

له بپوزلو سره مرسته

بني آدم ټول په خپل مينځ کې سره برابر دي او يو د بل له پاره داسې نسبت لري لکه د يوې ماڼۍ د ودانۍ تېرې چې يوه يې له بلې سره لري چې يوه تېره پر بلې باندې محکمه وي. انسانان په خپل منځ کې له يو بل سره داسې اړيکې لري لکه چې د يوه جسم او بدن غړي چې يې له يو بل سره لري. که يوه غړي ته صدمه ورسېږي ټول وجود پرې اغېزمن کېږي او دردېږي، نو د يوه انسان له پاره دا خبره لازمه ده که يو مسکين، ضعيف او بپوزلی انسان وويني د هغه په حالت متاثر او ورسره مرسته وکړي. ډاډ ورکړي، د وس په وخت کې يې سوال و مني، ځکه کوم خلک چې سوال کوونکي له ځانه شري او مرسته ورسره نه کوي پاک خداى ﷻ په دې برخه کې داسې فرمايلي دي:

چې يتيم ته مه په قهر کېږه فقيران مه رته (اومه يې بې هيلې کوه) او د خپل خداى ﷻ په نعمتونو شکر کوه.

که انسان د زمانې احوالو ته ځير شي او دخلکو په حالت غور وکړي نو دا خبره به ورته ښکاره او ثابته شي چې نه د زمانې ثروت

او بدایي بقا لري او نه یې فقر او بېوزلیتوب، نه یې عزت او ذلت
او نه یې غم او خوشحالي، نه یې زلمیتوب او زوروالی او...

زه وینم زمانه مختلف دورونه خوري او چورلي. نه د زمانې خپگان
او خوشحالي تل پاتې کېږي او نه یې ضعف او بېوزلیتوب. په
دنیا کې ډېرو پاچاهانو مانی او لوړ لوړ قصرونه ودان کړل. لیکن
زمانې نه هغه قصرونه پرېښوول او نه هغه پاچاهان.

نو د انسان له پاره دا خبره لازمه ده چې د شتمنی او بدایي په وخت
کې د خپلې بېوزلی او د زلمیتوب او روغتیا په وخت کې خپله
ناجوړي او زوروالی په پام کې ونیسي او په دې ونه غولېږي چې زه
به تل شتمن، روغ او زلمی یم، کوم خلک چې د دنیا په اقبال او د
خپل ژوند د کارونو په ښه والي او پایښت غولېږي کبر او لویي
کوي دا بې فکره خلک دي او کیدای شي په مصیبتونو او راز راز
تکلیفونو اخته شي او د بد حالی په لاس کې به داسې کښیوزي
چې هر چا ته به یې د سوال لاس اوږد شي، نو که څوک غواړي چې
پاک خدای ﷻ یې د زمانې له ناوړو حوادثو څخه وساتي ښایي تل
کار وکړي او خپله انساني وظیفه هم د نورو په مقابل کې ادا کړي

حکله پاک خدای ﷻ له خپل بنده سره د هغو کارونو په کولو کې مرسته کوي چې دی یې د انسان د بنسټونو له پاره کوي او د پاک خدای ﷻ په بې نیازه دربار کې د هغه کار او عمل نه ضایع کېږي. خاوند تعالیٰ فرمایلي دي چې له خدای ﷻ څخه وویرېږئ او احسان کوئ او که تاسو احسان وکړئ، نو تاسو به کامیاب شئ خدای ﷻ د هغه چا مل دی چې هغه له خپل خدایه ویرېږي او ښه کارونه کوي.

پوښتنې او سپارښتنې:

۱. له پورته لوست څخه مو چې کومه نتیجه اخیستې په خپلو کتابچو کې یې ولیکئ.
۲. په ټولنه کې دانسانانو دندې د بېوزلو په مقابل کې څه شی دي؟
۳. د بېوزلی له منځه وړلو اساسي لارې کومې دي؟

نوخه

د غلطي لاري مل باندې نوخه
چې لار ورکه شي منزل باندې نوخه
چې آواز د ببلانو په کې نه وي
په دې هسې گڼ ځنگل باندې نوخه
چې د خولې خوند يې خراب وي له مرضه
په خوږو شهد و عسل باندې نوخه
چې دې شپه په کې توده د ژمي نشي
په هغه بنايسته کمپل باندې نوخه
د جگړې په وخت کې غوخه چې ونه کا
د هغې تورې په ځل باندې نوخه
توريالي زلمي ځوانان چې په کې نه وي
په دا هسې کلک مورچل باندې نوخه
چې سپرې په علم و فضل بنايسته نه وي
د ډولي جامې په ځل باندې نوخه
چې جذبات د محبت په منح کې نه وي
په هغه ساړه محفل باندې نوخه
چې آواز يې په قام باندې اثر نه کا
د "مجروح" خواږه غزل باندې نوخه

(سید شمس الدین مجروح)

سپارښتنه:

• گرانو زده کوونکو! دپورته شعر مطلب په نثر واروئ.

سید جمال الدین افغان

بې حسابہ خاڅکي توی په بحرو برشي
له لکونو او کروړونو یو گوهر شي
رنګ په رنګ گلان پیدا شي غرو رغو کې
په کې یو نیم دلیلی پیکي ته ورشي
مرغلرې ډېرې وځي له دریا به
ځینې ځینې بنګلو پېغلو ته زېور شي
په عمرو او رونه بل په یوه ځای وي
څو پیدا په سرو لمبو کې سمندر شي
عالمونه پیدا کېږي بې حسابه
په دنیا کې د څو تنو تاج په سر شي
میندې راوړي ډېر زامن ډېر اولادونه
یو یادوه یې افلاطون او سکندر شي
جودانې قدر یو لعل په کې پیدا شي
نور همه واره د تورو کانو غرشي
په هر سره رنګ سرخ رویي نه شي حاصله
هسې نه چې په رنګ سور شي نو سره زرشي
یوه کور کې پیدا کېږي او لویېږي
یو یې گوره ابراهیم بل یې آذرشي
فرعونیان د خدایې دعوا آغاز کړي
یو ماشوم د خدای له لوري مقرر شي
چې طلسم کاندې مات د سر کشانو
ډېر بتان بت پرستان زېور شي

کاهنان يې د راتگ خوبونه ويني
 ظالمانو ته پيدا د سر خطر شي
 لا پيدا په جهان نه وي نه يې نوم وي
 زلزله گله په کور دستمگر شي
 لوی جهاد له معصيت سره شروع کړي
 په دنيا کې غرق فرعون هم يې لښکر شي
 خوک چې حق او حقيقت پالي دنيا کې
 يوه وخت کې وي موسی بل وخت عمر شي
 د اسلام د طوفاني بيړې له پاره
 لکه نوح لوی کشتيبان قوي لنگر شي
 د خلقت له کار خانې نه کله کله
 په جهان پيدا يو بل شاني بشر شي
 چې رڼا يې په ملکونو کې خپرېږي
 ټول عالم لره خرگنده لکه لمر شي
 د کونړ د لوړو غرونو په لمن کې
 نابغه فرزند پيدا د سيد صفا در شي
 پښتنه مور هسې زوی واخلي په غېږ کې
 چې د دهر او جهان نامي پسر شي
 ډېر پوهان ورته سر ټيټ په شاگردۍ کړي
 ډېر شاهان يې په تعظيم مخې ته ور شي
 همېشه يې قدر کېږي په عالم کې
 خوک چې لوی په علم و فضل او هنر شي
 هسې نوم هسې نشان يې شي په برخه
 چې لوی فخر د ملت او خپل ټبر شي

په شاهي لويو قصر و کي نه خائبري
 لوی کور غواړي چې اوار دده بستر شي
 ټول جهان ورباندې تنگ شي له ناکامه
 آواره لکه نسيم په بحر و بر شي
 ترکيه، مصر و لندن، فارس و پاریس کي
 آرام نه مومي هر لور ته يې سفر شي
 سرگردان وي په جهان هغه ميرونه
 چې د ټول عالم غمونه يې په سر شي
 سر يې مه بوله بل نوم وړ لره بويه
 چې پيدا په کي لوی فکر لکه غر شي
 نه دی مړ لوی پهلوان ددې جهان دی
 هغه خوک چې ځمکې تل نه را بهر شي
 قيامت نه وي سر را پورته کړي له خاورو
 را روان په لور د خپل اصلي مقر^۱ شي
 په رښتيا چې حق په خپل ځای قرار مومي
 د پښتون سيد آرام په خپل بستر شي
 دې تابوت کي د پښتون ډېر خاطرات دي
 چې يې گورم بل عالم مې په نظر شي
 ددې خاورو د وړ نماته نظر بويه
 که دې کله په دې لار باندې گذر شي
 بنکاره کېږي کارنامې ډېرې نامدارې
 سترگو رته آينه د سکندر شي

^۱ مقر: د قرار او اوسيدو ځای.

لوی عظمت، شان اوشوکت راخي خاطرته
 لوړ فکرونه، لوړ خیالونه مصور شي
 په یوه موتي سپېر و خاورو کې گوره
 د تمام جهان بهار پټ او مضمهر شي
 هسې شاني هنگامې شي په کې غلې
 چې غوغاور ځني جوړه په محشر شي
 لوی داستان، لویه قصه لري په زړه کې
 که ددې خاورې له حاله څوځ خبر شي
 پښتانه به ورنه اخلي الهامونه
 تېر دورونه به یې مخکې لرو بر شي
 دې زیارت کې وینم بل راز تاثیرونه
 دلته مه کوئ واړه واړه سوالونه

(د الفت له غوره اشعارو څخه)

سپارښتنې:

- گرانو زده کوونکو! تاسې هم دعلم او پوهې سمه زده کړه وکړئ د علم او پوهې په قدر پوه شئ. ترڅو په راتلونکي کې دخپل هېواد او خلکو له پاره دښه خدمت او کار خادمان شئ.
- گرانو زده کوونکو! تاسې هم کوښښ وکړئ چې د سيد جمال الدين افغان په شان عالمان شئ.
- زده کوونکي دې پورته نظم په نشر واړوي.

د سولې ترانه

سوله دې ژوندی، وي په دنیا کې سوله غواړو موږ

سوله باندې ویاړو موږ

بې سولې ژوندون د مرګ خطر دی هر انسان لره

امن د جهان لره

موره په نړۍ کې غږ د سولې پورته کړی دی

لاس کې مونیولي سپین د سولې بیرغونه دي

موږ د جنګ جګړې ځنې بیزار یو جګړه نه غواړو

ډېر د جنګ په اور کې سوزیدلي اولسونه دي

موره د اتل افغانستان له هسکو غرونو نه

دا آواز جګ کړی دی

سوله دې ژوندی، وي په دنیا کې سوله غواړو موږ

سوله باندې ویاړو موږ

بې سولې ژوندون د مرګ خطر دی هر انسان لره

امن د جهان لره

گرځي مو د گران هېواد فضا کې خپرې شوې دي
هره خوا کوترې ورسره پيغام دسولې دي
دا سپينی کوترې له خوشی نه اټنونه کړي
وايي دنيا والو ته لازم دوام دسولې دی
ناستی د سپين غره په سپينو څوکو باندې وايي دا

بيا دا رنگ غږونه کړي

سوله دې ژوندی وي په دنيا کې سوله غواړو موږ

سوله باندې وياړو موږ

بې سولې ژوندون د مرگ خطر دی هر انسان لره

امن د جهان لره

(حافظ)

سپارښتنه:

- زده کوونکو ته بنايي چې په خپل منځ کې دسولې په فضا کې یو له بل سره مینه او محبت ولري او په ډېره مینه خپل لوستونه ولولي.

بڼه ځوانان

جهان په دوه توگه انتظام او قيام لري: په علم او توره. که توره نه وي، علم بې قوته دی قوت يې توره ده. د علم څښتن محتاج د توري د څښتن دی. د توري څښتن محتاج د علم د څښتن دی.

بڼه ځوانان هغه دي چې دواړه توکه ولري. په يوه لاس کې کتاب په بل لاس توره.

(دخوشحال له دستار نامې څخه)

سپارښتنې:

- زده کوونکي دې په ټولنه کې د ځوانانو په مسوولیتونو او مکلفیتونو یوه لنډه مقاله وليکي.
- ښوونکی دې زده کوونکي په وار سره وپوښتی چې د ځوانانو بڼې او غوره ځانگړنې کومې دي؟

ابو علي سينا

نه يې سيال نه يې نظير شته په جهان کې

بو علي باندي نازېږي افغان ځکه

رب وړ کړی دې وطن ته استعداد دی

ترينه زېږي دانامتو فرزندان ځکه

د مشرق رئيس او شيخ د فلسفې و

يادوي يې نن د علم دوستان ځکه

دده فکر و قانون شفا دپاره

په حکمت کې يې موجز دی بيان ځکه

چې دده نبض شناسه گوتې نشته

د مرگي له وېرې رگ دی لـرزان ځکه

که هر خو وړپسې گرځې نه يې مومي

دی ترور او سرگردانه آسمان ځکه

ځمکې هسې اولاد ونه ليد تر اوسه

پسې سر په خيړۍ گڼر ځي حيران ځکه

که پخوا ځمکه ساکنه ځای په ځای وه

نا قراره يې اوس ويني انسان ځکه

راوتلی و له ځالي د آسمانه

دده فکر کوي جگ جگ طيران ځکه

ډېره لويه هستي شوه له خاورو لاندي

بلخ دده له غمه وينمه وران ځکه

(الفت)

سپارښتنه:

- زده کوونکي دې د ابو علي سینا د ژوند او علمي شخصیت په هکله یوه مقاله وليکي .

وهم

اي لويه خدايه! زموږ له سترگو نه د وهم پردې پورته كړې چې
حقايق هغسې ووينو لكه څنگه چې وي او په دې توگه له بد مرغۍ
او گمراهۍ څخه وژغورل شو.

لويه خدايه ته وهم تپ كړې ځكه چې وهم كله كله د ويرو هينداره
شي. او ډاروونكې څېرې په كې ليدلې كېږي او كله كله بيا
بې حقيقته خوشحالي سرې ته ځلوي، وهم په هر حال كې د حقيقت
حجاب دى او پر لېمو باندي يوه پرده غوروي. وهم د ارادې واكمن
دى او پر عزم باندي غالب.

له ده څخه شر زېږېږي او خير تبستي، ځكه نو وهم د شر رابلونكې
او د خير شړونكې دى. وهم كموكه غنبتلى بڼي نژدې ليري
اېسوي، دامن ځاى له خطره ډك څرگندوي او د پناه ځاى د مرگ
خوله بڼكاره كوي.

وهم و همېدلي له ځانه بې خبره کوي. او له صحيح حس څخه يې لېرې بيايي. موجود يې په خيال کې معدوم راځي او معدوم يې موجود. و همېدلی په يوه بې حقيقته دنيا کې اوسي او په يوه داسې عالم کې ځان گڼي چې ليدل يې ناشوني دي، و هميدلي په دغه خيالي عالم کې د ميرگي نيولي په څېر لوڅې پوڅې کوي. هېو نه پوهېږي چې کوم څوک ولاړه څوک راغله. څه راکړه شول. څه را څخه يوړل شول. وهم و هميدلی د گمراهۍ چول ته غورځوي. په ناليدلو او کړو وړو لارو يې سر کوي، خو بيخي د مقصد لورې ځنې ورک کړي.

(د سيد جمال الدين افغان له ارشاداتو څخه)

سپارښتنه:

- ښاغلی ښوونکی دې د پورته درس مطلب په روانه ژبه زده کوونکو ته وړاندې کړي.

ښه نیت

هغه څه دی روغ صورت دی
د دنیا دولت که ښه دی
چې ډېر ښه دی تر توقیره
چې سپری له غمه خلاص کا
په طاعت که ته لویی کړې
چې فایده لري بې شماره
په منت چې ورکول کا
چې دوزخ دی په دنیا کې
خپل نیت ښه لره خوشحاله!

چې بهتر تر سلطنت دی
تر دولت نه ښه عزت دی
یو عفت بل صداقت دی
هغه څه دی قناعت دی
حبطه هغه طاعت دی
هغه څه دی مصلحت دی
هغه کله سخاوت دی
د ناپوه سره صحبت دی
که څه ښه دی خوښه نیت دی

(خوشحال خان خټک)

سپارښتنې:

- په هر کار کې باید د پاک نیت خاوندان واوسی چې په خپلو ورځنیو کارونو کې بریالی واوسی.
- پورته نصیحتونه په غور ولولئ او بیا یې په نثر ولیکئ.
- هر زده کوونکی دې د شعر د یوه یوه بیت مطلب په خپله ژبه څرگند کړي.

محمد هوتک

د پټې خزاني مؤلف محمد هوتک د داود خان زوی د قادر خان لمسي خپل حال د پټې خزاني په خاتمه کې داسې کښلي دي: زما راتگک دې نابودي دنيا ته يعني تولد مې واقع سوی او په ديار لسمه درجې المرجب سنه ۱۰۸۴ هجري په کوکران کې. او سن ته د تمیز ورسيدم. نومې پلار درس راته شروع کا. او تر اتلسمه کاله د عمر مې ولوستل احکام ددين او فقه او اصول او تفسير او د فصاحت علوم لکه قافيه او عروض او بيان او معاني او نور.

چې زما پلار مرحوم وفات شو. او زه په تقاضا د شاه حسين راغلم د قندهار ښار ته تر اوسه په نظر کيميا اثر د پادشاه اسلام بناديم او هر کله په احسان او مرحمت ددې خاندان عاليشان سر بلند يم. عمر مې تيرېږي. په لوستلو، کښلو د کتابونو، له نعمتو د جهان بله بهره نه لرم او زړه مې هم خوښي نه کا، بېله دې اشغالو په بل څه په دې او قاتو د عمر مې تير کړل، خو کتابونه مې و کښل، چې يو له دغو څخه دغه خزانه ده او نور دادې.

يو کتاب مې کښلی دی، په بيان د علومو د فصاحت چې
"خلاصة الفصاحت" باله سي. او په دغه کتاب مې ټول علوم
د فصاحت په پښتو د خپلو طالبانو له پاره خلاصه کړل.

بل کتاب مې کښلی دی، په بيان د طبابت او علاج چې
"خلاصة الطب" يې نوم دی په سنه ۱۱۳۹ هجري چې مې دغه
کتاب د پادشاه مخ ته پېش کا، سل طلايې ماته صله کا او هر کله
مې داسې مراحم دپادشاه ددې فقير غريب په حق ډېر دي. او ارکان
د دولت ابد مدت هم پردي فقير د مرحمت نظر کا. خاص بيا
بهادرخان عالي مکان چې نن ورځ په قندهار د غرباوو پر سر
ظل درحمت دی. خالق دي عمر ډېر کا.

ما له يو دېوان د اشعار و هم شته، چې په دې وخت کې مردف او
مدون شوی دی. او غزلونه او قصايد او رباعي لري، کله چې طبع
قاصره ميل د شعراو وينا کا، شعرونه کارېم او موزو نان د روزگار
يې خوبښوي.

زور زیاتی

خو به خورې پردې مالونه په ستم
یوه ورځ به دې په نس کې شي اړم
د مظلوم د مال روټۍ خپله بوټۍ خورې
مه شه هېڅ په دا خوراک خوښ وخرم
بې شبهيې مارو لړم دی نورڅه نه دي
پېرودلې په ستم دام او درم
د ستم په دام درم مه هوسپړه
مه کړه خدای مار ولړم دچا همدم
په حرامه دنیا سازمه شه یوکار ستا
چې سل نور در څخه وران کاندې برهم
چې یوه کوډۍ د ظلم په کې ودري
په شومیت یې شهروان شي چم په چم
د ظالم د ودانۍ مخ په وړانۍ دی
دا خبر دی په جهان کې مسلم
دا چې ته آزمویې زور نن په کم زوري
دغه زور به شي سبا در څخه زوم
زمانې دي ډېر زمري هسې خوار کړي
چې وهلاى وپیشو ته نشي دم
بڼه کړی دی فلک د باد په مخ کې
لکه غر هسې عالم په زور محکم

چېرې نشي د هاتي تر قدم لاندې
 په عاجز مچ او مېرې مه رډه قدم
 هغه مه پسنده په بل باندې انصاف كړه
 چې يې نه پسندې په ځان باندې ماتم
 چې په خپل صورت اغزی منلای نشې
 بل ته ولي رسوي د تبغ الم
 آدمزاد دی د يوې ونې بڼاخونه
 چېرته يو بڼاخ زعفران شوې نور شې شم
 سبا ورځ به يې لغته په شاوخورې
 مه شه نن په يوه سوک و چا ته گرم
 چې سبا دې ژروي په اوبنکو وينو
 نن بايد ده غمخوري د هغه غم
 د غفلت زخم به ژر دا ستا ناسور شي
 چې پرې نه رډې د نيكخوا د پند مرهم
 كه امسا يې د موسى بولي وگري
 بڼايي نن ساعت "حميده" ستا قلم

(د حميد مومند له ديوانه)

سپارښتنه:

- پورته نظم دې ښوونکي زده کوونکو ته بيان کړي.
- زده کوونکي دې دپورته نظم مطلب او نتیجه په خپلو کتابچو کې وليکي.

د قرآن عظیم الشان قانوني حیثیت

د اوقیانوس اطلس نه نیولی د گنگا د رود تر غاړې پورې یوازې دانه چې قرآن فقهي قانون پېژندل شوی دی، بلکی داد قانون یوه داسې مجموعه ده چې قضایي رویه، مدني او جزایي اصول د بشر مالي امور حتی د بنیاد م ټول کارونه اداره کوي او دغه ټول امور چې د قرآن عظیم الشان د ثابتو او نه بدلېدونکو احکامو له مخې اداره کېږي، بېشکه چې د خدای ﷻ له ارادې نه پیدا شوي دي.

په بل عبارت قرآن عظیم الشان د مسلمانانو عمومي او اساسي قانون دی، داسې چې پرتولو قوانینو شامل دی، عام له دې نه چې دیني وي، که اجتماعي، مدني وي که تجارتي، نظامي وي که قضایي، حیاتي وي که جزایي او د بشر دورځنۍ گذارې نه نیولې ان تر فردي او ټولنیزو حقوقو، فردي او ټولنیزو منافعو پورې، اخلاقیات او جنایات ددې جهان مکافات او مجازات، د هغه جهان تر عذاب او مکافاتو پورې ټول په کې بنودلي دي.
(کیبون)

سپارښتنه:

- گرانو زده کوونکو! دقرآن کریم اصولو ته درناوی خپله دیني او ایماني دنده وبولئ. او په خپل ژوند کې ددغې لویې پانگې خڅه گټه واخلي.

په قرآن کې د اسلام مسأله

که څوک غواړي چې د اسلام په بېلابېلو برخو کې ځانته معلومات پیدا کړي. نو قرآن کریم دې په غور او دقت سره مطالعه کړي، ځکه چې په دغه مقدس کتاب کې هغه حقایق په پوره وضاحت او صراحت سره بنودل شوي دي، چې د اسلام عالي مقام او د حضرت محمد ﷺ د شخصیت لوړوالی او دده د روح نهايه تقدس او پاکي ترې څرگندېږي.

(تولستوی)

انسانیت د دوستۍ، ورورولۍ، برابری او آزادۍ غږ دی، چې د حضرت محمد ﷺ له پاک زړه نه راوتلی او اوچت شوی دی.

(کار لایل)

سپارښتنه:

- گرانو زده کوونکو! دقرآن مجید تلاوت وکړئ او په ډیر غور سره یې مطالعه وکړي او اصول یې پر ځان او پر خپلې کورنۍ باندې تطبیق کړئ.

د الفت خلوريځي

مسخ کېدل

ښه سپړی چې له بدانو سره مل شي
دده فکر د هغوی فکر کې حل شي
همدغه مسخ کېدل دي په معنا کې
چې بې خوی د کوم حیوان په خوی بدل شي

علم او پوهه

بصیرت او پوهه نشته په کتاب کې
که څه نه وي د مغزو په پیچ و تاب کې
علم او پوهه بل شی نه دی بینایي ده
خوشي ناست يې پټې سترگې په محراب کې

پوهه ټوله راوتلې له مغزو ده
هسې نه چې په دې ډېرو کتابو ده
په نظر کې که دقت صحیح سنجش وي
علم زېر نده د دغسې کتوده

همدردي

پتنگ نه دی په ډیوه چې ستي نشي
بلبل نه دی چې په گل فریادي نشي
زړه يې مه بوله تورکانه د صحرا دی
په لیدو د زخمي زړه چې زخمي نشي

(گل پاچا الفت)

د بدانو حال

د هر تخم اصل پاك راځي له پاسه
په باطل يې آلوده كانا سپاسه
كه گوهر په لاس كې ور كړې بې قيمته
په كسيره به يې بدل كانا شناسه
د انسان په پوست كې خوی د درنده كا
چې غوږ باسي جوړو جبر له خناسه
څه گيله له بېگانه كوي نامراده
چې په خپل خرمن كې اور اېږدي له لاسه
له الله پناه غواړه له گمراهه
كه له جن څخه درسي كه له ناسه
اور د بد عمل مېوه د طاعت نور دی
بل باطل فكر فدوی له زړه وباسه
(د جانان فدوي^(۱) له ديوان څخه)

سپارښت:

• پورته نظم مطلب په نشر واپړی.

^۱ جانان فدوي په (۱۲۸۳) هـ ق كال خپل ديوان ترتيب او تدوين كړی دی.

غوښتنه

چې يې تا چا ته ټيټ نشي ننگيالی زما ژوندون کړه

زړه زما دې مسلمان وي تفکر مې د پښتون کړه

زه له وخته گيله نه کړم چې بنا دي يې له ما يو وړه

خو کاروان مې د همت او استقلال بېرته راستون کړه

په تب جنه زما نه کې، د حالاتو زيرگی اورم

ته حکمت زما د حضر اندېښنه د افلاطون کړه

خدايه! زيات کړې يو په لسه د پښتو د ليلا حسن

يا زما مينه هم زياته يو په لسه تر مجنون کړه

را عطا لکه د گل کړې جمعيت په پريشانۍ کې

چې حاصله ترې خداوي خوښ مې هغه زړه چاودون کړه

په گلشن يې کړې بدلې دا زما واره شلې

هر يو زړی د ملت مې تيغ په لاس کې را زرغون کړه

زه دې وچ هلوکۍ شپېلم خو ملت مې دی سلطان وي

دا زما د صحن سيوری په معنا کې همایون کړه

(امير حمزه شينواری)

سپارښتنه:

- پورته شعر په خپله ژبه په نشر واړوی.

د "شیدا" مرغلرې

په صرف يې ژاړي مانند شمعه	چې ممسکان کاسيم وزر جمعه
له غيره کاندي د زرو طمعه	که يې په سيم وي کيسه لبرېزه
ليرې له زړه کړه د ډيرو طمعه	په لږ قناع شه خاطر کړه جمعه
سر بريده شوه په زرو شمعه	چې قناعت يې په سيم ونه کړ
بهره يونه وره خود پسندانو	فروتنې کړئ سر بلندانو!
تواضع خوی کړې بهره مندانو	تل خميده وي بار ورې خانگې
چې مکافات شته جز نیکويي مه کړه	لويي که مومي زنهار لويي مه کړه
حال د آسمان وينې فتنه جويي مه کړه	واښه په خوله کې د کهکشان نيسي
غافل په حال شوې له استقباله	صاحب سريره بلند اقباله!
ترس له زواله بيم له وباله	درته ضرور دی د تا په سرږو
له ماهي زده کړه طلب خود رايه	حرکت نه کړې له خپله خايه
پر سينه خکېرې بې دست و پايه	که پکې مات شي هزار خارونه
کشاده چنگک وراي و فرهنگ لري	مردان هغه دي چې شرم وننگ لري
د توتي ژبه زړه د پلنگ لري	په بزم ورزم باندي چې راشي

(د شیدا له ديوانه)

❖ دا لاندې بيت معنا او مطلب يې څرگند کړئ.

تواضع خوی کړې بهره مندانو

تل خميده وي بار ورې خانگې

شاعر او سوله

هو! زه شاعر یم، د هغه ماشوم په مسکا مین شاعر، چې د مور په تي يې له مسکا ډکه خوله ایښې او د هغې خوږ او مهربانه نظریې تخنوي.

زما د شعر رنگینه دنیا په مینه او محبت ودانه ده.

زه د جهان په ودانۍ او په کې د رنگا رنگ گلونو په خدا مین یم.

د انسان خوښي او خوشحالي، نیکمرغي، هوساینه او سوکالي زما د شعر مضمون دی.

زه دهغه چا مقام، په خپلو سندرو کې ډېر اوچت ستایم، چې د انسان له سر نه شر او آفت، کړ او او مصیبت کموي او دا یې هیڅکله په چا نه لورېږي چې جهان خوږوونکي او بېوزلي نیکمرغه کوونکي ماغزه یې د جنگ او جگړې په سوز وونکو لمبو کې په اړو بدل شي.

خومره چې جهان ښکلی او ښایسته وي، خومره چې د انسان جوړوونکې متېې د خپلې نړۍ د ښکلا او د خپل ورور په نیکمرغه کوونکي کار بوختې وي هومره به زما شعر ښایسته او له رنگینو خڅه ډک وي. خومره چې د نړۍ پر مخ سوله، امنیت او کراری خپله هوساکوونکې او له سوکالی ډکه لمنه خپره کړې وي هومره به زما د شعر رنگینه نړۍ مسته وي او د هر بیت بېلې بېلې کلمې به د

مصیبت خپلو خولې له داسې خندا څخه ډکوي چې ازانگې به یې د لمر په نوراني ښار کې خوښي او خوشحالي خپروي.

نو ځکه له عدالت خوښوونکې او سوله دوسته نړۍ څخه د خپل شعر په خوږو جملو کې غوښتنه کوم چې د بشریت خوروونکي جنگ او نړۍ تباہ کوونکې جگړې دتورو لوخړو پلوی تور دیو گونډه کړي او پرې نه ږدي چې د نړۍ د وړانولو او د ماشومانو په شونډو د ملیح تبسم د وچولو په خاطر لېوني خوبونه وویني.

پرېږدئ چې تل سوله وي او د ورورولۍ او صمیمیت، مینې او محبت نه په ډکه فضا کې د لمر خوشحالوونکې وړانگې د نړۍ پر مخ وځلېږي، پرېږدئ چې انسان د خپلې نیکمرغۍ، د انسان د هوساینې او سوکالی له پاره خپله نړۍ نوره هم ښکلې او ښایسته کړي او زما د شعر عنده لیب په کې د سولې او دوستۍ سندره د ستورو روښانې نړۍ ته ورسوي.

(قتیل خوږیانی)

کورنۍ دنده:

○ زده کوونکي دې د پورتنې درس مطلب په خپلو کتابچو کې وليکي.

سپارښتنې:

گران زده کوونکي دې په وار سره د پورتنې درس په اړه خبرې وکړي او دا دې څرگنده کړي چې موږ ته څه رابښي او څه باید وکړو.

سبا

هغه ورځ چې تر اوسه يې نه د لمر وړانگې د غرونو په سرو لوېدلې دي او نه يې د پېښو او واقعاتو مطلع چاته معلومه ده د سبا په نامه يادېږي.

دا ورځ لکه يوه پټه معشوقه له هر چانه پټه ده او د سحر نسيم يې هم له مخه پروڼی نه دی ليرې کړی.

دا ورځ له دغه مجهوليت او معماتوب سره د هر چا په زړه کې محبوبيت لري او هر څوک ورته په اميد گوري. د هر چا کار اوزيار د سبا ورځې د ښه والي له پاره دی او د نن ورځې د عمل نتيجه د سبا ورځې په لمن کې لټوي.

هر څوک هيله لري چې د نن ورځې زحمت به د سبا ورځې په راحت بدل شي او سبا به له نن نه ښه وي په همدغه سره د ژوندانه مشقت سپکېږي او د اميد مزې غځېږي.

چا چې نن د خوبنۍ او خوشحالي ډولۍ کاله ته راوړېده هغه يقين لري چې سبا ته به د زوی پلار شي او له دغې خوشحالي نه به بله خوشحالي پيدا شي.

د ژوندانه ټول خوږوالی په همدغه شي کې پټ دی. که دغسې سبا ته څه امېدونه لرو د ژوندانه تحمل هېڅکله نشو کولی. مخکه او

آسمان په همدغې ورځې پسې سر په څيرې سرگردانه گرځي او د اتيا کالو بوډا هم له دغې ورځې نه نا اميده نه دی.

که د سبا ورځې مينه زموږ له زړونو نه ووځي موږ بيا ژوند نشو کولی، ځکه چې زړونه سپرې او آرزو گانې مري. که موږ له سبا سره خپل تعلقات قطع کړو، ډېر تاوان به وکړو او خپل ژوند به فاني وگڼو.

زموږ نظر به بيا ليرې څارنه کوي او ډېر لنډ به گوري. په دغسې حال کې موږ بيا اوږده فکرونه نشو کولی او د مريخ سفر رانه پاته کېږي.

د سبا ورځې فکر زموږ په اخلاقي ژوند کې هم ډېره اغېزه لري او د بشر هر راز مادي او معنوي ترقيات ورپورې تړلي دي. دهقان د همدغې ورځې دپاره کر کوي او باغوان په باغ کې نيالگي ږدي. د خرما زړې په محکه کې کرل او د خرما له ونو نه خرما ټولول د هغو کسانو کار دی چې سبا ته امېدونه لري او د نن ورځې تنگه دايره کې ايسار نه دي.

خومره چې د انسان ذهن او د ماغ ترقي کړې ده، په هره اندازه چې انسان لوی شوی او پوه شویدی، هغومره يې له سبا سره تعلق زيات شویدی، د سبا ورځې غم خوړل، د سبا دپاره فکر کول دي. د سبا

ورځې ضرورت او احتياج په نظر کې نيول د ډېرو پوهانو او د ډېرو لويانو کار دی.

زه لوی او کوچنی په همدې پېژنم چې يو ډېر ليرې گوري او بل ډېر نژدې گوري.

د يوه سبا هم ډېر ليرې او د بل لنډ دی.

د مسلمان سبا پس له مرگه هم شته. دده نظر بايد ډېر ليرې څاروکړي او ابدي ژوند په نظر کې ونيسي. ابدي ژوند همدغه دی چې سپری له سبانه غافل نه وي او د سبا اندېښنه ورسره وي.

نن او سبا هغه دوه مېلمانه دي چې يوځي او بل راځي موږ له يوه سره وداع کوو او د بل په خدمت مشغولېږو، زموږ خدمت بايد د سبا ورځې له پاره وي او خپله آينده په نظر کې ونيسو د عقل او دور اندېښنې تقاضا هم دغه ده.

(له غوره نثرونو څخه)

سپارښتنه:

- گرانو زده کوونکو! پورته ادبي نثر په ډېر غور سره ولولئ او وروسته تاسو هم د سبا په هکله څو کرښې وليکئ چې هم پيغام او هم ادبي بڼه ولري او بيا يې د خپلو ټولگيو الو په مخکې ولولئ.

د بیان برخه

د بیان علم

بیان په لغت کې ایضاح او څرگندولو ته وایي او په اصطلاح کې هغه پوهنه ده چې د هغې په ذریعه کولی شو چې یو مضمون په مختلفو عباراتو کې بیان کړو او په مختلفو قالبونو کې یې واچوو. مثلاً که موږ وغواړو چې د زلمي زړه ورتیا بیان کړو نو په دې لاندې بېلو عباراتو کې دا مطلب څرگندولی شو:

۱- زلمی د زمري په شان زړه وړ دی.

۲- زلمی په زړه ورتوب کې زمري دی.

۳- زلمی زمري دی.

۴- زلمي د زمري شیدې رودلې دي.

۵- د زلمي په سینه کې د زمري زړه پروت دی.

د بیان علم له درېو شیانو څخه بحث او څېړنه کوي: تشبیه، مجاز او کنایه.

تشبیه

که یوشی له بل شي سره د هغه مشترک وصف په وجه، چې د دوی ترمنځ پروت دی مشابه شي، تشبیه بلل کېږي، لکه په دې بیت کې:

د خپل عمر شپې او ورځې چې په زړه کړم هسې درومي چې گویا د سیند اوبه دي

په پورتني بيت کې عمر مشبه او د سيند اوبه مشبه به بلل کېږي
تېرېده د دوی په منځ کې يو مشترک وصف دی چې شاعر په
همدغه وجه خپل عمر د سيند له اوبو سره تشبیه کړی دی.

د تشبیه نور مثالونه دا دي:

سرې سرې اوبنګې دې پرمخ عبد القادره و خپل یارته د یاقوتو مهماني ده
چې پرمخ دې کړه خواره د زلفو ولونه زړونه زانګي په هر تار لکه گلونه
نن شیدا له ځانه سیردی لکه شمع ستا محفل ته یې بې سره گردن راوړ

دازما له غمه شین زړه په کې خیال د یار د شونډو

هسې رنگ زيب و زینت کا لکه می په شنه پیاله کې

دا هلال دی چې لیده شي په شفق کې که په لاس د گل اندامې سپین وښی دی
لکه بت چې په رڼو سترگو بیده وي هسې زه په بیداری کې وړی خواب یم

د دنیا د مال په تللو د لګیر مشه

مات اغزي دې له پښو خیرتي زهیر مشه

د تشبیه غرض

د تشبیه غرض اکثره مشبه ته راجع کېږي. کله تشبیه څخه غرض د مشبه د حال بیان وي. ځینې وخت یې مقدار، بنکلا، بڼه والی، بدوالی یا داسې نورې خواوې په نظر کې نیول کېږي. مثلاً په دې بیتونو کې د تشبیه غرض د مشبه د حال بیان دی.

لکه ونښلي مرغی په سست دام د سلولومو هسې زه پریشانو زلفو کې یستم په کشاله کې

هسې کار په ما د ترکوڅندا وکړ لکه ووژني یو بل په مسخرو کې

د میزان په شان مې علم په پاسنگ دی هېڅ خبرنه یم له خپله بیش و کمه

او په دې بیتونو کې د مشبه مقدار بیان شوی دی:

څو به شمېرم زه غمونه د هجران هومره ډېر دي لکه ربگ د بیابان

دا باران نه دی چې اوري له آسمانه د مرغانو په رحمان باندې ژړا شوه

ستړی کېږي مین زړه په فریاد کله لکه دود هسې د اور په لمبه سپورځي

په دې تشبیه گانو کې د تشبیه غرض د مشبه بنکلا او بنایست دی:

دا زما د قاتل لاس دی نه پوهېږم که تر باغ وتلی شاخ دی د سروگلو

زرغونو محکوکی ځل کا لکه ستوري چې پر هسک باندې ځلېږي سپین گلونه

په سپین مخ یې د عرق دانه لیده شي د سحر په وخت کې سترگه د صبا ده

د تشبیه خواوې

تشبیه دوې خواوې لري چې يوې خواته مشبه او بلې خواته يې مشبه به وايي. تشبیه د خواوو په لحاظ پر دريو برخو ويشله کېږي:

الف: مرکبه او مفرده تشبیه: د تشبیه يوه خوا مرکبه او بله خوا مفرده وي يا دا چې دواړه خواوې مرکبې يا مفردې وي، نو ځکه په دې برخه کې څلور ډوله تشبیه راځي:

۱- چې مشبه مرکب او مشبه به مفرد وي لکه کاظم خان شیدا چې وايي:

بڼه اټکل دی شیدا وکړ نشته ځای د فریاد چاته

لکه شمع پټه خوله څه په ژړا له دې محفله

په پورتنی بیت کې شاعر په داسې حال کې چې پټه خوله په ژړا له محفله څخه ځي یو ترکیبي حال لري او مشبه دی- خو شمع چې مشبه به ده مفرد واقع شوې ده. حمید ماشو خپل وايي:

د یا رغم را سره څه وایم چې څه کړې تل مې ویني د زړه روې (۱) لکه روې (۲)

د یار غم په داسې حال کې چې د مین د زړه وینې روي یو ترکیبي حال لري او مشبه دی، مگر روې چې مشبه به راغلی دی مفرد دی.

۲- چې مشبه مفرد او مشبه به مرکب وي:

هغه زړه به له طوفانه په امان وي

چې کشتی غوندي د خلکو باربردار شي

په پورته بیت کې زړه مشبه او مفرده کلمه راغلي ده، په داسې حال کې چې کشتی د خلکو باربرداري او له طوفان څخه په امان کېدل بېل بېل حالتونه لري چې مرکبه راغلي، یعنی مفرده تشبیه له مرکبې تشبیه سره.

۳- چې مشبه او مشبه به دواړه مرکب وي لکه پير محمد
کاکړ چې وايي:

رنگ د مخ دې په عرق کې نمايان دی د گل عکس څرگندېږي په شبنم کې

په پورتنی بیت کې د مخ رنگ په عرق کې مشبه او د گل عکس په
شبنم کې مشبه به دی او دواړه مرکب دي په دې لاندې بیتونو کې
مشبه او مشبه به دواړه مرکب راغلي دي:

بوی په زلفو کې زما گلبدن راوړ که په دام کې یې آهو د ختن راوړ
تورې زلفې دي په سپینو لپچوزانګي نساماران دي د چندنو په شاخونه

۴- چې مشبه او مشبه به دواړه مفرد وي، لکه په دې بیتونو کې:

عاشقان یې د دنیا له غمه خلاص کړه عاشقي د سلیمان پاچا غمی دی
ښه چې زړه مې مسافر شو ستا په لوري عقیق لاشي قیمتي چې وطن پرېږدي
د یار غم مې لکه تاج دی په سراينی نورغمونه مې همه لاندې تر پښو دي

په پورتنیو بیتونو کې عاشقي، زړه او د یار غم مشبه او د سلیمان
پاچا غمی، عقیق او تاج مشبه به دي چې ټول مفرد راغلي دي.

ب- عقلي او حسي تشبیه: عقلي تشبیه هغه ده چې د عقل په
وسيله سپری پرې وپوهېږي، او حسي تشبیه هغه تشبیه ده چې د
حواسو په وسيله یې پېژندنه کېږي یا په بل عبارت که مشبه یا
مشبه به خارجي وجود ولري حسي او که نه وي عقلي بلل کېږي.
پير محمد کاکړ وايي:

نصیحت پر سنگدلاو اثر نه کړي بیهوده پير محمد دروهي په سنگ

په پورتنې بیت کې (نصیحت) مشبه او (در) مشبه به دی نصیحت کوم خارجي وجود نه لري او دريې لري، نو ځکه مور وایو چې په دې تشبیه کې مشبه عقلي او مشبه به حسي دي.

په عقلي او حسي تشبیه کې کله یوه خوا عقلي او بله خوا حسي وي او کله بیا دواړه خواوې عقلي یا حسي وي، نو ځکه په دې برخه کې هم څلور ډوله تشبیه راځي:

۱- چې مشبه عقلي او مشبه به حسي وي، لکه عبدالقادر چې وایي:

خیال یې چې په زړه کې در خسار ساتم همبش

ننه په گوگل کې گویا نارساتم همبش

په پورتنې بیت کې (خیال) مشبه او عقلي دی او نار مشبه به او حسي دی نور مثالونه یې دادي:

چې ویاغ وته یې لار د خزان نشته

عشق عاشق لره یو هسې گلستان دی

که په زړه کې دې خراغ د علم بل وي

سعادت به لکه سیوری در سره وي

۲- چې مشبه حسي او مشبه به عقلي وي، لکه میرزا خان چې وایي:

که سپین مخ د یار اسلام زلفې کفار هم

مقصود یو دی په کعبه په بتخانه کې

په پورتنې بیت کې (مخ) مشبه او حسي دی (اسلام) مشبه به او عقلي دی. پیر محمد کاکړ وایي:

ډېره یې په زلفو ډمې مه وهه شانه

عمر به مې کم شي که یو تار ورځنې وخت

چې هم دا ساعت مې بیا موندو ژوندون

چې مې یار په سترگو ولید ماگمان کړ

په پورتنیو بیتونو کې (زلفې) او (یار) مشبه او دواړه حسي دي
(عمر) او (ژوندون) چې مشبه به دي دواړه عقلي راغلي دي.

۳- چې مشبه او مشبه به دواړه عقلي وي، لکه:

بڼه لیده لکه آواز د روح خوراک دی ځکه هیڅوک ماږه نشو په لیدو
هم هغه ساعت مې روح له تنه کوچ کا که خالي مې ستا له خیاله خپل ضمیر کړ
نا پوهي ده لکه مرگ ځان ځنې ژغوره مرگ ته هېڅ سپړی په خوبه غاړه نږدي
بڼه لیده، د یار خیال او نا پوهي مشبه او آواز، روح او مرگ مشبه
به راغلي دي چې ټول عقلي دي او کوم خارجي وجود نه لري.

۴- چې مشبه او مشبه به دواړه حسي وي، لکه رحمان بابا چې وايي:

لکه گل چې څوک د طفل په لاس ورکا هسې رنگ دې زما زړه کړ شوک په شوک

زړه مشبه او گل مشبه به دی چې دواړه حسي دي.

په دې لاندې بیتونو کې هم مشبه او مشبه به دواړه حسي راغلي دي:

محبوبیا پر بستر او بڼتسه له خوبه که هوسی وه د بهار په گلو رغبتسه
د خونریز په وخت دی زړه وي هغه کانی چې جلات باندي د قتل خنجر تیز کا
ژوندی ځان په ځمکه خښ که لکه تخم که لویي غواړي د خاورو په مقام شه

ج: د تعدد په اعتبار د دواړو خواوو ډولونه:

د تعدد په اعتبار هم د تشبیه دواړه خواوې پر څلورو ډولونو باندي
ویشل کېږي: ملفوفه، مفروقه، تسویه او جمع.

۱- ملفوفه: ملفوفه تشبیه هغې تشبیه ته وايي چې لومړی څو

مشبه ذکر شي او وروسته بیا د هر مشبه له پاره مشبه به راوړل شي

لکه علي خان چې وايي:

تورې زلفې سپين رخسار ور څخه غواړم ځکه خدای ته لاس په شام و سحر نيسم

په پورتنی بیت کې لومړی تورې زلفې او سپين رخسار چې دواړه
مشبه دي ذکر شوي دي. او وروسته بیا د زلفو له پاره مشبه به
(شام) او د (رخسار) له پاره مشبه به سحر راوړل شوي دي.

میرزا حنان په دې ډول تشبیه کې یو بڼه غزل لري، چې موږ یې
دلته دده له دیوان څخه را نقلوو:

دا څه زلفې، څه رخسار او څه ذقن دی څه سنبل او څه گلاب څه نسترن دی

دا څه مخ دی دا څه زلفې دا څه خط دی څه لاله څه بنفشه څه یاسمن دی

دا څه خال دا څه جبین دا څه تمکین دی څه پاچا اودا څه تخت څه نشستن دی

دا څه قد دی دا څه سترگې دا څه مخ دی دا څه سرو څه نرگس دا څه گلشن دی

څه سبزه دا څه گلاب دی څه غنچه ده دا څه خط دی څه عذار دا څه دهن دی

څه مژگان دي څه ابرو دی څه کاته دي دا څه غشي څه لینده دا څه زدن دی

دا څه یار دا څه اغیار دا څه حنان دی

دا څه گل دا څه بلبل دا څه زغن دی

۲- مفروقه: که په یو بیت یا یوه مصرع کې خومشبه او مشبه به

څنګ په څنګ راوړل شي مفروقه تشبیه بلل کېږي، میرزا حنان وايي:

تن دې سیم، غابونه دُربان دې لعل چو کیدار دا ستا د مخ پر خزانه یم

عبد القادر خان خټک وايي:

شونډې دې یاقوت دي مرغلرې سپين غابونه سر تر پایه درست د پاچاهانو خزانه یې

رحمان بابا وايي:

مخ دې اور خط دې سبزه ده زه حيران يم
چې سبزه په اور کې څنگه زرغونېږي
دا پر مخ يې خال و خط او زلفې نه دي
تورا طلس يې پر کعبه دی غورولې

۳. تسويه: تسويه هغې تشبیه ته وايي چې د يوې مشبه له پاره يوه مشبه به، د دوو

مشبه له پاره دوه مشبه به او په همدې ډول د طرفينو ترمنځ توازن موجود وي، لکه په

لاندې بيتونو کې.

دا هلال دی چې لیده شي په شفق کې
که په لاس د گل اندامې سپين وښی دی

د خپل عمر شپې او ورځې چې را ياد کړم
هسې درومي چې گویا د سيند اوبه دي

۴- جمع په دې ډول تشبیه کې د يوې مشبه له پاره څو مشبه به

راوړل کېږي، لکه رحمان بابا چې وايي:

هغه سترگې چې نرگس وهم بادام دي
تيرې تورې دي زما په قتلولو

(سترگې) مشبه دي او درې مشبه به (نرگس، بادام او تيرې تورې)

ورته راوړل شوي دي.

رحمان بابا په دې ډول تشبیه کې يوه خوندي غزل لري چې يو څو

بيتونه يې دا دي:

مخ د يار شمس و قمر درې واړه يو دي	قد و سرو صنوبر درې واړه يو دي
حاجت نه لرم د شهد و په شڪرو	لب د يار شهد و شکر درې واړه يو دي
چې غبار يې د كوڅې را باندي راشي	دا غبار مشك و عنبر درې واړه يو دي
په سبب د ظالمانو حاكمانو	كوراوگور او پيښور درې واړه يو دي

(رحمان بابا)

يا بر عكس چې د خو مشبه له پاره يوه مشبه به وي، لكه :

دا پر مخ يې خال و خط زلفې نه دي	تور اطلس يې پر كعبه دى غورولې
په دې بيت كې خط، خال او زلفې درې واړه مشبه او تور اطلس مشبه به راغلى دى.	

د تشبیه ادات

هغه توري چې پرتشبيه باندې دلالت کوي د تشبیه ادات بلل کېږي لکه د (خېر) او (دود) توري چې په دې لاندې بیتونو کې راغلي دي:

یوه ورځ به بندیوان د باز په خېر شي
چې د خیال په لاس کې تن د دلبر نیسم

چې دې شپه او ورځ خوراک شوه د قام غوښه
د هلك په دود په لاس کې قمر نیسم

په پښتو کې د تشبیه مشهور ادات دا دي: لکه، خېر، دود، شان، غونډې، ته به وایې، ته وا، سیال، مثالونه یې په لاندې ډول په ترتیب سره وگورئ:

ستا له غمه په ځان زړه د رحمان سوځي
د هندارو په خېر غرونه سپین وړنگن دي
د شبنم په دود مې اوبنکې په شپه اوري
چې نا اهلو ته د اهل وینا وایم
د مخ آب مې چې په سوال سره توی نشو
دلاله غونډې مې داغ د بدن جز دی
ته به وایې چې غنچه په نمو راغله
ته به وایې په گلابو شبنم پریوت
هر پلو د گلوورم دی لونلی
چې نه خط لري نه خال او نه سرې شونډې

لکه شمع په زیارت د شهیدانو
چې په واورو باندې ځل وکا لمرونه
چې رایاد بنکلی جمال د گلبدن کړم
زه حمید به دمنصور په شان په دار شم
پوشیده په صدف دُر غونډې آبدار یم
درته چاوې چې زما د درد دوا کړه
پس له خوا به چې غځېږي گل اندامه
چې له قهره یې خولې شي رخسارونه
ته وا راغله له ختنه کاروانو نه
څوک به څه وایې چې لمر د آشنا سیال دی

تشبیه د اداتو په اعتبار دوه ډوله ده: یوې ته مرسله او بلې ته مؤکده تشبیه وایي.

○ مرسله تشبیه هغه ده چې ادات په کې ذکر شوي وي، لکه په پورتنیو مثالونو کې.

○ مؤکده تشبیه هغه ده چې په هغې کې ادات نه وي راغلي او دا ډول تشبیه درې ډوله راځي. یو دا چې صرف ادات په کې نه وي راغلي دې ډول تشبیه ته موکد محض تشبیه وایي، لکه:

رنگ د مخ یې په عرق کې نمایان دی

د گل عکس څرگند پري په شبنم کې

دوهم ډول یې اضافي مؤکده تشبیه ده چې اضافي ترکیب لري، لکه د رحمان بابا په لاندې بیتونو کې:

خدای وماوته گلونه د جنت کړل که داغونه مې په زړه باندې صنم ږدي

ترخې اوبنکې د عاشق آب و نمک دی خدای دې نه کا څوک بې آب و بې نمکه

په پورتنیو بیتونو کې د زړه داغونه، عاشق ترخې اوبنکې، او د محبوب درگاه مشبه او د جنت گلونه، آب او نمک مشبه به راغلي

دي چې ادا ت نه دي ورسره ذکر شوي. او بل دا چې سر بېره پر دې
چې ادا ت نه وي راغلي مشبه مضاف اليه او مشبه به مضاف واقع
شوي وي.

لکه په دې بيتونو کې:

وناوک ته د مژگانو دې هدف کړم په سينه مې د زخمونو حساب نشته
ستا د خيال مېلمه مې ناست دی په گوگل کې تل مې خوري د زړه د غوښو کبابونه
که رحمان د عاشقۍ په تيغ شهيد شي د جنت حورې همه واره دلې دي
په پورتنیو بيتونو کې مژگان، خيال او عاشقي مشبه ناوک، او تبخ
مشبه به راغلي دي. سر بېره پر دې چې ادا ت نه دي په کې راغلي
په دې ټولو تشبیهاتو کې مشبه مضاف اليه او مشبه به مضاف
واقع شوي دي.

درېم ډول يې توصفي مؤکده تشبیه ده چې مشبه او مشبه به صفت
او موصوف راشي لکه: گل بدن، گل اندام، شکرلب، سمبل مو،
سر وقد، او نور.

مجاز

مجاز په لغت کې اجازه ورکړې شوي ته وايي او د زپورتوب او تجاوز کولو په معنا هم راغلی دی. د بیان د پوهانو په اصطلاح کې یو لغت چې د خپلې اصلي او حقيقي معنا څخه تجاوز وکړي، د یوې غیر وضعي معنا له پاره راوړل شي مجاز بلل کېږي. د مثال په توګه که موږ زلمي ته خطاب وکړو چې زمريه دلته راشه. په دې جمله کې (زمري) داسې کلمه ده چې اصلاً د زمري له پاره چې په زړه ورتوب کې شهرت لري وضع شوې ده، نه د زلمي له پاره، نو دا چې موږ دا کلمه د زلمي دپاره راوړو مجاز باله شي.

هر کله چې موږ کوم لفظ د مجازي معنا له پاره راوړو، باید د حقيقي او مجازي معنا تر منځ هرو مرو کومه علاقه او نسبت موجود وي، که نه وي نو د هغه لفظ استعمال په مجازي معنا سره غلط دی، ځکه چې زمري او زلمي یو له بله سره د زړه ورتيا نسبت لري او دا د دوی یو مشترک وصف دی، له دې امله موږ د مخه زلمي ته د زمري خطاب وکړو او که سپرې مثلاً گل ته د زمري یا زلفو ته د لمر خطاب وکړي څرنگه چې د دوی په منځ کې کومه علاقه او نسبت وجود نلري، نو دلته مجاز غلط دی.

مجاز پر دوه ډوله ویشل کېږي: یو ډول مستعار او بل ډول مرسل مجاز بولي. که چېرې د حقيقي او مجازي معنا په منځ کې د تشبیه علاقه موجوده وي مستعار مجاز یا استعاره ورته وايي، لکه سترګوته چې نرګس یا بانو گانو ته چې غشي وویل شي او که د دوی په منځ کې د تشبیه علاقه نه وي او د سببیت، مسببیت،

ظرفیت، مظروفیت یا داسې نورې علاقې موجودې وي نو مرسل مجاز بلل کېږي.

۱- استعاره (مستعار مجاز)

استعاره په لغت کې عاریت غوښتلو او په اصطلاح کې د غیر حقیقی معنا له پاره د کوم لفظ استعمالولو ته وايي په دې شرط چې حقیقي او مجازي معنا تر منځ د تشبیه علاقه موجوده وي.

د تشبیه او استعاري توپيرونه:

په لاندې بیتونو کې د تشبیه او استعاري بېلګې په غور سره وګورئ:

د پرکار په دود پر سر باندې خر خېرم د اشنا له هجره هسې سرگردان شوم

د یار خیال چې راوړي د زړه تر کوره په قدم کې یې گوهر له سترگو توی کړه

په لومړي بیت کې شاعر خپل ځان له پرکار سره تشبیه کړی دی، نو ځکه شاعر مشبه او پرکار مشبه به دی سرگردانی چې د شاعر او پرکار په منځ کې یو مشترک وصف دی وجه شبه بلل کېږي. (دود) کلمه چې د هغې په واسطه تشبیه راغلې ده د تشبیه توری (ادات) بلل کېږي. په دویم بیت کې گوهر د اوبنکو له پاره استعاره شوی دی. یعنی شاعر د خپل بیت په دویمه مصرع کې گوهر ذکر کړی دی مطلب یې اوبنکې دي په دې ځای کې (گوهر) مستعار منه او (اوبنکې) چې په نوموړي بیت کې یې ذکر نه دی راغلی مستعار له بلل کېږي.

د گوهر او اوبنکو تر منځ ارزښت او بنکلا یو مشترک وصف دی یعنې هغه قیمت اوبنکلا چې گوهر یې لري. د مین هغه اوبنکې

چې ديار په قدمونو کې يې تويوي هم يې لري دغه مشترک وصف چې په تشبیه کې وجه شبه ده په استعاره کې وجه جامع بلل کېږي.

شاعر په دويمه مصرع کې وايي چې (گوهر له سترگو توی کره) په دې ځای کې (له سترگو څخه تويول) يوه قرينه ده چې ددغې قرينې له مخې له گوهر څخه اوبنکې مرادېږي، ځکه چې که دا قرينه نه وي ذکر شوی نو گوهر پر خپلې حقيقي معنا (جواهر) باندې دلالت کوي نه پر اوبنکو باندې.

اوس نو بايد وويل شي چې د تشبیه او استعارې توپير په دې لاندنيو موادو سره کېږي:

^(۱) په تشبیه کې مشبه او مشبه به دواړه بايد ذکر شي او په استعاره کې يوازې مستعارمنه (مشبه به) يا مستعار له (مشبه) ذکر کېږي. او که مستعار له (مشبه) راوړل شي نو د مستعارمنه د لوازمو څخه هم يوشی بايد راوړل شي. او که مستعارمنه ذکر شي د مستعار له له لوازمو څخه بايد يوشی راوړل شي.

^(۲) په تشبیه کې د مشبه او مشبه به په منځ کې مشترک وصف ته وجه شبه وايي او په استعاره کې يې وجه جامع بولي. په تشبیه کې کله، کله وجه شبه او ادات راوړل کېږي خو په استعاره کې وجه جامع نه راوړل کېږي او ادات بيخي وجود نه لري.

^(۳) په تشبیه کې د قرينې راوړلو ته اړتيا نشته او په استعاره کې قرينه بايد هرو مرو راوړل شي.

استعاره ډېر ډولونه لري. يوڅو ډولونه يې په لاندې توگه دلته بيانوو:

مصرحه استعاره:

مصرحه استعاره هغې استعارې ته وايي چې مستعار له حذف شي او يوازې مستعارمنه راوړل شي. دا ډول استعاره په پښتو کې خورا ډېره راځي. خوشحال خان خټک وايي:

د نور چا په ماڅه کار دی زه پرې خوښ یم که مې دل و دین همه واړه بتان وږي
په پورتنی بیت کې (بتان) مستعار منه دی او (بنکلی) مستعار له دی
چې دلته نه دی ذکر شوی. کاظم خان شیدا وايي:

خپلې تورې دې په چا دي نن سرې کړي چې لیده شي بیا په سرو وینو ککړي

له (تورو) څخه موخه سترگې دي، نو ځکه (توري) مستعار منه او (سترگې) مستعار له دي چې نه دي ذکر شوي په دې لاندې بیتونو کې هم مستعار له حذف شوی دی او يوازې مستعار منه ذکر شوی دی.

د پسرلي بنکلونکي بیا کړه سینگارونه بیا یې ولونل په غرونو کې لالونه
څو یې ویني د خپل ځان خون بهانسي د گلرخ په تېره تیغ به آشنا نشي
درېده مې گریبان سترگې خونبارې په ما وکړې خپل آفتاب د سحر چارې

مکنیه استعاره:

هغې استعارې ته وايي چې شاعر مستعار له ذکر کړي او مستعارمنه حذف کړي، خو د مستعارمنه له متعلقاتو څخه کوم شی راوړي، ځکه چې په دې ډول استعاره کې مستعار منه له خپلو متعلقاتو څخه پېژندل کېږي. رحمان بابا وايي:

هر ساعت زما د غور په تاوولو د فلک لاسونه شنه شوه تر څنگلو

په پورتنې بیت کې فلک د ظالم سړي له پاره استعاره شوی دی. یعنې مستعار له (فلک) او مستعار منه ظالم (سړی). لاس چې د مستعار منه (سړی) له متعلقاتو څخه شمېرل کېږي دا یې څرگنده کړه چې مستعار منه (سړی) دی.

کاظم خان شیدا وايي:

د جبین تر شي يې نښه د خامۍ ده چې کباب و خوري په زړه تېره سيخونه

(کباب) مستعار له او (سړی) مستعار منه دی. سړی ځکه مستعار منه دی چې (زړه) او (جبین) چې د سړي له متعلقاتو څخه شمېرل کېږي، ذکر شوي دي. رحمان بابا وايي:

عشق يو هسي رنگ افسون په عالم پوکې چې عاشق په تورو سترگو نا بينا دی په دې بيت کې مستعار له (عشق) او مستعار منه (افسونگر) دی. ځکه چې (افسون) د افسونگر له متعلقاتو څخه شمېرل کېږي چې په پورتنې بيت کې له مستعار له سره ذکر شوی دی. د مکنيې استعارې نور مثالونه دا دي:

ور خسار و ته يې لاس غزوي زلفې تماشا د دې چمن کا گلچيني هم
يار بيرحم زه بې بخته طالع شوم دی لاهنوز د کج فلک راسره کين دی

اصليه استعاره:

هغې استعارې ته وايي چې شاعر په خپل کلام کې کوم جامد اسم استعاره کړي، لکه په دې لاندې بيتونو کې چې سنبل، تبغ، مرغلري او تور نرگس استعاره شوي دي:

چې سنبل يې غوروي پرمخ پوهېږم اور د عشق به مې تازه د سبا باد کا
د هغه خونې څه باک د چا له مرگه چې په تبغ يې جوړې شوې منارې دي
رانبکاره يې نکره هېڅ دلبو لعل تويوم که له چشمانو مرغلري

ما ديار د مخ په باغ کې دي ليدلی
چاوی دا چې تور نرگس موندلی نشي

تبعیه استعاره:

هغې استعارې ته وايي چې د مستعار لفظ جامد اسم نه وي په کې راغلی، بلکې فعل يا مشتق اسم په کې استعاره شوی وي، لکه بنکارندوی چې وايي:

هر پلو رنې ولې بهاندې خاندي له خوبښه سروهي په سنگرونه
په پورتنې بيت کې (خاندې) فعل دی چې د اوبو د شرهار له پاره
استعاره شوی دی. دغه رنگه د عبد القادر خان خټک په دې لاندې
بيت کې د گوتو له وهلو څخه مراد رښخول دي:

له غيرته مې زړگی ټوکر ټوکر شي چې يې گوتی په وښتو وهي شانه

مطلقه استعاره:

هغې استعارې ته وايي چې د مستعار منه يا مستعار له له متعلقاتو څخه کوم شی نه وي په کې ذکر شوی. لکه رحمان بابا چې وايي:

د دیدن په گدایي کې مې ننگ نشي د رويزگر يم د بتانو په بازار کې

په پورتنې بيت کې (بتان) د ښکلو له پاره استعاره شوی دی چې (بتان) مستعار منه او (ښکلی) مستعار له بلل کېږي، ځکه چې د مستعار منه يا مستعار له له متعلقاتو څخه کوم شی نه دی ذکر شوی.

چې خجل ترې دا مهتاب دی هم آفتاب
چې نثار کې په ما لعل و مرغلرې
ستا نرگس د باغ نرگس کره په کفن کې

ما په مخ د مخکې وليدو مهتاب
تر خوږې خدا دې زار شم راته خنده
د گلابه دې لاله داغ پر زړه يووړ

مرشحه استعاره:

هغه استعاره ده چې د مستعار منه له متعلقاتو څخه کوم شی ذکر شي لکه پير محمد کاکړ چې وايي:

ستا د غشو له پرهاره به روغ نشم چې ويشتلی دې په زړه لکه نخچيريم

په پورتنی بیت کې غشي د بانوگانو له پاره استعاره شوی دی ويشتل او پرهار چې د (غشي) يعنې مستعار منه له متعلقاتو څخه دی هم ذکر شوی دی، نو ځکه مرشحه استعاره بلل کېږي. رحمان بابا وايي:

که په غوږ کې دا گوهر زيبا يي ستا ده او که نوي د ناصح غاړه ادا ده گوهر د پند او نصيحت له پاره استعاره شوی دی. يعنې گوهر مستعار منه او پند مستعار له دی غوږ کول او زيبايي چې د گوهر "مستعار منه" علایم دي، هم ذکر شوی دی. د ميرزا حنان په دې لاندې بیت کې هم (دُر) د پند او نصيحت له پاره استعاره شوی دی او له بحر څخه رايستل او را نيول د مستعار منه (دُر) علایم دي چې ورسره ذکر شوي دي، نو ځکه مرشحه استعاره بلل کېږي:

حنان دُر کره را بيرون د زړه له بحره ولى نې^(۱) رانيسي هېڅوک په کودري
مجرده استعاره:

هغې استعارې ته وايي چې د مستعار له علایم او متعلقات راورل شي، لکه حميد چې وايي:

نه له ما د مهرخوی ولاړ د بتانو نه د جوړو د جفا رسم له دوي ولاړ

^۱- نې د (نه يې) مخفف دي.

په پورتني بيت کې (بتان) مستعار منه او (بنکلی) مستعار له دی د جوراو د جفا رسم د بنکلو (مستعار له) له متعلقاتو څخه شمیرل کېږي چې په نوموړي بيت کې يې ذکر راغلی دی، نو ځکه مجردة استعاره بلل کېږي.

پير محمد کاکړ وايي:

پريشاني مې د خاطر ورځني پاڅي
چې سنبل شي په سپين مخ باندې پريشان ستا

سنبل د زلفو له پاره استعاره شوی دی. يعنې سنبل مستعار منه او زلفي مستعار له دی.

پر سپين مخ باندې پريشانه کېدل د مستعار له علایم دی چې د نوموړي بيت په دوهمه مصرع کې راغلی دی، نو ځکه مجردة استعاره بلل کېږي.

۲- مرسل مجاز:

مور د مخه وويل چې که چېرې د حقيقي او مجازي معناوو ترمنځ بې له تشبیه څخه نورې علاقې موجودې وي مرسل مجاز بلل کېږي. مثلاً لاندې بيتونه ولولئ او ښه ورته ځير شئ:

دا زما په اوږو واچوه احسان لږ	راته وکړه په دې سرو شونډو بيان لږ
ماته کړې يې مری د غم زمري ده	که آهو مې د عصمت په وينو رنگ ده
هغه بنکلی د حسين په ککړۍ ده	که يې ماته په شنو کانو کړه وړان نشو

په لومړي بيت کې شونډې ذکر شوي دي، خو مطلب ځنې ژبه ده. ځکه چې بيان په شونډو سره نه کېږي او د شونډو او ژبې ترمنځ د

گاونډي توب علاقه پرته ده نه د تشبیهه علاقه. د دوهم بیت په دویم مصرع کې (مری) ذکر شوی ده مطلب ځنې مغزی دی. ځکه چې "مغزی ماتېدل" په پښتو کې یوه ډېره مشهوره اصطلاح ده او د مری د ماتېدلو محاوره په پښتنو کې نشته، نو ځکه مری ذکر شوی ده او مراد ځنې مغزی دی. مری او مغزی هم د تشبیهه علاقه نه لري، بلکې د گاونډیتوب او مجاورت علاقه لري.

د درېم بیت د دویمې مصرع په پای کې حسین (چې د افغانانو یو خوږ ژبی شاعر دی) ککړی ذکر کړې ده، مطلب یې تندي دی په پښتو کې ډېره مشهوره ده چې وايي (هر څه چې د چا په تندي کې لیکل شوي وي هغه نه بدلېږي) نو ځکه په نوموړي بیت کې د ککړی د کلمې څخه په څرگند ډول د تندي معنا اخیستل شوې ده. د ککړی او تندي ترمنځ هم د تشبیهه علاقه نشته، بلکې د گاونډیتوب او مجاورت علاقه لري دا درې مثالونه چې ذکر شول د مرسل مجاز مثالونه وو چې د مجاورت علاقه یې درلوده. مرسل مجاز ډېرې علاقې لري چې له هغو څخه یو څو په لاندې ډول سره راوړل کېږي:

سببیت:

چې سبب ذکر شي او مراد ځنې مسبب وي.
لکه حمید ماشو خېل چې وايي:

هسې مور کړم د یار غم له خپله عمره چې په حلق کې مې او به د حیوان نښلي

په پورتنی بیت کې له (مور) څخه مطلب بیزاري ده، ځکه چې د یار غم شاعر له خپل عمر څخه بیزاره کړی دی. او مور سبب د بیزاري

دی چې شاعر دلته د بیزاری معنا ځنې اخیستی ده. دا لاندې بیتونه هم د مسبیت علاقه لري، یعنې سبب په کې ذکر شوی دی او مسبب ځنې مراد دی:

د شبڼم دانه که تخم شي د گلو	زړه به سوړ په بدن نشي د بلبلو
سپینکی غاښ دی په خدا کې دُر گوهر دی	د سرو شونډو ومستی ته دې مل هیڅ دی
نن شیدا له ځانه سیر دی لکه شمع	ستا محفل ته یې بې سره گردن راوړ

په لومړي بیت کې تخم د گلانو د شنه کېدلو سبب ګرځي، په دویم بیت کې له (مل) څخه موخه مستي ده او (مل) (په خپله سبب د مستي دی)، په دریم بیت کې (سیر) چې د بیزاری سبب ګرځي په خپله د بیزاری معنا ځنې اخیستل شوی ده.

مسبیت:

هغه دادی چې مسبب ذکر شي مطلب ځنې سبب وي.

لکه میرزا حنان چې په دې بیت کې وایي:

هېڅ خبر مې بیا د ورك يوسف رانغی که یعقوب رنگه مې شول واړه مژگان سپین

په پورتنی بیت کې (ژړا) چې د مژگانو د سپینوالي سبب ګرځي نه ده راغلې او مسبب چې د مژگانو سپینوالی دی ذکر شوی دی، نو ځکه مسبب بلل کېږي. په دې لاندې بیت کې هم د مسبیت علاقه پرته ده.

بنادي څه غواړي په عشق کې د گلرڅو تمامی عمر د زړونو سولیده دي

(غم) د زړه د سولېدلو سبب ګرځي چې شاعریې ذکر نه دی کړی او د زړه له سولېدلو څخه یې دا معنا اخیستی ده.

کلیت:

چې کل ذکر شي مراد ځنې جز وي.

لکه رحمان بابا چې وايي:

چا پېژندم زه چې عاشق نه وم په جهان کې

اوس مې ستا له رویه نوم رسوا په درست جهان دی

په پورتنی بیت کې (جهان) ذکر شوی دی موخه ځنې یوازې د

رحمان بابا د مسکن شاوخوا او ځینې نور محدود ځایونه دي چې

ټوله نړۍ اصلاً نه ځنې مراد یږي.

په دې لاندې بیتونو کې هم د کلیت علامه موجوده ده. یعنې کل

ذکر شوی دی او موخه ور څخه جز دی:

د آسمان تلې که ډکې په دانو دي ځني نکا خريدارد دانې طمع

یا تنور دی یا دکان د اهنګـرو چې په عشق کې تصور کړم خپل قلوب

په لومړي بیت کې د آسمان له تلو څخه مراد هغه یوه تله ده چې په

آسمان کې بنکاري او په دویم بیت کې له قلوب څخه مراد قلب

یعنې د شاعر زړه دی.

جزئیت:

چې جز ذکر شي او کل ځنې مراد شي لکه په دې بیت کې چې

پیر محمد کاکړ لاس ذکر کوي او مطلب یې خپل ځان دی. او لاس د

ځان، یعنې ټول بدن یو جز بلل کېږي:

آه افسوس به څه رنگ زه پیر محمد نه کړم چې نه زړه لرم په لاس کې نه دلبر

او په دې لاندې بیت کې له زړه څخه چې د انسان د بدن جز دی
موخه خپله انسان دی:

هغه زړه به له طوفانه په امان وي چې کشتی غوندي د خلکو بار بردار شي
ظرفیت:

چې ظرف ذکر شي مراد مظروف دی، لکه په دې بیتونو کې چې له
ویالو څخه اوبه، له دیگ څخه خواړه او له جام او ساغر څخه شراب
مطلب دی:

هر پلورنې والې بهاندې خاندي له خوبنیه سروهي په سنگرونه
رقیبان مې دی په آه پورې نه خاندي د مردانو دیگ پخېږي په مهال پس
ستا په بزم کې مې جام د شراب وچینس که ساغر مې په چشمه د آفتاب وچینس

مظروفیت:

چې مظروف ذکر شي موخه ترې ظرف وي، لکه د عبدالقادر خان
ختک په دې بیت کې.

په رویمال مې اوبنکې وچې کړي داد را کړي

زه فریاد کړم ته زما په دلاساښي

په پورتنی بیت کې اوبنکې مظروف او سترگې ظرف دي چې
مظروف ذکر شوی دی او مراد ځنې ظرف دی. یعنی سترگې
وچېږي نه اوبنکې.

کنايه

که کوم مطلب داسې ادا شي چې صراحت په کې نه وي راغلی،
يعني معنا يې ښکاره او څرگنده نه وي کنايه ورته وايي.
کنايه په درې ډوله ده:

له صفت څخه کنايه: چې له کنايې څخه صفت مراد شي لکه حميد
ماشو خپل چې وايي:

د رويزه له درويز گره ناکسي ده د فلک کچکول ته مه نيسه کچکول
په پورتنی بيت کې د کچکول نيولو څخه مطلب گدايي ده او
گدايي صفت دی چې دلته له کنايې څخه مراد شوی دی.

له موصوف څخه کنايه: چې د کوم شي يو يا څو صفتونه راوړل شي
او مراد ځنې په خپله موصوف وي، لکه زرغون خان چې په دې
لاندې بيت کې د شرابو صفت ذکر کړی دی او مطلب يې شراب دی:
اورمې بل د زړه په کور کړه له هر چا هر څه يې تور کړه

له نسبت څخه کنايه: له نسبت څخه کنايه داده چې يو يا څو
صفتونه ذکر شي او د سرې متعلق ته يې نسبت وشي، خو موخه
ځنې د هغه امر نهې يا اثبات وي په خپله د سرې، له پاره، لکه:
خوشحال خان خټک چې وايي:

ته چې ماته وايې وايه څوک دې وژني ته له خپلو سترگو غواړه دا ځواب
په پورتنی بيت کې د وژلو نسبت د معشوقې سترگوته شوی.
سترگې د معشوقې يو متعلق دی چې د کنايې په توگه په خپله
معشوقه ځنې مراد پرې.

د نښه يي توکو پر ضد مبارزې وزارت

د کوکنارو کښت او مخدره موادو قاچاق، تروريزم،
اداري جرمونه او فساد غښتلی کوي او زمونږ د گران
هيواد د ټولنيزې او اقتصادي بيا رغونې خنډ گرځي.

دمخدره توکو معامله گران د ژورې په شان د بزرگانو او
بی وزلو خلکو له وینو څخه گټه اخلي .

له نیشو سره مرگوني مرضونه ملگري دي لکه : ایډز،
زیرې او داسي نور.